

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1945.

Första kammaren.

Nr 3.

Onsdagen den 17 januari förmiddagen.

Kammaren sammanträdde kl. 11 förmiddagen.

Föredrogos ånyo och företogos till avgörande i ett sammanhang Kungl. Maj:ts propositioner nr 1, angående statsverkets tillstånd och behov under budgetåret 1945/46, nr 2, angående utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1944/45, och nr 3, angående fortsatt giltighet för förskottsstaten för försvarsväsendet ävensom allmänna förskottsstaterna I och II. *Statsverkspropositionen m. m.*

Herr Andersson, Elon: Herr talman! Det är knappast mer än en månad sedan 1944 års riksdag avslutade sitt arbete, och om man med remissdebatten avser bland annat att belysa några av de spörsmål, som mellan riksdagarna tilldragit sig det allmänna intresset, så borde utbytet denna gång bli tämligen magert och intresselöst. Händelserna ha dock fogat det så, att det trots denna korta intervall finnes åtskilligt att resonera om, åtskilligt som högeligen intresserar den svenska allmänheten och där den väntar sig klarläggande ord från statsmakterna, från både regeringen och riksdagen. Resonemanget därom kan utan att göra våld på det naturliga sammanhanget knytas samman med några reflexioner omkring det förslag till statsverksproposition, som kammaren i dag har att remittera till vederbörande utskott.

Jag tror inte, att jag begår något misstag, herr talman, om jag säger, att de frågor, som för dagen mest bekymra den svenska allmänheten, höra hemma på det inrikespolitiska området. Sedan krigsutvecklingen avlägsnat den omedelbara faran utanför våra egna gränser och tillåtit oss att föra en, om jag så vågar kalla det, friare utrikespolitik, har den utrikespolitiska spänningen i dagens debatt märkbart minskats. Att det emellertid är ett misstag att tro, att de krigförandes åtgärder alldeles upphört att beröra oss och intressera oss, torde jag inte behöva erinra om. Osäkerheten i våra sjöfartsförbindelser och nu senast det utsträckta tyska spärrområdet i Skagerack vittna om att svallvågorna från kriget ännu nå fram till våra kuster och att våra bekymmer visst inte äro av enbart inrikespolitisk art. Den svenska regeringens snabba och kraftiga gensaga mot den tyska åtgärden, som ju allvarligt hotar svenska försörjningsintressen, konstateras med tillfredsställelse. Det är självklart, att Sverige inte kan stillatigande finna sig i en åtgärd av denna art.

Fastän vi inte varit engagerade i kriget, så förefaller det, som om även vi hölle på att gripas av någon slags krigströtthet. Det frejdiga mod och den enighet, varmed vi tidigare gått att möta våra svårigheter, visa tendenser att upplösas i tveksamhet, oklarhet och splittring. Att detta innebär en försvagning av vår styrka inför ett kritiskt skede av utvecklingen, lär ligga utanför varje diskussion. Om jag skulle få döma om vad som i denna situation förefaller mest betänkligt, så är det oklarheten i framgångsvägar och syftemål. Den skapar i sin tur tveksamhet och förvirrar handlingskraften. Ingen behöver undervisas om vilken svaghet detta kan betyda i en situation, då en enig och målmedveten vilja från de styrande kan vara av avgörande betydelse. Om dagens debatt i

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

någon mån kan bidra till att klarlägga, huru man ser på läget, så har den inte hållits alldeles förgäves.

Det skulle helt visst vara orimligt att begära, att vårt land under det sjätte krigsåret skulle få leva under sådana förhållanden, att varje bekymmer för den kommande utvecklingen skulle vara uteslutet. Det lär inte heller vara möjligt att hysa någon bestämd tro på en sådan avveckling av det världspolitiska händelseförloppet, som främst vållar våra bekymmer, att dessa under det budgetår, som närmast kommer, skola blåsa bort från horisonten. Det allra första intrycket av finansministerns budgetberäkning, vilken givit till resultat en sådan nedpressning av de militära beredskapsutgifterna, att budgeten för första gången på många år är balanserad — någonting som i och för sig är värt all uppmärksamhet — är visserligen, att han för sin del vågar räkna med en tämligen snart begynnande avveckling. Men ett närmare studium ger vid handen, att detta endast är ett antagande, en arbetshypotes, som utformats i hoppets och ovisshetens tecken. Finansministerns reservationer äro uttryckliga och stämma till sin innebörd väl överens med den analys av läget, som göres i trontalet och där det om krigets snara slut heter, att utsikterna därtill för närvarande på alla håll bedömas med återhållsamhet. I grund och botten är den bild, som i statsverkspropositionen och trontalet målas av våra ekonomiska framtidsutsikter, ganska växlande. Den inrymmer en sådan mängd ovissa faktorer, att den omedelbara slutsatsen efter dess betraktande måste bli, att vår ekonomiska politik alltjämt måste handhavas med den största försiktighet. Det kan sägas, att denna ovisshet om framtidsutsikterna inte heller bör tas till intäkt för en alltför stark mörkmålning, om vars slutliga överensstämmelse med originalbilden man heller ingenting vet, och detta kan måhända vara sant. Men man behöver inte skåda in i framtiden för att konstatera, att även läget för dagen är sådant, att det manar till försiktighet och sammanhållning inför de fortsatta påfrestningarna. Riskerna för en ökad handelsavspärrning med därav följande svårigheter för vårt näringsliv och vår försörjning äro uppenbara för envar. Situationen på bränslemarknaden är högst bekymmersam, inte blott på grund av den anmärkningsvärda nedgången i produktionen, utan också genom den för skogskörslor högeligen ogynnsamma väderlek, som hittills rått. Att det här är nödvändigt att överväga snara ingripanden för att avvärja den bränslekris, som hotar till ett kommande år, synes uppenbart, och det skulle säkerligen för kammaren vara av stort intresse att höra statsrådet Rubbestad utveckla sina synpunkter på läget. Detta är endast ett par av de omständigheter, som äro uppenbara för var man och som erinra om att den del av bäcken, som vi ännu ha kvar att vada över, är alldeles för bred för att vi skola kunna ropa hej.

Till detta kan läggas de farliga tendenser till uppluckring av vår front mot prisstegringar och försämrat penningvärde, som på olika håll börjat framträda såsom dåliga förebud för framtiden. Dessa måste dessutom ses mot bakgrunden av det faktum, att man måste räkna med vissa oundvikliga kostnadsstegringar, som komma att ogynnsamt påverka prisnivån. Den skärpta avspärrningen och de ökade transportkostnaderna vålla prisstegringar på vissa för industrien oundgängliga förnödenheter. Man har att ta hänsyn därtill, då det gäller att bedöma möjligheten att ålägga företagen ökade utgifter utan att samtidigt medgiva en ökning av produktpriserna. En fortsatt handelsspärr kan också nödvändig-göra ökad produktion av ersättningsvaror, som bli dyra i tillverkning. Detta kommer att återverka ogynnsamt på indextalet och minskar således möjligheten att behålla den nuvarande prisfronten obruten. Anspråken på krediter i samband med krigets avslutande kunna också komma att hårt pressa vår valuta.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Allt detta är omständigheter, som man har att ta den allra största hänsyn till, då man bedömer rörelsefriheten inom den nuvarande prispolitikens ram.

Då finansministern förklarar, att utvecklingen ger anledning att räkna med svårigheter för Sveriges ekonomiska politik under en längre tid, än man kanske tidigare i regel varit böjd att förutsätta, vill man därför livligt, om än med beklagande, instämma däri. Detta instämmande gäller också fortsättningen av meningen, att varje förbättring av försörjningsläget bör, när den inträder, föranleda en motsvarande sänkning av prisnivån och förbättring av realinkomsten. Men man bör säkerligen ta sig i akt för att ta ut den förbättringen i förskott, om man inte vill göra ont värre. Med synnerlig tillfredsställelse annoteras därför finansministerns förklaring, att »till den tidpunkt, då en sådan förbättring kan komma till stånd, böra de antagna riktlinjerna för pris- och lönepolitiken vidhållas». Jag uttolkar detta som en principiell bekännelse till pris- och lönestoppets inbördes sammanhang och fortsatta nödvändighet, och jag förutsätter, att finansministern är ense med sina kamrater i regeringen om att denna politik skall vidmakthållas. Finansministern torde f. ö. få tillfälle i dag att ytterligare accentuera denna förklaring och understryka dess allvar. En sådan förklaring, given mot bakgrunden av den ovissa och ställvis ganska mörka bild av nuläget och framtidsutsikterna, som målas i statsverkspropositionen och trontalet, kan inte undgå att vinna gehör, även inför den oro, som för närvarande präglar arbetsmarknaden och som vi åse med bekymmer. För min del beklagar jag, att inte en sådan auktoritativ förklaring lika oförtydbart givits tidigare, innan man hunnit ta ut i förskott den optimism, som förhoppningarna om krigets snara slut för några månader sedan väckte och som säkerligen är en av de psykologiska förklaringarna till att motsättningarna blivit så bestämda som de synas vara. Det är givet, att man kan resa en diskussion om huruvida det finnes någon marginal för justeringar inom pris- och lönestoppspolitikens ram och hur vid den i så fall är. Det har förut inte ansetts orimligt att inrymma möjlighet till förbättringar för de sämst avlönade och måhända även för sådana grupper, som blivit påfallande lågt kompenserade. Det senare var ju bland annat motiveringen till de löneförbättringar, som tillerkändes vissa statstjänargrupper. Om den möjligheten lära väl vederbörande parter även nu vara beredda att diskutera. Det är emellertid klart, att detta är en mycket ömtålig sak och att man vid dess handläggning lätt kommer in på ett glidande plan. Det anmäler sig alltid missnöjda grupper, som anse sig missgynnade, då det gäller favörer åt andra. Krav och motkrav äro som bekant ingalunda främmande för de senaste dagarnas utveckling, och detta visar en bild av hur det kan komma att gå. Det är också naturligt, att saken skall vara alldeles särskilt ömtålig på de håll, där man under de senaste åren lyckats förbättra de förut dåliga relationerna mellan sin egen och andras inkomst, men där en generell förhöjning av de löner, som trots allt ligga ett stycke ovanför, skulle försämra de relativa inkomstförhållandena. Man bör i varje fall inte underskatta dessa frågors ovillkorliga samband med de förhandlingar, som snart komma att föras på andra viktiga områden och där utgångsläget ändå inte är det allra bästa, om man sätter som mål att undvika prisstegringar. Det lär väl därav följa, menar jag, att de eventuella justeringarna måste få formen av undantag och inte av någon allmän regel och att de avsevärda generella förbättringar, som av förklarliga skäl bli mer och mer efterlängtrade, ju längre compensationen uteblir, i stället huvudsakligen få vinnas genom den ökning av reallönen, som en av försörjningslägets förbättring möjliggjord sänkning av prisnivån skulle medföra. Men detta är ytterligare ett skäl till försiktighet med åtgärder, som inte bara låsa fast prisnivån, utan medföra allvarliga risker för dess ytterligare

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

höjning. Den oreserverade bekännelsen till den hittills förda pris- och lönestoppspolitikens fortsatta upprätthållande, som finansministern avgivit i statsverkspropositionen, är därför av utomordentligt värde såsom värn för vår hittills relativt väl bevarade front mot prisstegring och försämrat penningvärde.

Jag har, herr talman, erinrat om de osäkra framtidsutsikter, som vi i innevarande läge nödgas räkna med. Det är givet, att dessa i alldeles särskild grad gälla för vårt näringsliv. De gälla dess råvaruförsörjning, möjligheterna till import och export och dess förmåga att vid övergången från krigs- till freds-förhållanden kunna möta svårigheterna och anpassa sig till nya villkor. Jag tror, att man som ett allmänt omdöme kan säga, att vårt näringsliv i den mån det varit möjligt berett sig för att möta de påfrestningar, som övergångstiden kan komma att medföra. Det måste också vara ett i hög grad allmänt intresse, att näringslivet inte ställes inför större svårigheter än den ekonomiska utvecklingen i och för sig skapar. Om näringslivet kan behålla sin produktiva kraft, måste detta väsentligt underlätta de svårigheter, som samhället måhända får bereda sig på att möta. Detta är för övrigt en angelägenhet, vars verkningar sträcka sig ännu längre än till den övergångstid, som vi nu börja bekymra oss för. Efterkrigstiden, om man därmed menar den tid, då freden stabiliserats och världens gång löper i vad man i brist på bättre plägar kalla normala gånger, ter sig nu för oss som ett tidevarv av förnyat framåtskridande och ökat välstånd. Man kan, herr talman, draga många slutsatser av fjolårets riksdagsval, och man kan i långa stycken tvista om valutslagets innebörd. Men en sak är uppenbar och otvetydig: valet blev en seger för framstegstanken och framstegsviljan. Det som dominerade valrörelsen, det som gav färg åt den, var diskussionen om en konstruktiv efterkrigspolitik i det ekonomiska och sociala framåtskridandets tecken. Det parti, vars talan jag har äran föra, konstaterar detta med tillfredsställelse och tillmäter sig självt en icke ringa andel i det sociala medvetande, som genom valet kom till uttryck. Men om denna tro på framåtskridandets möjligheter skall kunna realiseras, så tarvas det att näringslivet, som ju är samhällets ekonomiska ryggrad, inte förlorar sin kraft och berövas sin förmåga av utveckling. Det är inte minst ur denna synpunkt nödvändigt, att man nu, inför den särskilda påfrestning, som övergångstiden kommer att medföra, är försiktig med sådana projekt som ställa näringslivets män inför nya svårigheter. Tiden kan inte vara lämplig för statssocialistiska experiment, vilka i och för sig måste skapa besvärliga omställningsproblem och som således i nuvarande läge ingalunda minska de aktuella svårigheterna, utan tvärtom öka dem. Man förstår, att uppgiften kan te sig lockande för spekulativa andar, men inte desto mindre skulle man vilja hemställa om någon begränsning av den sjudande verksamhetsivern. Framför allt skulle man även här vilja ha någon klarhet om avsikter och syftemål. Här kan man ur finansministerns yttrande i statsverkspropositionen inte utläsa någonting annat än att fältet hålles öppet för att i sinom tid brukas med de redskap, som situationen kräver. Det är naturligt och förklarligt, att man vill hålla budgetens inkomstsida lika väl som dess utgiftssida öppen, till dess läget bättre kan överblickas. Men detta borde inte ha förhindrat ett principiellt uttalande om linjerna för skattepolitiken. Hänvisningen till de åtgärder av finanspolitisk art, som förberedas inom kommissionen för efterkrigsplanering, är inte lugnande och utgör i varje fall inte något besked.

Det finnes naturligtvis också mycket annat i denna statsverksproposition, herr talman, som det kunde vara intressant att öppna ett resonemang om. Jag vågar dock inte slösa något av denna dags dyrbara tid till några alltför vidlyftiga utläggningar om alla dessa ting. Det skulle till exempel ha varit av

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

intresse att ta upp ett resonemang med försvarsministern om de besparingssträvanden inom försvaret, som han redovisar, och om de ytterligare möjligheter därtill, som kunna förefinnas. Detta resonemang skulle bland annat gälla, om man inte i vårt nuvarande läge kunde företaga en krympning även av den fasta ramen omkring vår försvarsberedskap och på det sättet åstadkomma ytterligare kostnadsminskningar. Att sådana skulle vara välkomna ur statsfinansiell synpunkt är givet. Men de skulle också kunna underlätta genomförandet av de önskemål om försvarets materiella aktualisering, som diskuteras i statsverkspropositionen och som uppenbarligen vållat någon samvetsnöd. Jag skulle för min del vilja säga, att rationaliseringen inom försvaret — och däri inbegriper jag de beredskapskostnader, varom jag här talat — bör ha en dubbel innebörd: dels att i den mån så är möjligt minska de nödvändiga utgifterna, dels att ge oss ett starkare, ett aktuella försvar inom den kostnadsram, som vi ha att röra oss med, och jag fäster för min del rätt stort avseende vid detta sistnämnda ändamål. En bestämd vilja till verklig sparsamhet med sådana utgifter, som kunna reduceras, skulle skapa större förtroende för och större möjligheter till genomförande av sådana krav, som äro mera befogade och ur vissa synpunkter kanske oundgängliga. Med hänsyn till kammarens tid nöjer jag mig med denna korta reflexion.

Jag vill vidare och alltjämt i största korthet uttala min tillfredsställelse över den förståelse för vägväsendets behov, som visas av statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet. Detta gäller både underhållet och vägbyggnadsanslagen. Det är riktigt, som departementschefen säger, att vägunderhållet nu ligger så i underkant, att en successiv återhämtning där är ofrånkomlig. Den av finansiella skäl nödvungna och även av trafikminskningen motiverade sparsamhet, som krigsutbrottet medförde, kan inte längre fullföljas, om man ej vill vålla skada. Ännu mera tillfredsställande hade det varit, om departementschefens intresse tagit sig uttryck i form av direkt begärda anslag för återhämtning av eftersatt vägunderhåll och inte inskränkt sig till en rekommendation att i händelse av extraordinära omständigheter begära medelsförstärkning på tilläggsstat. De ordinära förhållandena äro tillräckligt extraordinära för att redan nu motivera en anslagsförstärkning. I fråga om vägbyggnaderna föreslås också en väl motiverad anslagsökning. Jag bringar i särskild åtanke behovet av nya och förbättrade bygdevägar, ödebygdsvägar och enskilda vägar. Här är det inte blott ett trafikproblem, som man rör sig med, utan även en del av det stora komplexet om vantrivseln i de isolerade eller svårtillgängliga bygderna. Anslagsökningen är i vissa fall relativt blygsam, och det hänvisas som vanligt till att dylika arbetsprojekt nu böra upptas med försiktighet och sparas till en befarad arbetslöshetskris. Detta kan vara riktigt, men det blir i längden ganska tröstlöst för de väglösa och vägfattiga bygderna att vänta på en arbetslöshet, som lyckligtvis ännu dröjer, och under tiden inte få något med av de miljoner, som relativt lätt rullat genom statens händer. Den ökning av anslagen till dylika ändamål, som nu föreslås, är därför mycket välkommen.

Bland den mångfald rubriker, som finnes i statsverkspropositionen, har jag i år hittat en ny, som väckt mitt särskilda intresse. Den har skrivits av statsrådet och chefen för ekklesiastikdepartementet och heter studiehjälp för högre undervisning åt landsbygdens ungdom. Vad som ligger bakom dess tillkomst är bekant, och jag behöver inte uppehålla mig vid detta. Jag skall också inskränka mig till att uttala min glädje över detta första steg till underlättande av möjligheterna för den läsbegåvade landsbygdsungdomen att erhålla den undervisning och utbildning, som dess begåvning gör den skickad till. Det kan bli anledning att återkomma, då den proposition i ärendet, som statsrådet före-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

bådar, ligger på bordet. Med lika stor tillfredsställelse konstaterar jag den förbättring av stipendievillkoren för elever vid folkhögskolor, lantmannaskolor och andra yrkesskolor, som i olika sammanhang föreslås. Även här gäller det en lättnad, som huvudsakligen kommer landsbygdens ungdom till godo och som för den är välbehövlig. En väl organiserad och lätt tillgänglig praktisk undervisning som påbyggnad till folkskolan måste alltjämt te sig som det viktigaste för breda lager av vårt folk, inte minst på landsbygden, och även här är därför frågan om studiehjälp ett spörsmål som bör uppmärksammas.

Innan jag slutar, vill jag, herr talman, också säga några ord om en händelse, som under de senaste dagarna högeligen upprört den svenska allmänheten. Jag syftar på de beklagliga förhållanden, som uppdagats i samband med affären Lönnegren-Paulson. Det är förklarligt, att detta har väckt en våldsam indignation. Inte utan skäl frågar man sig, hur något sådant kunnat föresigga under så lång tid, utan att någon av dem, som haft att bestämma i saken, kunnat rubbas i sin goda tro. För min del finner jag visserligen inte påkallat att med anledning av det skedda ta upp till diskussion hela frågan om vår flyktingpolitik och ifrågasätta dess ärlighet och uppriktighet. Men även om detta är opåkallat, även om det också ligger något i påståendet, att det nu som alltid är lätt att vara efterklok, och även om det till äventyrs skulle vara så, att man överdrivit Paulsons möjligheter att utlämna flyktingarnas hemligheter, så kommer man inte ifrån, att här blottats förhållanden av mycket betänklig art och att det är särdeles nödvändigt, att de göras till föremål för en ordentlig undersökning. Regeringens beslut att tillsätta en särskild kommission för undersökning av alla till saken hörande omständigheter är därför mycket tillfredsställande. I väntan på dess resultat bör det gå att behärska sin iver att redan nu fälla dom över den eller dem, som man gissar vara de främst ansvariga till att detta förhållande kunnat uppkomma och fortgå.

Fallet Paulson rullar även upp problemet om säkerhetstjänsten och dess sätt att sköta sin grannliga uppgift. Det är inte första gången som denna sak påtalats i riksdagen. Men för varje gång ökas vetskapen om vad som sker med uppgifter, som ytterligare öka betänkligheterna mot säkerhetstjänstens sätt att fungera. De uppgifter, som i år ligga på riksdagens bord, visa, att säkerhetstjänstens verktyg, tvångsmedelslagen, varit nyttig till mångahanda, som knappast avsågs vid dess, som man trodde, nödtvungna tillkomst. De hemligen infångade uppgifterna om medborgarnas privata liv och leverne inte blott begagnas till att hindra eller uppaga brott mot rikets säkerhet, utan ha såsom »biprodukter av säkerhetstjänstens verksamhet» till en del använts för helt andra ändamål. Bland annat ha de utgjort en regelbunden informationskälla för några av regeringens medlemmar och vissa myndigheter, som på detta sätt hållits underrättade om den övervakade svenska allmänhetens och flyktingarnas privata meningar om ditt och datt, om vad man tycker i den militära tjänsten, hur man reagerar inför världshändelserna och vilken uppfattning man har om det politiska händelseförloppet, om affärer och affärsförbindelser och annat av det slag, som hänsynsfullt nog karakteriseras såsom biprodukter, såsom avfall således från säkerhetstjänstens soptunnor. Nog har man rätt att känna sig förvånad över att ett hemligt polisspionage av denna art förekommer i våra dagars Sverige. Och förvåningen får en tragikomisk anstrykning, när man därtill nödgas konstatera, att på säkerhetstjänstens egna marker ha ulvarna osedda kunnat stryka omkring.

Och därmed, herr talman, har jag talat till slut. Jag har talat om bekymmer för dagen och framtiden och om företeelser, som borde vara främmande för svenskt samhällsliv. Låt mig bara till sist få konstatera, att vi, trots det som tynger oss och vållar oro, dock befinna oss på livets solsida i jämförelse

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

med våra nordiska grannar och den värld, som nu slås hårdare än någonsin av krigets gissel. Vi leva i fred, vi ha tillräckligt av förnödenheter för en god försörjning, vårt näringsliv ger oss fullt upp av arbete och inkomst, och vår tro på en framtid i framåtskridandets tecken bryter som en stark stråle genom dagens ovisshet. Vi ha kunnat giva och lova stöd åt våra grannar i deras hemsökelses stund, och inte minst den omständigheten fyller oss i dag med glädje. Vi dela deras tro och otåliga förväntan på att snart få återvända till återuppbyggande gärning i sina egna, fria land. Det har sagts många gånger, att vårt läge förpliktar — påståendet blir inte mindre sant därför att det upprepas en gång till. Det förpliktar till hjälp åt de lidande och till förnöjsamhet med vår egen lott, som väl kan bli bättre och kanske även sämre, men som dock är tillräcklig för att hänvisa oss till den sida, där man har det bra.

Herr förste vice talmannen: Herr talman! Jag skulle kunna fortsätta med den fråga, som den siste ärade talaren mot slutet av sitt anförande uppehöll sig vid, nämligen fallet Lönnegren—Paulson. Men jag skall, trots den uppmärksamhet som denna fråga tilldragit sig, icke nu göra det. Jag kommer senare att beröra den i ett annat sammanhang.

I stället vill jag börja med att göra några reflexioner med anledning av det läge, som uppstått efter de senaste riksdagsmannavalen under hösten. Denna kammares sammansättning har icke i större grad berörts därav. Styrkeförhållandet mellan partierna är i stort sett detsamma som tidigare. Eftersom valet till första kammaren endast omfattade omkring en åttondel av kammarens ledamöter, kunde ju förändringen icke bli så stor. Det är i andra kammaren, som en viss förskjutning i partiernas styrkeförhållande ägt rum. I vad mån denna förskjutning kommer att återspeglas i riksdagsarbetet — även i denna kammar — och i vår politik, skall väl i sinom tid visa sig. Förändringen i styrkeförhållandet har emellertid icke en sådan storleksordning, att den i och för sig kan påverka den sedan flera år tillbaka i vårt land förda politiken till en förändrad kurs. Förskjutningen kan ej tolkas såsom en radikaliserad uppfattning i de dagspolitiska frågorna. Den är icke att betrakta såsom någon frontförändring bland valmännen, utan snarare såsom en opposition till vänster om den bestående styrelsen. Det är en sådan opposition, som alltid finnes och som tydligen kom till starkare uttryck, då man trodde, att kriget snart stod inför sitt slut och läget syntes mindre hotande. Läget är emellertid fortfarande sådant, att vi böra hjälpas åt för att rida ut den alltjämt pågående världsstormen. Faran för att vi skola indragas i kriget bör visserligen nu vara mindre än tidigare, men svårigheterna till följd av avspärrningen och utrikeshandelns upphörande kunna ännu bli betydande. Vi äro ju för vår försörjning och uppehållandet av vårt näringsliv i hög grad beroende av tillförsel utifrån av en mängd varor. Vår förmåga att hjälpa andra folk — jag tänker särskilt på våra nordiska broderfolk — kan därigenom bli begränsad, och rubbningar och ekonomiska svårigheter kunna uppstå även för oss själva.

Läget synes sålunda alltfört vara sådant, att för dess bemästrande liksom under de gångna krigsåren behöves folkets stöd i gemensamt arbete. Samlingsregeringen har alltjämt en stor uppgift att fylla. Den politik, vi fört, har fått anslutning från alla partier. Även herr Linderot har vid olika tillfällen å sitt partis vägnar givit sin anslutning till den förda neutralitets- och försvarspolitiken. Någon förändring häruti kan väl icke nu ha inträtt. En förändrad kurs, vare sig i utrikespolitiskt eller inrikespolitiskt hänseende, skulle säkerligen icke nu överensstämma med meningen bland folkets stora flertal.

Herr talman! Vi äro fortfarande beredda att bära de bördor och påtaga oss de offer, som krävas för bevarande av vår fred och frihet. Och vi vilja på det

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

sätt och i den utsträckning det är oss möjligt hjälpa våra av kriget hårt prövade broderfolk. Konungens i trontalet uttalade mening, att Sverige framdeles som hittills vill göra allt vad det förmår för att stödja och hjälpa broderfolken, har säkerligen genklang bland hela vårt folk. Vi böra i detta avseende göra vad vi förmå. Man kan inte uppdraga några bestämda riktlinjer härför, men förefintligheten av viljan kan konstateras, och de åtgärder, som behövas, böra undan för undan utformas i förhållande till läget. Den beredvillighet att hjälpa, som visats såväl från statsmakternas sida som från enskilda organisationer, ja, även från enskilda personer, har till fullo ådagalagt vårt folks offervilja. Vi skulle nog i högre grad, än vi hittills förmått, vilja på olika sätt lindra andras lidanden. Vi ha emellertid av olika omständigheter inte kunnat göra detta i den utsträckning som varit önskligt. Vi hoppas likväl, att den dag icke skall vara alltför långt avlägsen, då Norges och Danmarks folk återfå sin frihet.

Samtliga de frågor, som vi nu ha att taga ställning till, ha ju samband med den proposition, statsverkspropositionen, som vi i dag skola remittera till vederbörande utskott. I det föreliggande budgetförslaget få vi en bild av regeringens uppfattning av det politiska och finansiella läget. Budgetförslaget utvisar, att utgifterna beräknas bli i huvudsak desamma som under nu löpande budgetår. Den huvudsakliga skillnaden är, att finansministern icke beräknar några utgifter för den förstärkta försvarsberedskapen för mer än första kvartalet av det kommande budgetåret. Han uppskjuter till en senare tidpunkt under riksdagen att taga ställning till frågan, huruvida ytterligare medel för detta ändamål skola begäras av riksdagen. Vi få väl sålunda förutsätta, att han hoppas att kriget skall vara slut vid den tiden. Man kanske här kan göra en jämförelse med det yttrande som fälldes av den tyske statsmannen Otto von Bismarcks lille son, då denne vid fransk-tyska krigets utbrott 1870 såg sin far packa sin koffert före avresan till fronten. Pojken såg sin far packa ned ett visst antal konjaksflaskor, och han utbrast då triumferande till modern: »Mamma, nu vet jag hur länge kriget skall räcka!» Visserligen är det inte konjaksflaskor som finansministern presenterar oss, men fallet är ju ändå analogt.

Vi önska väl alla, att finansministern skall få rätt i denna sin förhoppning — ty man får väl använda den beteckningen på hans förslag — och att den om möjligt skall gå i uppfyllelse ännu tidigare.

Med det föreliggande budgetförslaget har emellertid finansministern visat, att det även under dessa tider går att göra upp en balanserad budget, sedan anslag till den förstärkta försvarsberedskapen icke längre behöver utgå. Det är med tillfredsställelse som det kan konstateras, att vi nu kommit in på sundare ekonomiska banor, sedan vi under några år ha sett, huru inemot halva budgeten finansierats med lånemedel och statsskulden stigit i höjden med svindlande fart. Den är ju nu uppe i 10,5 miljarder kronor. Mången vågade knappast hoppas på, att vi så snart skulle kunna återgå till det gamla välkända systemet med en budget, där utgifterna täcktes av inflytande statsinkomster och skattemedel. Nu har emellertid finansministern lagt fram en dylik budget. Utgifterna på driftsbudgeten, däri ingående ränta på statsskulden med 290 miljoner kronor och utgifter för försvarsberedskapen med 260 miljoner kronor, täckas av inflytande medel utan anlitande av lånevägen. Inkomsterna synas ändå vara försiktigt beräknade. Finansministern har beträffande vissa inkomstposter, såsom tullmedel och inkomsterna från statens järnvägar, räknat ned riksräkenskapsverkets förslag. Inkomstberäkningarna böra, såvitt man kan förstå, vara hållbara.

Men i fråga om utgifterna vågar jag inte dela finansministerns optimism. Osäkerhetsmarginalen är nu bredare än tidigare. Ingen vet ju, om kriget kan vara slut under hösten, och att kostnaderna för försvarsberedskapen sålunda

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

skola kunna begränsas till av finansministern beräknade 250 miljoner kronor är icke troligt. Och även om kriget skulle vara slut till hösten, är det väl sannolikt, att kostnaderna i alla fall bli större än förenämnda belopp. Beredskapen kan icke i ett enda slag avvecklas, och avvecklingen kan naturligtvis icke ske utan att draga betydande kostnader. Finansministern har ju också tagit ett sådant alternativ med i räkningen, och han förutsätter, att han senare under riksdagen, då läget bättre kan bedömas, skall, om så behöves, lägga fram ett nytt förslag i form av en tilläggsstat till budgeten. Hur detta skall finansieras, säges ingenting om. En viss oro synes på åtskilliga håll ha framkallats genom denna finansministerns förtegenhet. Även i ett annat betydelsefullt avseende måste det råda tveksamhet i fråga om budgetens hållbarhet. Å allmän beredskapsstat har icke beräknats mer än som skulle behövas under fredsförhållanden. Men är det så, att kriget i Europa kommer att upphöra vid en sådan tidpunkt, att för försvarsberedskapen ej skulle behövas mer än 260 miljoner kronor, är det sannolikt, att det i budgeten upptagna beloppet å allmän beredskapsstat skall visa sig otillräckligt för att bereda arbete åt alla dem, som vid sin återkomst från beredskapstjänsten ej erhålla arbete i fria marknaden, och för den omorganisation av en hel del av vår industriella produktion, som i och med krigets upphörande blir nödvändig. Alternativet synes sålunda bli antingen en ökning av anslaget å försvarets beredskapsstat eller en ökning av den allmänna beredskapsstaten. Finansministern är att lyckönska, om han lyckas undgå bådadera.

Ser man emellertid på finansministerns uppläggning av budgeten, måste man säga, att densamma präglas av en sammanhållning och en enhet, som är tilltalande. Detta gäller även det sätt, på vilket de nu ställda höga kraven finansierats. Finansministern kan sägas ha fått ett gott grepp om budgeten.

I fråga om vårt försörjningsläge kan sägas att det under det sista året varit och är fortfarande förhållandevis gott, inte minst beroende på de goda skördar, som vi under de två sista åren inbärgat, och på den import av för oss viktiga varor, som ägt rum såväl från kontinentala länder som genom lejdtrafiken. Läget kan dock snabbt försämrast, om denna import helt upphör och vi bli avstängda från all tillförsel utifrån. Då måste vi åter lita till oss själva och vad vi kunna producera inom landet. Men det kan bli svårt att inom vårt eget land skaffa ersättning för vissa av de varor, som vi vanligen importera, liksom det även kan bli svårt att vara dem förutan.

Framställningen av vad vi i första hand i ett sådant läge behöva för vårt uppehälle faller fortfarande på landets jordbrukare. Hit höra både livsmedlen och bränslet. Tillgången på livsmedel är nu visserligen ganska god, icke minst tack vare den förhållandevis goda skörden. Men årets skörd — särskilt sädesskörden — gav dock icke vid tröskningen så gott resultat, som man vid skördeuppskattningen under våren och sommaren beräknat. Och potatisskörden lämnade i år väsentligt lägre resultat än de två föregående åren.

För att hålla livsmedelsproduktionen uppe på den nivå, som erfordras för att tillgodose folkförsörjningen, är det nödvändigt att jordbruket erhåller statsmakternas förståelse och stöd. Minskas livsmedelsimporten, komma även högre krav att ställas på jordbruket.

Förutom de egna behov vi ha att tillgodose beträffande folkförsörjningen ha vi åtagit oss vissa livsmedelsleveranser till Finland, som vårt land måste känna som en förpliktelse att infria, och vi skulle kanske även vilja hjälpa andra länder. Och jag är övertygad om att jordbrukets utöware skola göra sitt bästa för att nå ett gott resultat.

Vad beträffar tillgodoseendet av landets behov av bränsle, kan detta bli en besvärlig sak, om kriget skulle fortgå ännu en längre tid och vi i större ut-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

sträckning än hittills skulle behöva lita till vårt inhemska bränsle, veden. Denna fråga synes ha blivit i dubbel mening brännande under sista tiden. Under förra hösten erhöilo vi ju av den, som inom regeringen då närmast hade ansvaret för dessa frågor, nuvarande chefen för kommunikationsdepartementet, i ett offentligt tillkännagivande det hugnesamma meddelandet, att det var mycket välbeställt på denna front. Tvångsavverkning av ved skulle sannolikt icke behöva tillgripas under detta år, utan behovet borde kunna tillgodoses genom frivillig avverkning. Resultatet av den frivilliga avverkningen har ju hittills icke varit så gott. Anledningen härtill har i första hand varit den för avverkning av ved otjänliga väderleken, vidare brist på arbetskraft och slutligen att det för veden erhålles ett i förhållande till andra skogsprodukter ganska ogynnsamt pris. Det blir icke mycket behållning över på ved, som måste transporteras långa sträckor, innan bilväg nås, och där huggningskostnaden till följd av knapp tillgång på arbetskraft ställer sig hög. Men skogsarbetarna böra ju för sitt arbete erhålla en ersättning, som är likvärdig med andra jämförbara grupper. En tvångsavverkning vid denna tid på året och under nuvarande förhållanden kan ej gärna företagas utan att priset å veden i någon mån förbättras. En intensifiering av arbetet för åstadkommande av avverkning av ved på frivillighetens väg borde ännu kunna ge förhållandevis goda resultat.

En fråga, som kommer att tilldraga sig stor uppmärksamhet i samband med att vår import helt kommer att upphöra, är frågan om uppehållandet av pris- och lönestopp och därigenom värdet av vår valuta. Prisstoppet har hittills i stort kunnat upprätthållas. Och beträffande lönerna är det samma förhållande. Dock ha mindre lönejusteringar uppåt för de sämst ställda arbetargrupperna företagits utan att detta till synes påverkat levnadskostnaderna. Den senast tillkännagivna siffran för levnadskostnadsindex visar, att denna sjunkit med två enheter under hösten. Härav framgår, att även under nu rådande förhållanden levnadskostnaderna anpassa sig efter ganska små förändringar i prisläget. Pris- och lönestoppet är emellertid icke något självändamål, utan det är ett medel, varigenom icke berättigade prisstegringar skola hållas tillbaka och inom vars ram mindre justeringar av varupriser och löner skola få företagas.

Då pris- och lönestoppet år 1942 infördes, förutsatte man, att de sämst ställda arbetargruppernas löner skulle få förbättras. Denna princip har alltid omfattats av det parti, jag tillhör.

En lönehöjning bör ju inte principiellt möta något hinder, om företagaren har så stor vinstmarginal, att han kan betala en något förhöjd lön utan att behöva höja priset på sina varor. Detta har ju varit förhållandet inom jordbruket under det sista året, där man, trots att man utbetalt höjda löner, har kunnat sänka priserna på jordbrukets produkter, vilket i sin mån bidragit till att levnadskostnadsindex sjunkit något. Skulle nu däremot en allmän lönestegring komma till stånd, så skulle det nuvarande pris- och lönestoppet sprängas, och vi finge i nuvarande läge, då vår import har så gott som upphört, se en allmän varuprisstegring längs hela vägen. Och i den klättringen uppåt komma arbetarna att draga det kortaste strået. Därtill kunde vi sannolikt som en följd av en sådan lönestegring räkna med en allmän inflationistisk tendens, med de skadliga följder, som den skulle draga med sig. Ha vi under alla dessa krigsår kunnat undgå inflationens skadliga verkningar, så böra vi under den tid, som återstår, innan kriget är slut, kunna hålla ut.

Även inom andra områden utfärdar nu staten starkt reglerande föreskrifter rörande den enskilde medborgarens förhållanden, och vi göra stora uppoffringar för att skydda oss för faror och mot yttre och inre fiender och vid-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

taga säkerhetsanordningar som skola ge medborgarna erforderlig trygghet. Så får man en dag veta, att den person, som under en längre tid innehåft en nyckeltjänst inom denna organisation, som tillkommit icke minst för detta ändamål, byråinspektör Robert Paulson, har tjänat andra intressen än sitt eget folks och att detta har fortgått under lång tid och att organisationen i stället för att innebära en trygghet i vissa avseenden utgjort en fara för vårt land och icke minst för dem, som inom vårt land sökt och erhållit en fristad. Man frågar sig, hur detta har kunnat vara möjligt. Det måste ha varit ett låt-gå-system inom den institution, där han tjänstgjorde och hade frihet att, på sätt han gjort, gå var han behagade och ta del av viktiga och grannliga ärenden. Varningar ha ju icke saknats, och man har ju på sina håll misstänkt, att inte allt stod rätt till. Därför är det förvånande, att man på ledande håll inte haft ögonen öppna för att något kunde inträffa — något ännu värre kunde ju stått på spel. Nu konstatera vi emellertid med tillfredsställelse, att regeringen tillsatt en kommission för att utreda dessa frågor, och det är även med tillfredsställelse man erfarit, att rättegången har förts så långt som möjligt inför öppna dörrar och att man alltså vill undvika hemlighetsmakeri och lägga papperen på bordet. Hemlighetsmakeri har ju sina avvägsidor och kan mången gång leda till sådant, som icke skulle kunnat ske, om förhållandena fått öppet och klart belysas.

Jag vill vidare, herr talman, vid detta tillfälle beröra några punkter i statsverkspropositionen, särskilt följande.

I en kommentar till statsverkspropositionen skrev en tidning som rubrik: »Till vägunderhållet begäres intet anslag.» Rubriken i tidningen var nog icke så fullständig — det är ju det vanliga sätt som tidningarna begagna sig av — ty med densamma menades ju, att det anslag, som för detta ändamål äskades, skulle gå som förskott ur automobilskattefonden. Men man har sannerligen anledning att tro, när man ser det skick, vari våra vägar nu befinna sig, att de för vägunderhållet anvisade medlen äro otillräckliga. Vägarna befinna sig i stor utsträckning i ett mindre tillfredsställande skick, ja, de äro i vissa fall miserabla. De ha ej under dessa år underhållits på ett sådant sätt, att deras standard bibehållits. De äro nu avsevärt sämre än på den tid vägdistrikten svarade för underhållet. Vägbygget har också bedrivits i ringa omfattning. Om man, när kriget slutar, får räkna med en ökad biltrafik å våra vägar, så är det nödvändigt att sätta dem i något bättre skick än vad de nu äro.

Herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet har, vilket påpekades av den föregående talaren, visserligen i år begärt något ökade anslag för dessa ändamål. Detta kan man ju inte annat än med tillfredsställelse notera. Men jag är inte riktigt med om att vi bara skulle anvisa några miljoner kronor för ifrågavarande ändamål, utan jag anser, att det bör sägas ifrån, att vi önska, att vägarna verkligen skola sättas i bättre skick. När kriget slutar, komma större krav att ställas på vårt vägväsende än vad nu är fallet, och därför bör det redan nu göras något för såväl anläggning av nya vägar som förbättring av de gamla vägarna.

Likasa har jag vid studiet av nionde huvudtiteln konstaterat, att herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet har begärt ökat anslag till hushållningssällskapen, en anslagsökning som är både behjärtansvärd och av behovet påkallad. Han har även föreslagit en höjning av stipendierna till elever vid lantmanna- och länthushållsskolor ävensom när det gäller landsbygdens elektrifiering en ökning av statsbidraget å den allmänna budgeten med en miljon och å tilläggsbudgeten med tre miljoner kronor. Det är ett mycket behöfligt anslag i dessa tider, då mörkret — även det materiella — ligger över stora delar av den svenska landsbygden. Det är tråkigt, att vi inte under de första

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

krigsåren kunde bedriva detta elektrifieringsarbete något raskare än som skett, men detta har berott på — vilket vi väl litet var känna till — att tillräckligt med materiel härför saknats.

Det skulle naturligtvis även vara önskvärt att litet utförligare få kommentera budgeten icke minst från finansiell synpunkt, men jag skall, herr talman, icke nu ingå därpå.

Jag vill nu innan jag slutar beröra en annan fråga, som ligger mig varmt om hjärtat, utan att jag därför vill söka efterlikna romaren Cato.

Landsbygdens avfolkning fortsätter alltså. Under förra året ökades städernas folkmängd med omkring 100 000 personer. Till denna ökning bidrog födelseöverskottet inom städerna med omkring 30 000 och med städerna inkorporerade landskommuner eller delar av landskommuner med 25 000. Överskottet av inflyttade från landsbygden skulle således uppgå till omkring 45 000 personer. Dessutom torde befolkningen i köpingar och municipalsamhällen även ha ökat betydligt genom inflyttning från den rena landsbygden.

Det är sålunda uppenbart, att landsbygdens avfolkning under år 1944 fortsatt i minst lika stor omfattning som tidigare. Det är också tyvärr sannolikt, att den kraftiga minskningen av jordbruksbefolkningen kommer att fortsätta lång tid framåt. Om avflyttningen från jordbruket fortsätter i samma takt som hittills, kommer arbetskraften inom jordbruket inte att räcka till för att upprätthålla produktionen i dess nuvarande omfattning. En statistiker, docenten H. Hyrenius, har för någon tid sedan framlagt en utredning om jordbrukets framtida tillgång på arbetskraft, och denna utredning ger en mörk bild av utvecklingen. Docenten Hyrenius utgår från det antagandet, att flyttningen från jordbruket kommer att bli av i huvudsak samma omfattning som under 1930-talet. Detta antagande förefaller sannolikt med hänsyn till att goda och dåliga konjunkturer då omväxlade i ungefär samma proportioner. Med oförändrad avflyttning kommer jordbruksbefolkningen under tiden 1940—1960 att minskas med ungefär 430 000 personer eller i genomsnitt med 1,2 procent per år. Av dessa komma icke mindre än 277 000 personer att befinna sig i åldersgrupperna mellan 15 och 65 år, alltså i de åldersgrupper, som deltaga i det produktiva arbetet. Detta kommer att göra verkningarna av avflyttningen ännu mera kännbara. Icke mindre än i genomsnitt 13 850 personer i de arbetsföra åldrarna komma årligen under 1940- och 1950-talen att lämna jordbruket enligt dessa beräkningar. Till jämförelse kan nämnas att motsvarande avflyttning under 1930-talet uppgick till endast 6 900 personer per år. Bristen på arbetskraft å landsbygden måste därför för framtiden bli ännu större än vad den hittills varit.

I många bygder försiggår också vid sidan av jordbrukets avfolkning en annan bekymmersam utveckling. Bygdens hantverkare och andra yrkesmän, som alltid tidigare haft en säker inkomst i sina yrken, försvinna, och inga nya träda till. Ju mera jordbruksbefolkningen minskar i antal, ju mindre förutsättningar komma att finnas för en lönande hantverksdrift.

Såväl jordbruksbefolkningen som landsbygdens befolkning i övrigt nedgår således i antal, och därmed följer, att affärsverksamheten minskar och att skatteunderlaget och den ekonomiska bärkraften hos kommunerna sjunka. Dessutom minskas förutsättningarna för den höjning av landsbygdens sociala och kulturella standard, som är synnerligen önskvärd. Det blir dyrare och besvärligare att ordna kommunikationer, post, telefon och elektrifiering m. m., när befolkningen i bygderna tunnas ut. Med folkminskningen följer också att många skolor måste läggas ned, vilket särskilt för de mera avlägset liggande bygderna är ödesdigert. Skolorna utgöra vissa kulturhärdar i dessa bygder.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Det framstår därför som en tvingande nödvändighet att söka hejda landsbyggd-ens avfolkning, innan den gått för långt.

Herr Johansson, Johan Bernhard: Herr talman! Årets statsverksproposition innebär till det yttre en förändring i förhållande till föregående års budget-förslag. Rent formellt har genom en egendomlig tillfällighet inkomster och ut-gifter balanserat varandra. Granskar man emellertid närmare orsakerna till den-na händelse, finner man, att den bygger på vissa antaganden om vilkas sanno-likhet ingen synes vara osäkrare än finansministern. För detta skall han dock icke i och för sig lastas, eftersom det är utomordentligt svårt att i ett ekonomiskt och utrikespolitiskt läge som det nuvarande överhuvud våga uppställa några för-utsättningar eller några gissningar om den framtida utvecklingen. Emellertid förefaller det, som om finansministern kanske varit väl optimistisk angående tidpunkten för ett vapenstillestånd och därmed lyckats få ned utgifterna, på samma gång som han överskattat möjligheterna att under en övergångsperiod upprätthålla statsinkomsterna vid deras nuvarande nivå. Av hans formuleringar förefaller det därför, som om man borde kalla årets nådiga lunta för en stats-verksdiskussion i stället för en statsverksproposition. Det anmäles ju också, att diskussionsledaren kan komma att sammanfatta meningsutbytet till andra slutsatser längre fram.

Det är ett glädjande tecken, att statsverkspropositionen och särskilt det häfte som kallas inkomstberäkningen, börjat giva verkligt underlag för en diskussion angående den ekonomiska politiken. För några år sedan fanns det icke möjlighet att bedöma statsverksamhetens betydelse för samhällsekonomin i dess helhet och den växelverkan som i detta hänseende uppkommer. Icke ens nu ger emel-lertid det statistiska materialet tillräckligt mycket uppgifter, för att man skall kunna skapa sig en tillräckligt god bild av de faktorer, som kunna vara av ut-slagsgivande betydelse. Det material, som det återuppståndna konjunkturinsti-tutet och den igångsatta effektiviseringen av finansstatistiken nu frambragt, är dock mycket värdefullt.

Konjunkturinstitutets slutsatser angående den framtida prisutvecklingen ha dubbel auktoritet, eftersom de författats av priskontrollnämndens vice ordfö-rande. Med hänsyn till de däri tydligt uttalade varningarna för risken av en prisstegring och ökad spänning mellan de enskilda inkomsttagarnas löpande inkomster och deras faktiska utgifter för konsumtion, torde man framförallt behöva följa de nu pågående löneaktionerna inom stora delar av näringslivet.

Redan tidigare har jag framfört den åsikten, att finansministern icke kan fränsäga sig ett visst ansvar för uppkomsten av dessa intensiva och omfattande löneaktioner. Det har visat sig, att de allra flesta organiserade arbetarna här i landet ansett sig höra till de grupper, vilka skulle kunna erhålla en löneökning utan att detta satte prispolitiken i allvarlig fara. Arbetsmarknadens parter för-handla nu om lönerna för nästa år, och de stå ingalunda inför en lätt uppgift. Även om läget försämrats genom politiska impulser, främst från finansminis-tern, är det med tillfredsställelse man kan konstatera, att parterna i fortsätt-ningen fått förhandla på egen hand.

Det må tillåtas mig att uttala den förhoppningen, att arbetsmarknadens stora organisationer skola motsvara de förväntningar, som ställas på dem beträffande klokhet och ansvarskänsla, och att den demagogi, som frodats i utkanterna, icke skall bli i tillfälle att göra sig gällande vid de slutliga uppgörelserna. Riskerna för ett försämrat försörjningsläge göra detta ännu mera angeläget.

I detta sammanhang förtjänar det än en gång understrykas, att pris- och lönestoppen ömsesidigt betinga varandra. Den ökning av levnadskostnadsindex, som inträffade under hösten, har redan till större delen gått tillbaka. Detta

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

innebär dock icke, att löneaktionerna därigenom fått ett ökat utrymme. I själva verket kunna vi i nuvarande läge knappast vara nog försiktiga, då det gäller att bevara den stabilitet, som i viss mån skapades under hösten 1942 genom prisstoppets införande och den tysta överenskommelsen om lönestoppet. Ännu är det icke möjligt att slappna av och låta utvecklingen sköta sig själv — varken krigsslutet eller den närmaste efterkrigstiden synas komma att medföra möjligheter för en lättfärdig optimism.

Må det tillåtas mig att behandla några omständigheter i det nuvarande statsfinansiella läget, vilka synas värda en viss uppmärksamhet!

Först och främst kanske det bör påpekas vikten av att den finansiella ledningen noga uppmärksammar utgifternas förläggning i tiden. Den riksstat, som vi nu i flera år antagit, har visat sig icke stämma riktigt väl överens med den faktiska utgiftsdispositionen under respektive budgetår. Det visar sig vid en granskning av budgetredovisningen, att reservationerna uppgå, på driftbudgeten till 1 232 miljoner kronor och på kapitalbudgeten till 1 132 miljoner. Dessa mycket betydande belopp ligga som ett ständigt hot mot balansen mellan ett jämnt förlopp av utgifter och inkomster, och deras sammanlagda storlek, — över två miljarder — gör det nödvändigt, att finansministern håller en noggrann kontroll över med vilken hastighet och vid vilka tidpunkter dessa reservationer förbrukas.

En annan omständighet, som av finansministern redovisas med en viss stoltshet, är, att de egentliga statsinkomsterna under det senast förflutna budgetåret till 76 procent finansierat utgifterna på driftbudgeten. Detta förhållande behöver emellertid icke i och för sig innebära, att man ernått en större trygghet mot en inflatorisk utveckling. Det beror alldeles på varifrån man tagit de pengar, vilka influtit i skatter och övriga egentliga statsinkomster. Om dessa inkomster tagits från medel, som skulle gått till konsumtion, skulle det vara mycket bra. Om däremot dessa statsinkomster huvudsakligen kommit från medel, som hade sparats av den enskilde, därest han fått behålla dem, så är den statliga inkomstökningen skäligen betydelselös för att hejda en inflatorisk utveckling. Det är visserligen sant, att stora tillgodohavanden hos allmänheten kunna utgöra en allvarlig fara för penningvärdet, om de på en gång lösöras och kastas ut på marknaden. Men detta skulle förutsätta en mycket allvarlig försämring i allmänhetens tilltro till det framtida penningvärdet, och därmed bör man kanske ej behöva räkna.

Den kraftiga ökningen av skatteintäkterna kan därför icke i och för sig tagas som ett tecken på att man håller på att bryta en inflationistisk utveckling. I själva verket är det väl snarare så, att ökningen av statens intäkter är ett tecken på och en följd av inflationen. Samtidigt är det ju en följd av skattehöjningar. Men det torde icke vara skäl att enbart hänvisa till skatteinkomsternas ökning såsom ett tecken på inflationsbekämpning.

I detta sammanhang måste det också framhållas, att det finnes vissa gränser för beskattningens höjd i ett samhälle, där det ekonomiska livet är fritt. Det är icke endast de högre inkomsttagarna och de större förmögenhetsägarna, som börjat reagera för skatternas höjd. Finansministern minnes säkerligen den reform, som genomfördes för en tid sedan och som innebar, att den, som anställde någon i sin tjänst, ålades att meddela arbetstagarens namn till skattemyndigheterna. Det har emellertid berättats mig, att det åtminstone i Stockholm icke alldeles fungerar efter förutsättningarna. Om någon familj vill ha tillfällig hjälp i hemmet — några timmar varje eller varannan dag — så ställa de arbetssökande ofta det villkoret för att de skola taga anställningen, att arbetsgivaren icke skall meddela skattemyndigheterna därom. Trots att marginals-katten i detta fall kanske endast är något över 20 procent, så anse

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

dessas arbetssökande, att det innebär en så stor avbränning i deras inkomster, att de icke önska underkasta sig den. Detta är endast ett tecken bland många, men det förtjänar förmodligen finansministerns uppmärksamhet.

När man kommer till de högre inkomstagarna kan det ju t. o. m. inträffa, att de utgående skatterna äro högre än de faktiska inkomsterna. Det fullkomligt abnorma kan inträffa och har inträffat, att en ökning av vederbörandes intäkter medför en skattestegring som är större än intäktsökningen. I pressen har det på senaste tiden synts rykten om att man övervägde införandet av tvångslån eller nya kapitalskatter. Men kanske finansministern bland sina många uppslag i stället utnyttjar den möjlighet som ett samlat skattetryck på över 100 procent erbjuder — det skulle bli något fullständigt unikt i skatteväg. Det kanske inte ens är främmande för finansministern att införa *tvångsinkomster* för högre inkomstagare. Låt oss säga, att de högsta inkomstagarna här i landet åläggas att mottaga någon sinekurbefattning i statens tjänst mot en lön av 100 000 kronor om året. Med anledning av denna inkomstökning skulle vederbörande få sina skatter ökade med kanske 110 000 och därigenom tvingas taga av sitt kapital för att kunna betala skatten. Men, skämt åsido, det är fullkomligt abnormt att ha ett skattetryck av sådan höjd. Den allvarligaste faran därmed är, att den minskar lusten att investera och försvårar därmed — enligt finansministerns egna teorier — en politik, som leder till full sysselsättning.

Ibland framföres från visst håll den argumentationen, att folk som göra avdragsgilla utgifter, därigenom erhålla subsidier av staten eller — man har till och med använt så hårt uttryck — försökt »lura» staten på ett visst belopp. Om det är en person, som löper risk för att bli krigskonjunkturbeskattad, och han gör en avdragsgill utgift för 10 000 kronor, betyder detta, att statens förväntade skatteintäkt minskar med 7 000 å 8 000 kronor. Det sägs då populärt, att staten får betala detta. Men om han måste tjäna ihop till en icke-avdragsgill utgift på 10 000 kronor, behöver han tjäna mellan 50 000 och 60 000 kronor för att få 10 000 kronor över, när skatten är betald. Dessutom måste man fråga sig, vems inkomsterna trots allt äro. Om någon har tjänat ihop ett belopp på sitt arbete, så måste det väl anses, att detta i första hand är *hans* pengar och att han har skyldighet att avstå till staten endast det belopp, som skattelagarna ålägga honom. Det är alltså icke på det sättet, att han lurar staten på ett belopp, om han disponerar sina inkomster på ett särskilt sätt, utan sanningen är, att staten aldrig haft något anspråk på de medlen.

I detta sammanhang förtjänar också återigen att uppmärksammas den exemplariska långsamhet, med vilken frågan om skatteuppbörd vid källan håller på att förberedas. Vid en tidigare remissdebatt hade jag tillfälle att påpeka önskvärheten av denna reform. Eftersom den alltjämt dröjer, måste jag verkligen ställa den frågan till finansministern, huruvida det finnes några utsikter, att den kan genomföras och börja tillämpas inom rimlig tid. Detta är ett så allmänt önskemål, att man måste fråga sig, varför det icke kan bli verklighet. Möjligen är det beroende på den gamla svenska lasten, att allt skall utredas och genomträngas så grundligt, att det nästan aldrig blir något färdigt. I England har man nu börjat tillämpa detta system — det gnisslar en smula, men trots allt fungerar det. Om det har gått i det konservativa England, borde det väl vara möjligt i Sverige. Åtminstone borde det utan större dröjsmål kunna genomföras för alla löntagare. Reformen kanske kan vänta något beträffande rörelseidkare, om genomförandet eljest därigenom skulle påskyndas.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

I statsverkspropositionen har finansministern även tagit upp till diskussion frågan om budgetbalans och samhällsekonomisk balans. Det förvånar mig, att detta väckt så liten uppmärksamhet i pressen, ty de där framförda tankegångarna medföra slutsatser, vilka innebära en mycket vittgående förändring av den traditionella statsfinansiella politiken i vårt land. Visserligen befinner sig mycket av detta ännu på teoriernas område, men det är nödvändigt, att dessa formuleras utförligare och mera konkret, innan det är möjligt att bedöma konsekvenserna därav. Jag har varit angelägen att omnämna detta och begära dessa preciseringar för den praktiska politiken. Fullständig tystnad härom skulle nämligen kanske kunna tolkas som ett accepterande av alla dessa principer, och det är ingalunda önskvärt, att denna uppfattning befastes.

I detta sammanhang måste jag också efterlysa den planmässighet i socialpolitiken, som enfordrats så länge. Det kan ej gå i längden med improvisationer och lappverk. Vi måste få en överblick över inriktningen och omfattningen av den framtida sociala politiken.

Den ekonomiska politiken i framtiden kommer att medföra många avgöranden av stor betydelse, och verkningarna därav kunna bliva utslagsgivande på såväl lång som kort sikt. Det är därför angeläget, att själva besluten icke koncentreras till kanslihuset, utan att riksdagen får tillfälle att i alla större frågor pröva, om den önskar föra den politik, som föreslås av regeringen. Detta innebär med andra ord, att riksdagen i framtiden bör hävda sin medbestämmanderätt och sin kontroll över statens utgifter. Det system med finansfullmakter, som praktiserats under kriget, bör alltså, liksom andra krisbetonade åtgärder, ställas på snabbast möjliga avskrivning. Det måste därför starkt ifrågasättas lämpligheten av det i finansplanen framförda förslaget, att Kungl. Maj:t skall erhålla direkt fullmakt att vid förhandlingar med främmande makter rörande svenskt deltagande i återuppbyggnadsarbetet inom vissa gränser ställa krediter till förfogande. Här torde det vara på sin plats, att riksdagen hävdar sin bestämmanderätt över statsutgifterna.

Överhuvud är det önskvärt, att riksdagen, mer än som har skett under krigsåren intar sin ställning som den andra statsmakten. Begreppet parlamentarism innebär ju, att regeringen bör ha riksdagens förtroende, enkelt uttryckt. Men den beredskapsparlamentarism, som nu tillämpats, har i stället synts innebära, att åtminstone vissa av regeringens ledamöter krävt fullständig underkastelse av riksdagen. Det måste med skärpa framhållas, att regeringen icke är riksdagens överordnade, utan att riksdagen har, icke endast rätt, utan även skyldighet att självständigt pröva och eventuellt förkasta de förslag, som framläggas av regeringen.

Regeringens ställning är även på annat sätt aktuell. Under hösten hördes vissa antydningar i tal, av en inflytelserik medlem av regeringen, vilka läto förmoda, att samlingen kanske icke var alldeles tilltalande ur vederbörandes synpunkt. Diskussionen på den punkten må gärna föras och sedan må det träffas ett avgörande, om samlingsregeringen skall fortsätta sin tillvaro eller ej. Men så länge denna samverkan mellan de fyra stora partierna består, fordras en viss lojalitet såväl beträffande den överenskommelse, som ligger till grund för regeringens bildande, som beträffande regeringsmedlemmarnas framträdande och regeringspartiernas handlingar. De fem gångna åren kanske ha varit en alltför kort tid för att utbilda en viss etikett för regeringsmedlemmars uppträdande i samlingsregering.

Om det är regeringspartiernas åsikt, att samlingsregeringen skall fortsätta tills vidare, fordras det att samtliga regeringens medlemmar rätta sig efter de allmänna kraven på lojalitet gentemot de övriga deltagande. Är det någon, som

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

vantrivs med en sådan ordning, så är det hans ensak, och han har möjlighet — även här i landet — att uttrycka sitt missnöje genom att »hoppa av».

Frågan om samlingsregeringen är icke oviktig, och det är en felbedömning om man tar dess fortbestånd och högerens medverkan däri för given under alla förhållanden. Eftersom högerpartiet och dess medlemmar i regeringen sökt att lojalt följa de intentioner, som lågo till grund för regeringens bildande, ha de rätt att framföra kravet på att dessa grunder också skola respekteras av de andra. Om så icke sker, ja, då måste högerens medverkan omprövas.

Herr talman! Jag hemställer nu endast om remiss av den föredragna propositionen till vederbörande utskott.

Herr talmannen tillkännagav, att anslag utfärdats till sammanträdet fortsättande kl. 7.30 eftermiddagen.

Herr andre vice talmannen: Herr talman! Den föreliggande budgeten är ju märklig endast i ett avseende, nämligen däri att det är den första på fem år, som räknar med att det skall råda fred i Europa under åtminstone en del av den tid, som propositionen avser. Den beräkningen kan ju slå fel, och även om den inte slår fel, är det klart, att svårigheterna även för vårt folk icke ha upphört med att freden inträder. Man kan snarare räkna med att svårigheterna bli större, åtminstone under åtskillig tid efter fredsslutet.

Nu leva vi ju strängt taget i ganska idylliska förhållanden. Vi ha råd att kosta på oss akademiska diskussioner om tämligen små ting, som blåsas upp till kosmiska proportioner. Dagsdiskussionen lämnar ju många exempel på detta, och även här i denna debatt ha sådana i och för sig intressanta men dock icke för vårt folks framtid betydelsefulla händelser fått ett eko. Det är ju inte det värsta som kan hända vårt folk, att man hittar en spion eller en angivare i utlänningskommissionen, även om man tycker att det går vår ära för när, att så har kunnat ske. Saken har måhända givits för stora proportioner. Jag tror inte att sådana upptäckter kunna föranleda vare sig störtandet av ministärer eller enskilda ministrar i ett ögonblick då Europas grund gungar.

Men fallet är ju intressant. Det belyser vådan av att sätta all sin lit till stränga lagar. Sverige har skaffat sig den strängaste beredskapslagstiftning för bekämpande av sådana förhållanden som man gärna kan tänka sig. Många små syndare ha i kraft av denna lag blivit dömda till oerhört stränga straff, men fallet Paulson bestyrker, att rätt stora skojare kunna gå igenom maskorna under lång tid.

Bättre än att ha en oerhört sträng lag är utan tvivel att ha lämpliga människor, som tillämpa lagarna. I detta sammanhang har ju uppmärksamheten fästs på den s. k. säkerhetstjänsten. Jag vill deltaga i det uttryck av tillfredsställelse som här framförts över att undersökning av denna säkerhetstjänst har ställts i utsikt. Det är möjligt att den undersökningen kommer att ge vid handen, att nitet och den goda viljan icke ha saknats inom denna säkerhetstjänst, men jag är också tämligen övertygad om att undersökningen kommer att visa, att det goda omdömet icke har stått på samma höga nivå. Det var ju utan tvivel ett syndafall, som vi begingo den gången, när vi lade sådana fruktansvärda och ur demokratisk synpunkt förhatliga redskap som brev- och telefonövervakning i händerna på underordnade myndigheter. Den åtgärden kan endast försvaras eller förklaras genom de alarmerande uppgifter om quislingsverksamhetens omfattning, som vi hade fått från särskilt våra grannländer. Men det är klart, att det bemyndigandet utgick ifrån att det hos de myndigheter, som skulle förvalta dessa redskap, skulle finnas kvalifikationer, bland annat det allmänna sunda omdöme, den politiska kunnighet och vederhäftig-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

het, utan vilka så delikata metoder lätt nog kunde hamna i rena köpenickiader. Jag har en stark känsla av — och det ha säkert de flesta — att dessa kvalifikationer icke ha funnits. Politisk kringssyn och politiskt omdöme brukar man ju inte i allmänhet sätta i förbindelse med polisens verksamhet, inte ens när denna polis kallas för politisk polis, och detta är beklagligt därför att just på ett sådant område skulle dessa kvalifikationer mer än på annat håll vara av nöden.

Detta fäster uppmärksamheten på en mycket viktig sak, som ju även förut har varit på tal här i riksdagen: själva polisutbildningen. Det är inte nog med att man har nitiska poliser; man bör också ha omdömesgilla poliser, och i ett demokratiskt samhälle, som vill fungera perfekt, är det nog en av huvudsakerna.

De val som ha skett och som bland annat lett till en rätt betydande ombildning av andra kammaren visa på en fortsatt samling kring den politik som har förts såväl inåt som utåt under kriget. Det finns utan tvivel ett fortsatt behov av denna samling. Visserligen har samlingsregeringen börjat gå många människor på nerverna — man kunde märka det i herr Johanssons i Fredrikslund anförande nyss — men jag instämmer med honom i att vi ännu icke kunna undvara en samlingsregering. Av allt att döma gå vi icke mot en avspänning i världen, utan vi gå snarare mot en tid av större påfrestningar, under vilka nationens samling kring sin välfärd och sina egna intressen mer än någonsin är av nöden. Den uppgjorda planen för en omfattande svensk hjälpverksamhet till förmån för andra folk — framför allt då våra i kriget indragna grannar — får ju inte skymma undan det förhållandet, att våra egna problem äro mycket betydande och att de kanske i någon mån kunna komma i konflikt med denna vår hjälpverksamhet.

En sådan samling får däremot inte betyda att all diskussion om farliga och obehagliga ting avlyses. Herr Johansson i Fredrikslund rynkade sin panna, och han till och med lyfte en hotfull knytnäve emot samlingsregeringen. Jag förmodar, att det var de socialdemokratiska ledamöterna, som han beskyllde för att ha brustit i etikett. Jag tror inte att den beskyllningen behöver tagas så hårt. En sådan samlingsregering bör väl ändå kunna ge utrymme för en omfattande diskussion om även ting som ligga utanför det snävt uppdragna program, som sedan fem år ligger till grund för regeringen. Vi kunna i alla fall inte avskärma oss ifrån verkligheten, medan världen gungar där utanför. Den främsta förutsättningen för att vi skola kunna komma till rätta med de stora problem, som föreligga, och framför allt dem, som vänta oss, är väl att vi känna dessa problem. Det kunna vi inte göra, om vi blunda för dem. Vi veta ju ingenting om vad som kommer att ske i Europa under de närmaste åren — jag tänker då främst på de länder, som för närvarande äro besatta av den eller den krigförande makten — men de erfarenheter vi fått om förhållandena i de länder, som redan ha helt eller delvis befriats, visa att marken är vulkanisk; att det inte är samma folk som kommer ut ur kriget, som gick in i detsamma för fem år sedan.

Marken kommer säkert att gunga åtskilligt under många år. Vi komma att få en anpassningskris av väldiga proportioner. Det kan väl inte vara tänkbart, att vårt folk skall kunna räkna med att bli alldeles oberört av en sådan kris; vi komma säkert att beröras i alldeles särskilt hög grad, men om vi inställa oss på att under denna återgångstid sitta i ett dockskåp, så komma vi att utsättas för mycket bittra desillusioner rätt snart. Vi böra se med vaken blick även på dessa farliga och obehagliga problem. I det längsta vill jag i strid med vad herr Johansson i Fredrikslund yttrat hoppas på att diskussionen om dessa ting skall kunna med behållning ske inom ramen av den nationella samlingen och

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

inom ramen av den etikett, som herr Johansson efterlyste. Om detta inte är möjligt, finns det nog risk för att hela samlingen spränges inifrån, långt innan behovet av dess bestånd har upphört att finnas till. Den kommitté, i vilken herr Myrdal, ledamot av denna kammare, är ordförande, sysslar ju med dessa problem, som röra en inte alltför långt bort liggande framtid. Jag hade hoppats, att det i dag skulle ha förelagat ett livstecken ifrån denna kommitté i form av en sammanfattning av linjerna för dess arbete och planer, som skulle ha kunnat utgöra en förnämlig grundval bl. a. för diskussionen här. Beklagligt nog föreligger inte någon sådan redogörelse, vilket dock inte befriar oss från kravet att skärskåda även de problem, som ligga längre bort än den tid, som den nu framlagda statsverkspropositionen tar sikte på. Vi böra ju inte alldeles oförberedda plumsa in i fredskrisen. Jag är för min del övertygad om att freden för vårt folk kommer att bli farligare än vad kriget har varit. Vi böra därför under denna riksdag med vaken blick taga ställning till dessa problem på samma sätt som vi med vaken blick ha följt krigstidens problem under de gångna åren.

Samlingen kring samlingen, om det uttrycket tillåtes, har hittills varit allmän, eller i varje fall så allmän som man väl har kunnat begära. Det är i dess tecken som framgångarna både utåt och inåt ha kunnat inkasseras. I de föregående anförandena har det förklarats, att vissa trötthetstecken ha kommit till synes. Man har bl. a. pekat på de pågående lönerörelserna såsom ett sådant trötthetstecken. Jag är för min del snarast benägen att säga, att uthålligheten har varit större än vad man kunnat vänta. Den har helt enkelt varit beundransvärd. När pris- och lönestoppspolitik inleddes, vilket faktiskt skedde då det första ramavtalet ingicks, var det väl ingen som drömde om att kriget skulle vara i mer än fem år. Säkerligen fanns det inte heller någon som tänkte sig, att om det skulle fortsätta i mer än fem år, sammanhållningen kring den asketiska politik, som statsmakterna ha bedrivit, skulle kunna bevaras så länge och så fullständigt som i verkligheten har skett.

På tal om det klander mot de resta lönekraven, som framkommit här, bör det också framhållas, att pris- och lönestoppet ju icke är någon sådan där stel formel, som allmänheten har att knäfalla för, vare sig man vill eller inte. Det är helt enkelt bara en arbetsmetod, som ju också måste räknas med de psykologiska faktorerna. Lönepolitik liksom annan politik är det möjligas konst. Hellre än att riskera att slå spelet i stycken får man laga efter läglighet. Löne- och prisstoppsystemet är för övrigt i hela sin uppläggning rent opportunistiskt. Om det inte vore så, utan om det vore doktrinärt, skulle man inte ha medgivit någon lönekomensation alls, utan sagt till arbetarna, att de få ha kvar sina gamla löner, så få priserna sedan rätta sig efter dem. Man har inte gjort så, utan varit opportunistisk. Man har helt enkelt inte räknat med möjligheten av en sådan där stel formel. Då man bestämde sig för en viss begränsad komensation, utgick man bl. a. ifrån att vissa grupper, som man har betecknat som de sämst ställda, skulle få en bättre komensation än andra. Somliga, bl. a. jordbrukarna, har ju fått en sådan större komensation — i vissa fall t. o. m. en fullständig komensation — för den försämring av penningvärdet, som har inträtt. Men svårigheten är att bestämma, vilka som skola räknas till de där sämst ställda grupperna. Det är faktiskt omöjligt att avgöra var gränsen går. Krigs- och avspärrningstiden har varit oerhört prövande även för andra grupper än de allra sämst ställda. Eventuella besparingar ha nog i allmänhet förbrukats, och därigenom har förmågan att härda ut i det långa loppet förminskats.

Jag är för min del övertygad om att den stora massan av Sveriges löntagare, framför allt arbetarna, anser, att den ekonomiska politik, som har förts under kriget, har varit nyttig och lycklig och även haft goda verkningar. En politik

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

t. ex. av det snitt, som kommunisterna ha anbefallt, skulle framför allt icke ha givit den stora massan av arbetare en högre reallön utan snarare tvärtom. Den skulle framför allt ha förstört genomförandet av den ekonomiska politiken i dess helhet, som ju i hög grad tar sikte på möjligheten att efter kriget återföra det hela till normala förhållanden utan de störningar, som gjorde sig gällande efter förra kriget.

Våra arbetare betrakta också allttjämt en inflationistisk utveckling som en olycka. Jag tror, att de skulle djupt beklaga, om man i den nu rådande situationen i krigets elfte timme genom åtgärder av ett eller annat slag skulle stryka ett streck över de fördelar, som vunnits genom den hittills förda återhållsamma politiken. Men den värsta olyckan skulle nog vara, om man betraktade lönestoppet såsom ett obönhörligt krav, som en sorts trosbekännelse i vilken icke en bokstav får ändras. Även penningpolitiken bör såsom allt annat i vår ekonomiska politik vara ett smidigt redskap, som anpassas efter de hinder som möta. Jag tror allttjämt, att det inom ramen för denna politik finns rum både för de jämkningar i statstjänarnas löner, som riksdagen beslutade i höstas, och för dem som nu begäras i de stora lönerörelserna ute på den privata arbetsmarknaden. Huvudsaken är att man icke hemfaller till några sådana panikstämningar, som jag tycker mig ha hört åtminstone vingslag av i ett eller annat av de tidigare anförandena.

Det trontal, som vi hörde på rikssalen, var, herr talman, i sällsynt grad händelsefattigt. Inte heller budgeten lovar några större nyheter eller förändringar. Detta kunde kanske tas såsom ett förebud till en lugn och händelselös riksdag. Jag vill för min del inte spå något om den saken. Under alla förhållanden kommer det i så fall att vara lugnet före stormen. Men det är också inte otänkbart, att stormen kan komma redan medan vi sitta här och förhandla. Under alla förhållanden är det ju inte en lämplig paroll för Sveriges riksdag att tillbringa en sådan övergångstid som denna i dådlös förbidan. Vi böra snarare vara en smula före tiden än efter densamma.

Herr Elon Andersson sade i slutet av sitt anförande, att tiden icke är lämplig för några socialistiska experiment. Han efterlyste en viss begränsning av verksamhetslusten — jag förmodar, att han menade just på det området. Jag förstår, att talet om socialistiska experiment är en ur folktopisynpunkt lämplig reservation mot den nya liberala socialt aktiva politik, som vi hörde åtskilligt om före valet i höstas. Men jag vill ändå fästa herr Anderssons uppmärksamhet på att alla de planer, som ute i världen föreligga för bemästrande av världens svårigheter, till brädden äro fyllda av socialistiskt innehåll. Tror verkligen den nye liberale ledaren i denna kammare, att Sverige kan bryta sig ut ur ett sådant sammanhang? Jag tror det för min del icke. Vi svenska socialdemokrater vilja inte någon socialisering för socialiseringens egen skull. I arbetarrörelsens efterkrigsprogram, som låg till grund för vår valrörelse i höstas och till vilket för övrigt t. o. m. herr Linderot och hans parti åtminstone i princip ha anslutit sig, talas det mycket litet om socialisering. Men man måste väl finna det absurt, om den utveckling i socialistisk riktning, som har fortgått under flera årtionden i vårt eget land såväl som i många andra länder, för vår del skulle avbrytas vid en tidpunkt, då den socialistiska tanken av händelserna att döma står inför ett genombrott ute i världen. Socialisering är för mig, och jag tror för hela det parti som jag företräder, ett redskap, en arbetsmetod. När den sättes i högsätet i andra länder — jag tänker då bl. a. på den statsdirigering av utrikeshandeln, som förekommit under kriget och som man tydligen har för avsikt att bibehålla även efter kriget — måste man säga sig, att det bara är en akt av ren självbevarelsedrift att vi här i Sverige inte fränsäga oss möjligheten av att tillämpa samma metod.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Det talas, herr talman, om en lugn riksdag. Riksdagen får väl i alla fall, det kunna vi enas om, inte vara lugn i den meningen, att vi inte tänka på morgondagen. Den får inte vara neutral i den meningen, att vi avstå från att ha vapen. Vi böra tvärtom ägna all vår uppmärksamhet och kraft åt att smida dessa vapen. I det arbetet vill det socialdemokratiska partiet deltaga i samarbetsviljans tecken, men utan att avstå från de möjligheter som finnas att hävda våra egna synpunkter, vilka utan tvivel också äro framtidens.

Herr Strand: Herr talman! I samband med remitterandet av den vid 1944 års höstriksdag avlämnade propositionen angående löneförbättringar åt vissa befattningshavare i statens tjänst uppstod debatt angående de föreslagna löneförhöjningarna sedda i förhållande till den hittills förda ekonomiska politiken, i vilken pris- och lönestoppet ingått såsom en mycket betydande faktor. Det uttalades därvid farhågor för att ett bifall till propositionen skulle kunna komma att uttolkas såsom ett avsteg från pris- och lönestoppspolitikerna och därför verka direkt stimulerande på krav om generella löneförhöjningar även på den allmänna arbetsmarknaden i de avtalsrörelser, som blevo aktuella vid årsskiftet.

Själv tillät jag mig vid detta tillfälle att framhålla, att förslagets framläggande måste tolkas och tydas så, att omsorgen om pris- och lönestopppolitiken icke i och för sig skulle kunna åberopas såsom ett hinder för motsvarande förbättringar i lönerna på den fria arbetsmarknaden. Propositionens framläggande måste nämligen innebära, att de konsekvenser den kunde medföra av här antytt slag hade tagits med vid beräkningarna för dess genomförande. Debatten kring dessa problem blev möjligen icke så belysande eller klarläggande som det hade varit önskvärt. I varje fall råder det ännu i dag stor oklarhet i fråga om vad som kan rymmas inom den förda ekonomiska politikens ram och vad som måste betyda eller medföra en uppgivelse av denna politik. Jag skulle därför vara synnerligen tacksam för ett besked i någon form från finansministerns sida i denna angelägenhet.

Landsorganisationen har alltsedan begynnelsen varit anhängare av den ekonomiska politik, som förts under tiden sedan krigsutbrottet, och har efter för många medverkat vid dess genomförande. Ingenting har hittills inträffat, som tyder på att vi varit inne på vilsna vägar. Tvärtom är det nog i dag möjligt att konstatera, att den förda politiken varit förmånlig för såväl land som folk — icke minst för arbetarna. Vi äro alltså fortfarande intresserade av att samhället behåller kontrollen över den ekonomiska utvecklingen på sådant sätt att inflation undvikes i den utsträckning det är möjligt. Därmed ha vi emellertid icke bundit oss vid någonting, som är orubbligt eller för alla tider fastlänkat vid en på förhand uppdragen framgångslinje. Den ekonomiska politiken i dess helhet, eller vissa detaljer i den, exempelvis pris- och lönestoppet, får icke bli självändamål, som under alla förhållanden måste hävdas, om inte för annat så för sin egen skull. Redan vid de förhandlingar, som fördes hösten 1942 angående pris- och lönestoppets införande, uttalade arbetarnas representanter, att lönestoppet icke kunde få utgöra hinder för löneförbättringar åt de sämst ställda löntagargrupperna. Denna ståndpunkt accepterades såsom rimlig även från statsmaktens sida, och under den tid, som gått sedan dess, ha ganska betydande förbättringar kunnat utvinnas för bl. a. skogs- och lantarbetarna. På grund av förbättrat försörjningsläge ha dessa löneförhöjningar icke behövt medföra någon höjning av prisnivån, utan denna har praktiskt taget varit oförändrad sedan hösten 1942. Förutsättningarna för beviljande av löneförbättringar åt de sämst ställda ha dock icke någon gång varit knutna till ett sådant villkor. Det är gynnsamma omständigheter som gjort, att de höjda lönerna icke medfört höjda priser.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Begreppet »de sämst ställda» är oklart. Det är väl heller inte möjligt att få fram en definition på vilka som skulle kunna hänföras till denna kategori. Lönestatistisk årsbok redovisar inkomstmedeltal i olika variationer. Om man nöjer sig med att dela upp de löneanställda i två grupper, skulle de sämst ställda vara de, som ligga under medeltalet, och de bättre ställda de, som ligga över. Krav om löneförbättringar för dem, som ligga under medeltalet enligt denna definition, skulle därmed få betraktas såsom varande i överensstämmelse med förutsättningarna vid pris- och lönestoppets genomförande, medan däremot krav om förbättringar för alla övriga skulle stämplas såsom stridande mot lönestoppsprincipen och därför avvisas utan saklig prövning. Jag tror för min del icke, att finansministern i dag skulle vilja rekommendera vare sig en sådan taktik vid de löneförhandlingar, som pågå mellan parterna på arbetsmarknaden, eller en skiljelinje av här antytt slag vid ett försök att få fastställt, vilka som skulle räknas in under begreppet »de sämst ställda». Begreppet kan nämligen ha varit tänkt restriktivt i allra högsta grad hösten 1942, men utvecklingen under den gångna tiden och framför allt dagens läge på arbetsmarknaden fordra en frikostigare bedömning och särskilt en frikostigare tillämpning av begreppet. Arbetarna ha allt sedan pris- och lönestoppets genomförande hyst misstro mot prisstoppet och öppen fiendlighet mot lönestoppet.

Misstron mot prisstoppets effektivitet kan mycket väl ha sin grund i förhållanden som omnämnas i professor Lundbergs översikt över inkomst- och konsumtionsläget, nämligen att det förbättrade försörjningsläget ställt större krav på inkomsterna och att därför begränsningar av dessa känts hårdare och givit sken av att det blivit dyrare att leva trots indexsiffrornas stabilitet. Tydligt är också, att allmänheten under de första krigsåren visat en påfallande återhållsamhet i fråga om inköp av mera beständiga konsumtionsföremål såsom kläder, husgeråd och dylikt. Ersättande av förslitna varor kan emellertid icke skjutas på framtiden hur länge som helst. Nyinköpen ha efter den tidigare avvaktande hållningen blivit mera omfattande än vad som eljest är normalt, och eftersom kläder exempelvis ha varit föremål för en prishöjning, som ligger betydligt över genomsnitt, har inkomsternas otillräcklighet framträtt mera markerat efter en förnyelse av garderoben.

I fråga om missnöjet mot lönestoppet kan man inte förneka, att detta i viss utsträckning är en frukt av propagandan mot denna ordning, men det är icke enbart propagandan som bär skulden. Det är otvivelaktigt så, att inom vissa företag, som haft god konjunktur under kriget, har lönestoppet gällt för den stora massan, de kollektivavtalsbundna arbetarna, medan för övriga löneanställda justeringar skett trots lönestoppet. Stora grupper inom de fria yrkena, enskilda företagare, affärsmän m. fl. tillhöra de icke kontrollerbara inkomstagarna, varför lönestoppet för deras vidkommande aldrig varit aktuellt. Lönestoppet har därför av den stora massan av arbetarna alltid, med rätt eller orätt, betraktats såsom riktat enbart mot dem. Det har aldrig varit och kommer aldrig att bli populärt, inte ens bland dem som förstå och erkänna dess betydelse som nödvändigt komplement till prisstoppet. Lönestoppet är och förblir en besk medicin, som många säkerligen aldrig komma att vänja sig vid.

Efter dessa mer eller mindre verklighetsbetonade funderingar över problem, sammanhörande med den förda och planerade ekonomiska politiken, har jag, herr talman, några mera konkreta frågor att komma med. Som bekant sträckte sig den löneförbättring, som i höstas beviljades vissa i statens tjänst anställda, betydligt utöver den »femörespolitik», som blivit nästan tradition på den fria arbetsmarknaden. Den vidgade också begreppet »de sämst ställda» på ett sätt, som kunde förväntas få inflytande på de kommande förhandlingarna mellan arbetsmarknadsparterna. Bortsett från rent taktiska förhandlingsmetoder

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

förefaller det emellertid icke, som om femörespolitiken tillhörde det förgångna. Det finns heller ingenting som tyder på att man skulle vara villig att tolka begreppet »de sämst ställda» på ett sådant sätt, att det skulle underlätta möjligheterna till en fredlig uppgörelse inom de områden, där avtalstvist råder. Detta må dock vara en sak för parterna själva att klara upp, men då pris- och lönestoppet återopas icke enbart såsom argument mot en vidsträcktare förhandlingsram utan såsom ett absolut hinder för att utvidga ramen, vore det av mycket stor betydelse, om finansministern såsom den främste företrädaren för den ekonomiska politik, som förts, kunde lämna besked i någon form i frågor sammanhörande med den ekonomiska politiken, vilka äro aktuella vid förhandlingsborden.

Vid uppgörande av programmet för den ekonomiska politiken har man utgått ifrån att löneförhöjningar skola undvikas och att compensation för inträffade prisstegringar skall lämnas endast till viss del, d. v. s. den del som innefattas i indextalet. Den reallönesänkning, som inträffat under kriget, skulle efter krigets slut återvinnas i första hand genom prissänkningar. Allt detta är gott och väl, men det var nog ingen som vid uppgörandet av detta program — det skedde som bekant hösten 1942 — räknade med att kriget skulle räcka ytterligare tre år, möjligen ändå längre. I varje fall synas möjligheterna att genom prissänkning återvinna någon mera betydande del av vad som förlorats i reallön under kriget i dag ligga mera avlägset än någonsin tidigare. Under sådant förhållande synas även andra vägar behöva diskuteras för att reda upp begreppen om vad som är tillåtet eller otillåtet i en strävan att återvinna balans i den enskildes budget. Jag skulle gärna vilja fråga finansministern, om han anser att löneförhöjningar såsom medel i en sådan strävan böra lämnas helt utom räkningen.

Inom något av de områden, som beröras av nu pågående avtalsförhandlingar, ligger det så till, att därest nu gällande löner bibehållas även i fortsättningen, skulle en prissänkning på den färdiga produkten kunna ske. Denna prissänkning kan dock inte förväntas få en sådan omfattning, att den skulle få någon större betydelse på de sammanställda levnadskostnaderna, men däremot avgörande betydelse i fråga om företagets möjligheter att förbättra löneläget för de anställda, vilka samtliga tillhöra de sämst ställda. Sett i förhållande till de ovissa utsikterna till en mera allmän prissänkning synes det, som om i här berörda eller liknande fall löneförbättringen borde ha företräde framför prissänkningen. Slutligen har jag funderat över hurvida det icke skulle vara möjligt eller önskvärt att föra en elastisk ekonomisk politik på sådant sätt, att huvudvikten lades vid att söka bevara prisnivån som helhet, men att man i övrigt skulle kunna göra vissa eftergifter. Om en prisförhöjning vore ofrånkomlig på ett område, skulle den kunna kompenseras genom prissänkning på ett annat område, där förutsättningar härför föreläge, allt i akt och mening att söka lotsa sig fram på bästa sätt under den tid, som kan återstå intill dess planering på längre sikt kan vara möjlig.

Inför oron på arbetsmarknaden har jag, herr talman, funnit det vara av stort allmänt intresse, därest det i årets remissdebatt kunde lämnas ett auktoritativt uttalande från regeringsbanken angående den ekonomiska politiken sedd i förhållande till pågående förhandlingar angående höjda löner på den fria arbetsmarknaden.

Herr Mannerskantz: Herr talman! Kriget tog inte slut 1944. Det var många som hade räknat med detta. Nu är det många som säga — och i varje fall handla många på det sättet — att kriget skall ta slut åtminstone under 1945. Men det är ingalunda säkert. Även om de öppna slagen kanske upphöra på

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

den europeiska kontinenten under detta år, kan det ändå bli ett underligt krig, som inte har haft sin motsvarighet tidigare i historien men som kan hålla på i årtatal. Det sätt, på vilket det kommer att påverka möjligheterna för demobilisering av de stora härmassor, som finnas på krigsfot nu för tiden, vet man ingenting om. Man kan därför inte heller säga hur lång tid det dröjer innan det inträder en trygghet för vår världsdel och enkannerligen för vårt land, som man kan lita på, men säkert är att det kommer att ta ytterligare en lång tid. Detta är en omständighet som i hög grad måste försvåra möjligheterna att lösa de problem, som måste lösas. Det är därför som jag några gånger har reagerat mot talet om att vi nu skulle befinna oss i krigets elfte timme. Det är inte alldeles säkert. Det kan hända att det bara är den tionde, eller kanske t. o. m. den nionde. Mig förefaller det som om det vore säkrast att åtminstone räkna med att det kan vara på det sättet.

Därför tycker jag att det vore riktigast om man i vårt land inriktade sig på att försöka hålla ut och hålla samman till dess att en verkligt trovärdig »faranöver»-signal kan blåsas. Jag är säker på att vårt lands intressen vore bäst betjänta om vi kunde göra så.

Svensken har liksom alla andra nationaliteter vissa utpräglade nationalegenskaper; en del äro goda, en del äro dåliga och en del låt mig säga opraktiska. De sistnämnda skulle jag vilja exemplifiera med den fallenhet för önsketänkande, som är så oerhört utbredd i vårt land och som väl är större här än i flertalet andra länder. Man *vill* så gärna att kriget skall ta snart slut, man *vill* att försörjningsläget skall bli bättre och bättre och man *vill* att möjligheter till en höjning av levnadsstandarden skola finnas — mitt i ett sådant världskrigstillstånd, som i dag råder. Och eftersom man önskar dessa saker och mera till är man böjd för att också tro att det skall bli så. Men inte påverkas händelseförloppet i ringaste mån av vad vi svenskar därvidlag önska. Det följer helt andra regler och lagar, och det vore klokt av oss att besinna den saken.

Tvärtom är det väl på det sättet, att vi måste räkna med ett allt svårare försörjningsläge i vårt land. Avspärningen har aldrig varit så fullständig som den är i dag. Möjligheterna för dagen till en standardförbättring äro faktiskt mindre än tidigare. Och inte annat än jag kan se komma de att bli ännu mindre om vi handla utan att tänka igenom alla konsekvenser även för en ganska avsevärd tid framåt.

Under de allmänna förutsättningar, som äro rådande i vårt land, borde dock de problem inom landet kunna lösas som ha kommit upp på horisonten alltsedan — ja, man kan ju faktiskt fastställa en tidpunkt, nämligen alltsedan i höstas i september månad, och för vilkas aktualisering finansministern åtminstone delvis måste sägas vara ansvarig. Vi ha faktiskt förutsättningar att kunna reda upp dessa problem ganska bra. Vi borde i varje fall ha större förutsättningar än praktiskt taget alla andra folk, därför att vi ha kommit så lindrigt ifrån krigets alla verkningar. Men det finns en risk, och det är om en felaktig propaganda, medveten eller omedveten, åstadkommer en allmän utveckling, som bär hän mot ett allt sämre penningvärde, eller åstadkommer att företagarananden här i landet förlamas eller inverkar så att en allt större del av vårt folk utträttar för litet. Då kommer man om oss att kunna säga, att vi inte skådade klart framåt och att de ledande i landet inte rätt ledde vårt folk och att vi onödigtvis försatte oss i stora svårigheter, som skulle ha kunnat mildras även om de inte kunnat helt undvikas.

På sätt och vis, herr talman, anser jag nu att vi stå inför ett kanske svårare mandoms- och mogenhetsprov än när det yttre trycket framstod såsom mycket hårdare än nu. Av ett så gammalt fritt folk som det svenska, som under så

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

många sekler har haft ett fritt folkstyre, borde man kunna begära att det kan bestå även ett sådant prov. Det är här en fråga om mogenhet. Det är naturligen alldeles riktigt som den föregående talaren, herr Strand, sade, att många ting kunna ordnas inom den allmänna ramen, och jag vill inte alls förneka att det måste ske justeringar. Men flertalet av människorna får inte falla offer för en propaganda som inte är baserad på riktiga premisser. Man får alltså hoppas att det svenska folkets mognad har hunnit fram till det skede, att den förmår bemästra även ett sådant prov som detta. Ty ett prov är det, herr talman.

Nu är det måhända så att kommunismen i vårt land i själva verket inte vill att vi skola kunna bestå provet. Jag säger inte att det är säkert, men måhända förhåller det sig så att man från det hållet önskar att provet inte skall bestås, emedan man ur nöd och kaos menar sig kunna hämta den största vinningen för egen del. Man har sett exempel på sådant på många andra håll, och det har alltid visat sig, tror jag att man vågar påstå, att taktikens huvudregel på alla möjliga områden sällan brukar förändras. Men nog är det onödigt att låta dem, som ha ett sådant motiv, få bestämma över stora och mäktiga grupper här i landet, grupper som faktiskt ha en god och fast förankring både i folket och i riksdagen.

Vid slutet av riksdagens höstsession fingo vi i samband med en interpellation i andra kammaren en ganska förvånande uppgift från hans excellens herr utrikesministern, nämligen att de baltiska legationerna på något underligt sätt via utrikesdepartementet överlämnats till Sovjetryssland, att han de facto erkänt annexionen av Estland, Lettland och Litauen och att han alltså inte var fullt på det klara med vilken nationalitet de baltiska flyktingarna i dag hade. Jag måste därtill säga, att nog ha vi under kriget fått vänja oss rätt mycket vid vad man åtminstone förr i världen kallade ministerstyre, men jag tycker i alla fall att det är väl kraftigt att vårt land försattes i det läget, att det enligt min mening med fog kan beskylas för att godkänna sådant, som av alla andra civiliserade stater har fördömts och som inte heller har blivit erkänt och godkänt av några andra länder — utom av Tyskland. Och detta på grund av ett ställningstagande från utrikesdepartementets sida utan att departementet först inhämtat godkännande av de parlamentariska instanserna.

Inte är det väl så att en annexion blir mera försvarbar bara därför att man låter den ske i form av ett skådespel, vars art vi numera ha så rika möjligheter att få beskriven av dem som tvingats att vara med. Det har nu förekommit att personer, om vilka man inte riktigt vet vad de gå för ärenden, ha smugit omkring i flyktingförläggningar och arbetsläger och där inhämtat allehanda uppgifter om flyktingarna samt utfrågat dem om saker och ting. Jag kan för min del inte finna att någonting sådant kan gå för sig. Jag har en hel del sådana skyddslingar hemma på min egen gård, men skulle det komma några individer och snoka hos mina skyddslingar så skulle jag för min del, vare sig de ha fullmakt från utrikesdepartementet eller inte, hemställa om att de bli ålagda att hålla sig, där de inte kunna komma åt att göra något ohägn. Ty vad som här förekommer är, om man analyserar vad det i verkligheten innebär, detsamma som att bära sig åt som titulus Paulson, som så ofta varit omnämnd här i dag, bara med den skillnaden att vederbörande inte ta betalt för sitt besvär. Men deras verksamhet kan åstadkomma samma skadeverkningar för flyktingarnas anhöriga. Jag tycker att vi skola hysa samma känsla för de underkuvade baltiska folken som för norrmän, danskar, holländare, belgier och polacker och alla andra, som under denna dystra tid blivit drabbade av liknande öden.

Herr talman! I den onda tid som nu råder, då händelserna i världen äro

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

så oerhörda, kan det synas förmätet och även onödigt att här syssla med några av de många smärre saker, varav vårt fredade liv här i Sverige dock är beroende. Det är emellertid så att även sådana ting måste fungera och skötas, och det är några av dessa smärre ting, som jag här skulle vilja nämna några få ord om. I början av kriget riktade jag här i kammaren en fråga till försvarsministern om planläggningen av inkallelserna. Han meddelade då att man hade för avsikt att i allmänhet hålla på sexveckorsperioder för de flesta beredskapsinkallelserna, och så skedde under en ganska lång tid. Numera tycks man systematiskt ha gått över till tremånadersperioder. Det är en åtgärd som ställer sig mycket ofördelaktig för de flesta inkallade och för de företag, hos vilka de äro anställda. Och allra värst är det för de självständiga företagare, vilkas rörelse inte har så stor omfattning utan är så gott som helt beroende av vederbörandes egen insats. Det skulle vara bättre med ännu kortare perioder än sex veckor, exempelvis en månad, även om inkallelserna därigenom behövde komma tätare. Det vore lämpligt om det kunde ske en återgång till det system som rådde i början av kriget, i all synnerhet som verkningarna av dessa inkallelser framträdde hårdare och hårdare genom beredskapens långvarighet — den har ju nu varat i mer än fem långa år.

I våras förekom det i denna kammare en debatt angående användandet av bevakningshundar vid depåerna, vilket jag hade motionerat om. Försvarsministern förklarade då att saken redan för länge sedan var ordnad och att jag var ute i ogjort väder. Jag har forskat en smula i frågan och nu fått full klarhet om att vid den tidpunkt, då denna debatt ägde rum, var praktiskt taget ingenting alls ordnat i detta avseende. Sedermera har det emellertid blivit en del gjort, men de första av dessa bevakningsanordningar kommo inte till stånd förrän under förra våren. Intill dess hade de inkallade fått gå och trampa på det gamla vanliga dumma viset fram och tillbaka. Hitills har man genom denna nya anordning, enligt vad försvarsministern själv redovisar under fjärde huvudtiteln, sparat in ungefär 2 500 man. Och jag skulle för min del åtminstone i ganska stor utsträckning vilja instämma i den förste ärade talarens inlägg i denna debatt, när han framhöll att man nog borde titta på dessa saker ytterligare och även på ramen för hela beredskapsorganisationen. Jag tror att där finns mycket att göra ännu.

Det förhåller sig så, herr talman, att den svenska jordbruksnäringen, som är landets största näring, under ganska stora svårigheter och under skiftande klimatpåverkan under det gångna året har fortsatt att förse det svenska folket med livsmedel, till och med i sådan utsträckning att även andra kunna få del av våra förråd. Det var emellertid ett psykologiskt sett ganska ogynnsamt verkande beslut, som fattades när man beslöt en sänkning av priserna på vissa jordbruksprodukter, särskilt slakterivaror, i september månad, samtidigt som jordbrukarna i mycket stora delar av landet just höllo på med sina tröskningar och kunde konstatera att tröskningsresultatet överallt visade sig vara en mycket stor misräkning. Det blev inte så särdeles väl mottaget, att prissänkningen just då sattes in. Samtidigt var denna prissänkning så anordnad, att den egentligen inte tog sig något uttryck i prissänkningar för konsumenterna. Det gällde vissa fettvaror och råvaror till tvålindustrien och sådant, men det skedde inga sänkningar i priset på tvål förrän många månader senare. Man undrade: varför skola vi nu få släppa till det här, när det inte gagnar någon? Jag kan förstå att beslutet hade psykologiska verkningar i gynnsam riktning inför de förestående avtalsförhandlingarna. Någon reell betydelse kunde emellertid denna prissänkning faktiskt inte ha, medan den däremot hade reellt ogynnsamma inverknings i så måtto, att lusten att producera just de varor som prissänkningen drabbade givetvis

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

minskades. Det kan inte vara klokt att åstadkomma sådana rubbningar i produktionen. Jag har svårt att förstå vad det skulle tjäna till. Man behövde inte heller ha förhastat sig när det gällde att bedöma skördens slutliga storlek. Nu skall det ju bli intressant att se vad den omjustering, som när som helst skall ske, kommer att leda till för resultat. Men jag tycker att oavsett detta kunde man ha lugnat sig med en prisändring till dess att man kommit fram till den tid, då man hade bättre underlag för bedömningen av skördeutfallet, och inte låtit den komma precis vid den ogynnsammaste tidpunkten, när jordbrukarna just kunde konstatera att skördeutfallet inte blev vad man hade trott bara en månad tidigare.

Det är också ett anmärkningsvärt förhållande, som är ganska utpräglat just på livsmedelsmarknaden, att distributionskostnaderna och förädlingskostnaderna ha varit i ständig stegring och i en starkare stegring än andra kostnader, nära nog så länge jag kan minnas tillbaka. Det är beroende av olika faktorer. En faktor är givetvis höjningen av lönerna till den allt större personal, som är inkopplad i denna verksamhet. Men det finns också en hel del åtgärder, som här spela in och för vilka statsmakterna äro direkt ansvariga. Genom olika sociala lagstiftningar och andra sådana ting har en icke oväsentlig fördyring av hela distributionen kommit till stånd. Jag tror att jag tidigare någon gång från denna plats har sagt, att jag för min del åtminstone i huvudsak inte har så mycket att anmärka på den sociala lagstiftning, som har åstadkommit prisfördyringen. Men jag anmärker för min del på att människor anse att det är någonting så egendomligt att det skall behöva bli en alltmer fördyrad varudistribution genom dylika åtgärder. När man beslutar dem måste man väl ha klart för sig att så måste bli fallet. Man måste redan vid beslutens fattande ha övervägt och tagit hänsyn till alla de konsekvenser, som måste följa av besluten. Och numera är det så, att en allt större del av ökningen i minutpriserna på livsmedlens område icke kommer producenterna till godo. Varje höjning av producenternas pris betyder så ofantligt litet i förhållande till de sammanlagda kostnaderna innan en vara kommer på affärssdisken. Detta har visserligen framhållits åtskilliga gånger, men ändå träffar man mycket ofta på människor, som inte ha klart för sig hur väsentliga alla de övriga kostnader äro, som tillkomma sedan varorna lämnat producenternas gårdar.

De nya lantarbetarlönerna ha gjort att det för alla jordbrukare, som ha lejd arbetskraft, uppstått en ganska besvärlig ekonomisk situation för närvarande. Löneshöjningarna för denna arbetargrupp voro ju stora, och andra kostnader, som inte finnas med i några index, ha också blivit större än vad som är allmänt känt, åtminstone i städerna. Vi komma naturligtvis att göra som vi förut gjort och som industrien har gjort: försöka att på rationaliseringens väg ytterligare neutralisera så mycket som möjligt av dessa utgifter för att få näringen räntabel. Men det är ett hinder i vägen. Alla de åtgärder som man måste vidtaga kostnadsnämigen pengar, och de nuvarande beskattningsformerna avskräcka direkt människor från att sträva mot det målet. Det är en sådan betydande del av alla de utgifter, som behöva göras för en rationalisering av det svenska jordbruket, som inte får räknas som utgifter, och det är ett återhållande moment, att man skall skatta för dem. Här föreligger ett förhållande som snarast behöver rättas till, och det är väl också meningen att så skall ske genom den utredning som pågår. Men det bör ske i ganska stor utsträckning, och man borde gå ifrån all gammal slentrian som hittills har tillämpats vid beskattningen av jordbruksnäringens företagare.

Erkallelserna spela för hela näringslivet en ganska stor roll i försämrande riktning och öka i väsentlig grad bekymren. Särskilt är det ett för dagen aktuellt

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

område, som jag skulle vilja peka på, nämligen produktionen av vedbränsle. Den har som bekant släpat efter. Min tro är att detta till en mycket avsevärd del beror på brist på arbetskraft — säkerligen är detta huvudorsaken, där det inte, såsom någon tidigare här i kammaren har nämnt, beror på otillfredsställande snöförhållanden i skogarna. Jag och många andra ha gjort den erfarenheten, att i all synnerhet dugliga skogsarbetare måste vara outhärliga vid försvarsväsendet. Ty så snart man har fått tag i en van och skicklig skogshuggare har han inom fjorton dagar ett rekommenderat brev från något truppförband. Och det är nästan ogörligt att ersätta sådana arbetare med några andra. Man får anvisningar på arbetslösa sjömän, massafabriksarbetare och andra, men det har man verkligen under alla dessa år lärt sig att tröttna på. Det blir praktiskt taget ingenting uträttat med sådan arbetskraft. Man skulle tro att de hugga åtminstone hälften så mycket som en van och driftig skogsarbetare. Så är ingalunda fallet. Vanligen komma de knappt upp till en femtedel eller en fjärdedel eller något i den stilen av vad en van skogsarbetare avverkar. Det bästa sättet att säkra vår vedförsörjning vore därför enligt min mening att se till att det blir ganska lätt att få loss de duktiga skogsarbetarna från militärtjänstgöring under avverkningssäsongen. Det är de som kunna klara saken. Alla de andra nödfallsåtgärderna äro svårskötta och kosta bara det allmänna pengar utan att det blir några större resultat. När det gäller inkallade skogsarbetare så tröttnar man så småningom även därvidlag. Om man har skrivit en mängd ansökningar till de olika myndigheterna, drar man sig sedan för det. Det ligger i den mänskliga naturen. Man säger endast att det får gå som det går. Men kunde detta ordnas litet smidigare, skulle det hjälpa rätt mycket. Då skulle man kanske slippa från avverkningsåläggandet, något som jag skulle vilja avråda från att tillgripa, särskilt om även någon höjning av vedpriset kom till stånd.

Jag vill ytterligare påtala en del saker som äro en källa till en rätt allmän förargelse. Jag har för min del ganska svårt att förstå den långmodighet, med vilken industri- och trafikkommissionerna finna sig i de skäl, som från bränslekommissionen framföras till försvar för att det i dessa gummibristens tider sker så många onödiga vedtransporter med bil, som i stället kunde ske med hästskjutsar, järnväg och fartyg. Jag tar ett exempel. I min egen hemtrakt har man under flera år begärt att mot en ersättning av t. ex. 50 öre kubikmetern med hästskjuts få köra fram veden till järnvägsstationen eller lastageplatsen, eftersom man ändå kör ut veden ur skogen och inte behöver lasta om den utan endast skulle fortsätta med hästarna några kilometer. Det ha inte vederbörande gått med på, utan ha bara sagt, att veden skall levereras vid bilväg. Under förra sommaren har denna ved körts med bil för en kostnad av en krona 75 öre per kubikmetern till de järnvägsstationer, dit man begärt att för 50 öre få köra veden med häst. Man har förklarat att man icke tidigare vetat, vart veden skulle hän. Jag för min del har flera gånger förut anmält denna sak hos dem som ha haft med den att göra men utan resultat, och man tröttnar så småningom även därvidlag. I år brydde vi oss icke ens om att påtala saken, utan vi köra till bilväg och lägga veden där. Sedan blir det väl i fortsättningen samma historia som tidigare. Jag har hört alla bränslekommissionens förklaringar och finner dem ohållbara; men planhushållning är sådan, även när den sköts som bäst.

Överhuvud taget ha vi här i landet kommit in i en tillvaro som präglas av vad man kan beteckna som kineseri. Oändligt mycken arbetstid går för närvarande faktiskt till spillo på grund av allt kineseri, utan att någonting produktivt uträttas. Det gäller alla livets skiften. Inte minst inom skattesystemet är det väldigt tillkrånglat, så att det snart kan konkurrera om världsrekordet i fråga om obegriplighet och svårberäknelighet, men givetvis också i fråga om skat-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

ternas höjd. Alldeles oavsett vad herr Myrdals uttalande ger vid handen, är det nog så att det är svårt att leta rätt på några länder, där den sammanlagda beskattningen i fall där det finns någon förmögenhet är högre än i Sverige, trots att vi inte varit med i kriget.

Den alltmer ökade centraliseringen här i landet är ett gift i vårt samhälle, herr talman. Centraliseringen bör icke tillgripas bara därför att man tycker att det skulle vara gynnsamt och bra. Det bör inte ske en ökad centralisering förrän man är fullkomligt säker på att alla andra sätt att lösa en fråga äro alldeles oframkomliga. Jag tror att det är denna strävan till allmän centralisering hit till Stockholm som gör, att man i kineseriets hemland, som jag antar är Kina, med ett visst fog skulle kunna införa en ny term, nämligen svenskeri eller något sådant. Varför har man t. ex. allt mera skärpt länsarbetsnämndernas skyldighet att underställa arbetsmarknadskommissionen ansökningar om tillstånd att utföra arbeten? Det finns nu nästan inga ansökningar om arbeten som nämnderna i länen äro betrodda att avgöra. Jag skulle vilja föreslå att man ger dem större möjligheter att bifalla och avslå framställningar. Jag tror att det bästa skulle vara att avskaffa lagen om tillståndstvång och ersätta den med föreskrifter om licenser för rätten att använda de materialier, på vilka det råder brist. Jag har för min del icke blivit övertygad om omöjligheten att genomföra ett sådant licenssystem och att få det att fungera, utan att man därför inför en stor beslagssapparat med en månghövdad skara människor som sköter den. Men det beror naturligtvis litet på hur man bär sig åt, och man får inte fordra att allt skall vara teoretiskt fulländat.

Om det svenska folket eller åtminstone den del därav, som handhar skötseln av näringslivet, i framtiden skall huvudsakligast syssla med att mätta byråkratismens hunger efter blanketter, deklarationer och cirkulär, tror jag, herr talman, att vi komma att bli ett stagnerande samhälle. Det är inte riktigt att ett så oerhört stort antal skickliga och duktiga människor skola sitta och plocka med sådant som är motsatsen till produktivt arbete. Jag tycker att det skulle sättas in en frisk aktion för att redan nu förenkla en massa saker. Man måste planlägga en friare och mindre klavbunden framtid för näringslivet och människorna i övrigt. Jag tror att det är den enda förutsättningen för att vi skola kunna få en god materiell status här i landet, och en god materiell nivå är å sin sida den nödvändiga förutsättningen för att vi skola kunna genomföra de sociala anordningar, som vi gemensamt sträva för. Vi måste inrikta oss på att icke längre konkurrera så hårt med de gamla mandarinerna i fråga om formalism och petitesseer, utan se till att människorna i största utsträckning syssla med produktiva ting.

Till sist, herr talman, låt oss förhindra att sådana barbariska dialoger förekomma i vår radio som den i sexualundervisningsfrågan en dag i höstas. Jag tycker att den gjorde ett ruskigt intryck. Överhuvud taget må vi tänka på att de andliga värdena måste erkännas såsom väsentliga, ja som de väsentligaste. Då måste statsmakterna och myndigheterna själva i allt sitt framträdande visa att de äro genomsyrade av en sådan anda, ty annars kan man inte begära att folk i allmänhet skall besinna, att den moraliska hållningen hos folket är den viktigaste beredskapen.

Jag ansluter mig, herr talman, till yrkandet om remiss till vederbörande utskott.

Herr Linderot: Herr talman! Det är kanske inte så underligt att diskussionen inte i särskild grad rör sig om det föreliggande budgetförslaget, ty en aldrig så flyktig granskning därav ger ju vid handen att regeringen själv avvaktar, kanske bättre tider. Hela regeringspolitiken kan inordnas under ru-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

briken »vänta och se». Det är självklart att vissa rent objektiva orsaker till detta väntande i vissa hänseenden föreligga, men jag tror att det väsentligaste i att regeringspolitiken visar denna svaghet är regeringens egen konstruktiva svaghet. Den samlingsregering, som solidariskt står bakom statsverkspropositionen, lider ju utan tvivel mer och mer av en brist på handlingskraft och resurser att ge någon vägledning för den allmänna politiken på längre sikt. Det vore en oförsynthet att förutsätta att det skulle sammanhånga med bristande intellektuella kvalifikationer hos de enskilda ministrarna, utan det måste bero på en konstruktiv svaghet i hela den nuvarande regeringskombinationen. Emellertid tror jag inte att vi därför skola nöja oss med denna attityd, att vänta och se, utan här i remissdebatten böra vi försöka att åtminstone föra fram några av de synpunkter, som borde beaktas på ett annat sätt, och att finna något område för politisk aktivitet där samlingsregeringen visar passivitet.

På den ekonomiska politikens område tror jag att det skulle behövas vissa krafttag. Det är inte så att man kan vänta och se till kriget är slut och man kommer underfund med allt vad som kan vara nyttigt och bra att veta för politisk-ekonomisk planering, ty ekonomin och den ekonomiska politiken är ju ingenting som man förändrar i en hast såsom när man skriver en ny ordningsstadga för städerna eller en ny lagparagraf på civillagstiftningens område. Det är tvärtom någonting som måste planeras, och man har ju tillsatt en hel kommission för ekonomisk efterkrigsplanering. Det vore därför lämpligt att, i varje fall i den mån som denna kommission utformar vissa synpunkter och uppfattningar, detta borde avspeglas i den politik som regeringen för på det ekonomiska området.

Det är den allmänna anmärkning jag ville göra. Emellertid vill jag dessutom upprepa vad jag tidigare här i kammaren har sagt därom att jag representerar det missnöje med den ekonomiska politik som förs speciellt under rubriken »pris- och lönestopp». Det är ett missnöje som allt starkare har kommit till uttryck — vilket även herr Strand såsom synnerligen sakkunnig påpekade när det gäller de fackliga organisationerna — och som har skapat litet oro, tror jag, även i regeringen med hänsyn till redan skönjbara stora sammandrabbningar på arbetsmarknaden. Det missnöje som har uppstått på detta område är, såsom herr Strand alldeles riktigt sade, ett resultat av de faktiska ekonomiska förhållanden, under vilka stora massor av lönearbetare leva, och icke, som man ofta vill göra gällande, ett resultat av en mer eller mindre demagogisk propaganda.

Jag måste emellertid, eftersom jag kom att omnämna herr Strands anförande, beröra en sak som han omnämnde. Han försökte ju i de försiktiga ordalag, som speciellt en kassör i landsorganisationen väl måste använda när han kommer in på frågan om eventuella strejker, angiva att en justering av den lönepolitik, som man hittills tämligen behårt har följt, nog kunde bli nödvändig. Såvitt jag förstod herr Strand rätt, yttrade han att den ekonomiska politik som hittills har förts varit förmånlig för alla, även för arbetarna. Det är klart att man i varje fall teoretiskt kan tänka sig att åtminstone för en mycket kort tidsperiod föra en ekonomisk politik, som är till förmån för både arbetstagare och arbetsköpare, men jag tror att frågan, om en sådan politik verkligen under någon kort period skulle kunna föras, har mera ett akademiskt och teoretiskt intresse; i realiteten är det ju så att en ekonomisk politik som är till förmån för alla, även för arbetarna, icke kan utformas i ett samhälle, där den stora arbetande massan saknar varje inflytande över de tekniska hjälpmedlen, produktionsmedlen, och bara förfogar över sin arbetskraft, under det att ett mindre antal medborgare förfoga över de väsentliga produktionsmedlen. I ett så konstruerat samhälle kan man inte föra en politik som är förmånlig för bå-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

da dessa parter. Om det vore så som herr Strand formulerade det, hade han ju funnit de vises sten. Därmed vore den sociala frågan, frågorna om klassmotsättningarna löst, och därmed hade vi här i Sverige uppnått något särskilt sensationellt, som alla teoretiker världen över, som syssla med ekonomi, förgäves ha försökt komma fram till.

Jag tror alltså att herr Strand borde göra en reservation, då han säger att den ekonomiska politiken varit förmånlig för alla och därmed även för arbetarna. Den har nämligen icke varit det. Om vi granska den ekonomiska politik som har förts, vad har den i praktiken medfört? Jag har sagt det också tidigare, och det är tråkigt att upprepa sig. Men eftersom fakta fortfarande existera och fortfarande intressera, måste jag upprepa, att den ekonomiska politik som hittills har förts, speciellt den under rubriken pris- och lönestopp, har medfört en betydande försämring av arbetarklassens ekonomiska läge framförallt sett i relation till läget för dem, som äro besuttna och äga kapital och som gå under rubriken företagare — ett mycket vackert namn som ofta användes, såsom jag någon gång tidigare har sagt, av dem som icke företa sig någonting utan eventuellt bara klippa kuponger på aktiebrev. Emellertid ha de som ha äganderätten till produktionsmedlen i största allmänhet berikats oerhört. Om man inte vill fördjupa sig i siffror och följa de stora bolagens årsberättelser och försöka upptäcka alla deras dolda vinster o. s. v. kan man ju nöja sig med att se sig litet omkring rent praktiskt ute på det ekonomiska fältet. Då skall man finna, hurusom bankernas kassavalv bildligt talat bågna av penningöverflöd, därför att företagarna ha gjort sig så kolossala inkomster, att det är svårt för innehavare av penningkapital att för närvarande kunna göra sig någon profit på det. Arbetarna däremot ha faktiskt inte alltid möjlighet att köpa ens det nödvändiga i fråga om kläder, såsom herr Strand påpekade. Jag vill alltså i fråga om hela denna sida av regeringspolitiken uttala den förhoppningen, att nya initiativ från de krafter, som här kunna taga initiativ, mycket snabbt skola se dagen.

Beträffande avtalsrörelserna, som nu kasta sin skugga framför sig, ligger det till på det sättet, att metallarbetarna, som är den väsentligaste av de grupper som befinna sig i avtalsrörelse, ha begärt så liten compensation för de stegrade levnadskostnaderna, att man måste beteckna det av dem framlagda förslaget vid avtalsförhandlingarna såsom synnerligen blygsamt. Man talar om inflationsspöket, och de talare som haft ordet ha praktiskt taget enhälligt förordat att man skall fortsätta lönestoppspolitik. Även herr Åkerberg godkände den utan någon egentlig reservation, därför att man måste undvika inflation. Herr Åkerberg har för vana att alltid i dessa debatter i kammaren måla inflationens spöke på väggen. Jag förmodar att han själv är övertygad om de väldiga faror som hota, om man exempelvis bifaller metallarbetarnas i och för sig mycket blygsamma lönekrav. Jag tror att det är en fullkomligt felaktig uppskattning, när man tror att dessa ören, som metallarbetarna begära, skulle spela någon så oerhörd magisk roll, att hela penningvärdet skulle raseras, om kraven bifölles. Jag tror att man gör sig skyldig till en felaktig bedömning, när man betraktar de olika faktorerna i det ekonomiska samhällslivet. Om man som konjunkturinstitutet beräknar, att vi haft en nationalinkomst under det föregående året av inemot 20 miljarder kronor, kan en löneförhöjning under ett år för hela den svenska metallarbetarkåren på sammanlagt cirka 45 miljoner kronor, som spridas ut på hela kåren, icke spela den magiska rollen att sistnämnda belopp skulde medföra ekonomiska faror av den art som här har anförts. Jag tror att det vore tillbörligt att herr Strand, som talade för att man skulle beakta nödvändiga lönepolitiska krav, och andra, som här alldeles särskilt föra den organiserade arbetarklassens talan, sade ifrån ordentligt från talarstolen, att när regerings-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

kommissionen, som nu är tillsatt för medling inom metallarbetarindustrin, nästa gång träffar parterna, skall den stänga in sig med arbetsgivarparten och säga: »Nu låser vi inte upp dörren, förrän ni tar reson och medger de av metallarbetarna begärda, blygsamma löneförhöjningarna, som icke äro orimliga, icke framställda i demonstrationssyfte och som icke äro avsedda att ruinera den svenska ekonomin och som icke heller kunna göra det.» I varje fall ber jag att här ifrån kammarens talarstol få skicka den hälsningen, att det är tillbörligt att kommissionen intar den attityden. Varför skall man alltid säga till arbetarna, att de skola känna ansvar? Finns det någon klass som känner större ansvar för samhället än arbetarklassen? Den asocialitet, som finns inom den s. k. överklassen, finns överhuvud taget inte inom arbetarklassen. Det ansvar, som arbetarna och de fattiga bönderna känna för att samhället skall existera utan störningar, ligger ju långt över det diminutiva ansvar, man möjligen kunde finna inom den överklass som är så flitig att predika ansvar för andra.

Man säger att det skulle vara brottsligt att bryta den ekonomiska linje som följes. Det skulle alltså vara ett slags brottsligt tal som jag här fört. Jag vill påpeka att brottet egentligen redan är begånget och håller på att fullföljas. Det förbiser man här i debatten. Men jag har med mig *corpus delicti* i form av arbetarrörelsens efterkrigsprogram, inte för att föredraga det men för att bevisa att brottet är begånget och under fullföljande. Jag kan slå upp vilken sida som helst och tala om vad man enligt detta efterkrigsprogram avser att verkställa. Det är som bekant full sysselsättning, höjd levnadsstandard o. s. v., men detta må nu vara på längre sikt. Låt oss i stället se på några rubriker i fråga om detaljerna! Jag slår alldeles på måfå upp en sida. Där lyder rubriken beträffande punkten 18: »Samhällelig planering av investeringsverksamheten.» Beträffande punkten 19 står det i rubriken: »Utrikeshandeln under samhällets ledning» — det är mycket det — och i fråga om punkten 20 heter det i rubriken: »Stabilisering och rationalisering av byggnadsverksamheten. Kvarterssanering. Tomtmarken och hyreshusen i städerna överföres gradvis i kommunal ägo.» Jag kan slå upp andra sidor, men jag förmodar att efterkrigsprogrammet i allmänhet är känt, och jag har som sagt icke medtagit programmet för att läsa upp det. För den svenska lönearbetarklassen, de lägre lönearbetarna och tjänstemännen i detta land framfördes detta efterkrigsprogram såsom valplattform vid riksdagsmannavalet 1944. Ett så konkret utformat ekonomiskt valprogram har socialdemokratien, i varje fall så långt jag kan minnas, aldrig förelagt väljarna. Då detta program innehåller så väsentliga framsteg jämfört med nuvarande situation, har det kommunistiska partiet anslutit sig och i valrörelsen ställt sig på denna det socialdemokratiska partiets plattform utan att syssla med småskuren kritik av den ena eller andra punkten. Vi reservera oss för vissa illusioner, som ha kommit till uttryck i programmet, men i stort sett ansluta vi oss till detta program. Under valkampanjen påpekade samtliga deltagande, även arbetarrörelsens motståndare, mycket noga efterkrigsprogrammets betydelse, och efter den valkampanjen uttalade 1 700 000 svenska väljare sin anslutning till detta program. Då måste detta väl återspeglas i regeringens politik? Jag kan inte förstå annat än att det i varje fall måste återspegla sig i det socialdemokratiska partiets politik. Ty det kan väl ändå inte vara så, att man inte menade allvar, att man inte vill sätta in de krafter över vilka man förfogar och använda de resurser som man har för att i snabbast möjliga tempo omsätta detta efterkrigsprogram i praktiken?

Jag vill, herr förste vice talman, vidare rikta uppmärksamheten på ett par ting, som kunna vara aktuella. Lagrötan har ju redan varit aktuell vid åtskilliga riksdagar. Två, tre riksdagar ha redan sysselsatt sig med alla de förfär-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

liga ting, som ofta i panik skapades på lagstiftningens och rättsskipningens område under de första krigsåren och som i huvudsak fortfarande existera på detta område. Jag skall inte syssla med en massa detaljer. Här har ju sagts så mycket. Det finns en skrift av en av kammarens ledamöter, herr Branting, där vem som vill kan få hur mycket material som helst för att sätta sig in i vad som har skett på detta område. Men jag skall i alla fall ge en liten illustration till hur man numera anser sig kunna gå till väga, då man skipar rättvisa här i landet gentemot folk, som åtalats för ett eller annat brott. Det är ett spionmål, som ännu inte är slutdömt men som är avdömt i rådhusrätten och i Svea hovrätt, vilket jag tänkte rikta uppmärksamheten på. Jag kan tyvärr inte föredraga hela utslaget, men jag kan återge två i rätt vida kretsar redan kända formuleringar från denna dom. I en punkt säges det, att svaranden genom sin politiska åskådning och sitt trägna umgänge med ledande kommunister måste anses saker till det han är åtalad för. Han tillhör inte kommunistiska partiet, men han har umgåtts med kommunister. Vidare — och nu kommer jag till någonting, som jag nästan måste reklamera såsom sensationellt — har det lagts denne svarande till last, att han tillsammans med en annan person, som tillhör det socialdemokratiska partiet, har dryftat vissa förhållanden inom detta, vilka icke voro allmänt kända.

Detta är två rekvisit för att fastställa brottslighet, som jag tror äro ganska uppseendeväckande, i varje fall det sista. En tämligen framstående socialdemokrat, som icke är ledamot av denna kammare och som jag träffade här-omdagen, sade: »Nog vet jag ju, att vårt parti har blivit stort och mäktigt och att rättsskipningen har undergått vissa förändringar, men att man skulle kunna såsom motivering för straffarbete anförä, att någon har samtalat om det socialdemokratiska partiet, visste jag inte förrän nu.»

Jag tror, att det kan vara nyttigt att ge dessa drastiska exempel. Det finns massor av sådana. Jag har tidigare anfört dylika. Jag vill därmed rikta uppmärksamheten på vad som är det väsentliga och vad som är grundorsaken till bland annat de förhållanden, som äro blottade i affären Lönnegren—Paulson. Ty vad är det väsentliga? Jo, att man i praxis under de sista åren i Sverige har kriminaliserat politisk åskådning. Om vi tänka på den engelska lagstiftningen och det sätt, på vilket engelska domstolar arbeta, torde det för var och en, som litet grand intresserat sig för det, ha framstått såsom särpräglat för den engelska demokratin att icke vid dömande av brott inblanda någonting för brottet ovidkommande i domslutet. Här i Sverige har man gått den andra vägen och inblandar för brotts bedömande fullkomligt ovidkommande saker samt skriver ned det i domstolarnas utslag såsom rekvisit för brottsbestämningen. Det är lagröta i dess högsta potens.

Hittills har jag inte funnit, att politisk åskådning såsom brottsbeskrivning har tillämpats i praktiken annat än gentemot dem, som ha haft eller förmenats ha haft kommunistisk åskådning. En sådan åskådning har kriminaliserats i praxis, och det förklarar åtskilliga av de företeelser, över vilka man har uttryckt så stark förvåning här i dag, exempelvis flyktningpolitiken i allmänhet. Denna har under de gångna åren omhänderhaft på det sättet, att var och en flykting, som har kommit från Hitlernazistiska länder — från Tyskland eller från av nazisterna ockuperade länder — har underkastats ett slags politisk värdering, varpå alla, som ha varit mycket ivriga antifascister, som kanske ha sympatiserat med kommunisterna eller rentav tidigare tillhört någon kommunistisk organisation i sitt hemland, ha behandlats med alldeles särskild skärpa. Dessa personer ha ofta burats in i fängelser eller satts under alldeles speciell polisbevakning. Man har behandlat dem såsom de grövsta brottslingar i många hänseenden, under det att fascistiskt inställda flyktingar,

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

som kommit, när det börjat gå illa för fascisterna ute omkring vårt lands gränser, ha behandlats mycket snällt och hyggligt och fortfarande behandlas på det sättet.

Här talade herr Mannerskantz om den baltiska frågan. Jag hade inte tänkt säga någonting om den, men eftersom herr Mannerskantz tagit upp den, vill jag erinra om vad jag sade här den 30 oktober, att denna med svenska myndigheters bistånd organiserade import av medborgare från de baltiska staterna kommer att bli en påle i köttet för regeringen. Det är den redan. Man har redan svårigheter. Men det går också till på det viset, att folk, som i tre års tid eller mera har samarbetat mycket intimt och bra med de tyska ockupationsherrarna i Balticum, fraktar man hit och tar emot såsom ett alldeles särskilt efterlängtat klientel. Det är inte fråga om att de skola sättas i fängelserna, buras in på Långmora eller Smedsbo fångläger eller interneringsläger, utan det händer mycket ofta, att efter ett gott mottagande skickas de ut exempelvis på något av de hyggligare pensionaten omkring Stockholm. Jag erinrar mig ett alldeles särskilt fall, som har meddelats, där ett tjugotal sådana baltiska flyktingar inkvarterades på ett pensionat, som för inkvartering av vanliga människor tog 12 kronor om dygnet. Om socialstyrelsen fick pruta på det priset vet jag inte, men det torde väl i alla fall inte ha blivit någon väsentlig prutning. Och dessa flyktingar är man så hygglig mot, att man skickar dit landsfiskalen att betala, de behöva inte ens gå på posten och hämta pengarna. Socialstyrelsen är idel solsken och välvilja. På dessa pensionat få alltså fascistiska flyktingar en sådan strålande omvårdnad som jag här har antytt. Det är kanske lämpligt, att herr Mannerskantz reviderar sin uppfattning, att den svenska regeringen skulle ha uppträtt särskilt hårdhärtat gentemot de baltiska folken. Vad jag här berättar tyder ju verkligen inte på det.

Jag skall inte syssla så mycket mer med detta. Jag har nämnt det för att visa, att ur denna metod att kriminalisera en politisk åskådning och inrikta hela sin strävan i statsförvaltningen därpå förklaras sedan sådana saker som Paulsonshistorien. Ty kan en tjänsteman inom flyktingväsendet här i landet anse sig vara ute på särskilt brottsliga vägar, när han i verkligheten, enligt vad han begriper, på det mest effektiva sätt försöker hålla efter kommunistiska flyktingar och gynna nazistiska flyktingar? Det är klart, att denna historia har vuxit upp ur den röta, som har existerat i dessa år. Därför vill jag, att man skall ställa kyrkan mitt i byn. Paulsons handlingar emot flyktingar äro naturligtvis så föraktliga att ingen här i landet kommer att reagera, om han också får ett mycket kännbart straff. Men man skall inte förvånas och undra: hur har någonting sådant kunnat ske? Man skall i stället förvånas, om det överhuvud taget finns några framskjutna tjänstemän på detta område, som icke följa de intentioner de ha fått att förfölja kommunister och gynna nazister. Så måste man ställa frågan, och då kan man förstå saken. Jag tycker inte det är nödvändigt att kalla så många gråterskor till templet, som man gör i Morgontidningen exempelvis, för att betyga, att socialminister Möller är en utomordentligt bra karl och att den nye polisministern Erlander också är en utmärkt bra karl. Det gäller ju inte det, utan det rör sig om att de två nämnda statsråden äro ansvariga för det sakernas tillstånd, som har vuxit upp och frodats inom deras departement. Man behöver inte betraktas såsom någon skalpjävar, därför att man enkelt och klart säger ifrån, att ansvaret bör läggas, där det måste ligga. Vi kunna inte inom något av statsförvaltningens områden ha ministrar, som inte veta, vad som försiggår där, och som inte ha reda på sådana här saker.

Jag tror alltså, att den kommitté, som nu har tillsatts på initiativ av herr statsrådet Erlander, får granska mycket att titta på. Jag vill här inom parentes säga, att då en stor huvudstadstidning menade, att kommunisterna skulle kunna

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

vara särskilt nöjda med tillsättandet av denna kommitté till följd av det personval, som hade gjorts — man hade tagit herr Georg Branting som förbindelseman till kommunisterna — så äro vi inte alls tillfredsställda med herr Branting som förbindelseman. Därtill ha vi verkligen alltför litet förbindelser med herr Branting. Jag har mer politiska förbindelser med både högermän och andra här i kammaren än med herr Branting, och vi godkänna alltså inte herr Branting som förbindelseman i detta fall.

I själva saken vill jag säga, att jag inte heller överhuvud taget är nöjd med denna kommittés personella sammansättning. Varför? Ja, inte därför att jag inte tror, att herr Branting eller herr Sandler skulle vara kapabel att företa denna utredning. Nej, de äro skickliga och duktiga, därom behöver jag inte stå här och diskutera. Men jag vill dra en liten parallell. Om inom det verksamhetsområde, där jag personligen är ansvarig, exempelvis inom det kommunistiska partiet, sådana missförhållanden upptäckas, att man vill undersöka, huruvida jag som ordförande i kommunistiska partiet verkligen sköter om mina åligganden, om man alltså från samhällets sida, exempelvis från polismakten, vill göra sig underkunnig om vad jag där har att bestyra och hur jag utövar den kontroll, som tillkommer en ordförande i kommunistpartiet o. s. v., skulle man då tillsätta en kommission, bestående t. ex. av herrar Hilding Hagberg och Knut Senander, vilka skulle gå till mig och undersöka saken? Det tror jag inte. Man skulle säkert ta några andra. Därför tycker jag i fråga om herrar Sandler och Branting — jag säger ingenting om de övriga — att man inte skulle ha valt dessa personer till medlemmar av denna kommission. Det socialdemokratiska partiets intressen äro ju här tydligt ådagalagda genom Morgonutredningen, och de tyckas gå ut på att lägga svampen på. Om man inte avser att lägga svampen på, borde man här ha kallat en eller ett par personer från det kommunistiska partiet, som verkligen äro sakkunniga och känna till detta samt veta, hur det går till. Denna sakkunskap skulle ha kunnat underlätta för utredningen att få klarhet i de förhållanden, som sammanhånga med hela denna sak. Det finns ju knappast någon av oss i ledande ställning i det kommunistiska partiet, som inte varit mer eller mindre anhöllan, mer eller mindre häktad och mer eller mindre straffad under krigsåren. Vi besitta som sagt på grund därav en sådan sakkunskap, som man i detta stycke borde ha nyttiggjort sig.

Jag vill vidare säga ett par ord om utrikespolitiken. Det råder fortfarande en mörkläggning över utrikespolitiken, som jag tror icke är förmånlig. Vi ha visserligen diplomater ute i världen, och de skicka sina rapporter. Jag har också sett, att de ligga i rätt bra och göra reklam för Sverige. Man ger anslag i propositionen till sådan reklam, och det kan kanske vara bra, men i och för sig är det inte så märkvärdigt, ty all reklams urgrund ha vi ju lärt oss från hönsen: de kackla, när de lägga ägg. Varför skulle inte vi också kackla litet grand om det, som kan finnas att reklamera med ute i världen? Men här vill man faktiskt, att vi skola betrakta allt det där såsom vår utrikespolitiska verksamhet, skött av diplomater och diplomater emellan, och det har folket och framför allt riksdagen inte ett dugg att göra med! Skulle det inte vara på tiden, att regeringen lämnade den där mörkläggningslinjen rörande utrikespolitiken och inte bara gav en och annan information en och annan gång om året inför riksdagen — en information, som ju i regel, såsom alla veta, innehåller, vad man tidigare under några månader förut har läst i tidningspressen. Jag vill, att man här från regeringens sida också skulle visa, att man har litet handlingskraft. Det måste ju finnas någon framsynthet, man måste ha något initiativ också på utrikespolitikens område och inte bara vänta och se. Jag har vid höstriktsdagens utrikespolitiska debatter angivit vissa synpunkter på frå-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

gan om utrikespolitiken, som jag inte här behöver upprepa. Jag har försökt att skissera en såvitt jag förstår ur hela svenska folkets synpunkt positiv linje för utrikespolitiken, där man förkastar de gamla schablonerna, som verkligheten ju redan har krossat, där man styr ut på nya vatten, där man inte pratar om en neutralitet, som ingen vare sig stor eller liten stat längre kan upprätthålla här i världen, utan där man tar sikte på en anslutning till de positiva krafter, som börja ta ledningen ute i Europas olika stater, där man inte binder sig vid något block av något slag, västmaktsblock eller nordiskt block eller neutralitetsblock av någon annan konstruktion, utan där man utan att på något vis vara självtillräcklig söker kontakt med alla de krafter i andra länder, som kunna förväntas bli ledande och uppbyggande för en ny värld, där fred råder och där folkens broderskap kommer att bli verklighet.

Jag skall kanske också göra ett par kommentarer till frågan om vilken politik det kommunistiska partiet i nuvarande situation tänker föra. Andrakammarvalet medförde ju en så stark framgång för vårt parti, att en och var, åtminstone de jag sett yttra sig i pressen eller på annat sätt, erkänner, att det kommunistiska partiet efter denna valframgång måste spela en annan politisk roll här i landet än tidigare. Vi ha ju varit och äro fortfarande det enda egentliga oppositionspartiet. Mot samlingsregeringen ha vi icke minst i valrörelsen riktat vår kritik, d. v. s. vi ha kritiserat samlingsregeringens existens överhuvud taget som samlingsregering. Vi anse, att den tiden är förbi, då en sådan regeringskonstruktion eventuellt kunde anses vara behövlig. Nu är den inte längre behövlig, utan den är, som jag visat tidigare i mitt anförande, numera skadlig på många områden. Det är alltså vår mening, att man skulle lägga om kursen.

Herr förste vice talmannen påstod, att ingenting har inträffat, som skulle kunna motivera en kursförändring. Han påstod, att valet visserligen stärkte den opposition, som står utanför regeringen, men samlingsregeringen måste bestå. Ingenting har ändrat sig i situationen, menade han, och strängt taget var han av den meningen, att någon förskjutning, som motiverade en omprövning av samlingsregeringens bestånd, icke hade ägt rum. Det tycks ju också vara den allmänna meningen i de tal från olika partigrupper, som redan ha hållits här. Jag tror därför, att det är nödvändigt, att jag här deklarerar, att vi icke genom valresultatet fingo vår uppfattning om samlingsregeringens kvalifikationer på något sätt rättade, utan valresultatet stärkte oss i den övertygelsen, att mycket betydande grupper av svenska folket vilja ha en annan kurs och en annan politik. Vi bli ju numera förmanade i pressen litet här och litet där, i socialdemokratisk press, folkpartipress och överhuvud taget i regeringspressen, att om vi nu äro välartade och hyggliga och bevisa vårt demokratiska sinne och se till, att vi likvidera tidigare olater i politiken — om vi äro så där hyggliga och snälla, kan det hända, att man någon gång i framtiden kan betrakta vårt parti såsom ett tämligen »vanligt» politiskt parti. Ja, vi äro ju vana vid sådana förmaningar. Tidigare skedde de mera i formen av hotelser. Man sade, att det komme att gå oss mycket illa, om vi inte vore hyggliga. Nu ges det mera faderliga förmaningar: om ni vilja vara med, skola ni nog snart komma med, ifall ni äro snälla.

Vi för vår del äro fullkomligt okänsliga såväl för hotet som för dessa farbroderliga förmaningar. Vi tänka i stort sett följa den politiska linje, som vi ha företrätt under de senare åren och som vi framför allt företrädde i valrörelsen. Vi få uppträda såsom det enda oppositionspartiet mot regeringen, men det betyder inte, att vi inte skulle vilja vara för en annan ordning, där vi inte vore det enda oppositionspartiet, eller till och med en ordning, där vi icke läng-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

re vore ett oppositionsparti mot regeringen. Detta är för oss icke på något sätt främmande i vår politiska tankevärld.

Vi ha sagt, att vi vilja ha en vänsterregering. Med en sådan mena vi, som väl en och var utan svårighet förstår, en regering, som inte behöver vara sammansatt av personer från ett politiskt parti utan från flera, alltså ett slags samlingsregering, men som dock i sin personliga och politiska sammansättning representerar en politik, vilken man med ett ord kan kalla för vänsterpolitik. Det skall vara folk, som vill vara med om att genomföra efterkrigsprogrammet åtminstone i grova drag, som vill göra upp med lagrötan, som vill inleda den nya kurs, som man här tidigare har ansett inte vara nödvändig. Inför en sådan regering och i en sådan situation frukta vi på intet sätt att ta det ansvar, som till äventyrs också formellt skulle tillkomma det kommunistiska partiet.

Vår ställning till socialdemokratien har varit föremål för rätt stora diskussioner, sedan valresultatet blev klart. Jag skall inte ta upp saken i dess vidd, men för att det inte skall bli halvsagt, vad jag här till sist hade velat säga, vill jag deklarerera — och jag har hundra gånger tidigare både i tal och i skrift sagt detsamma, men man måste fortsätta att deklarerera det, tills det verkligen går upp för folk, som intresserar sig för saken, vad man avser och vill — att det inte är på grund av det socialdemokratiska partiets sätt att kompromissa sig fram, som vi i och för sig ha kommit i opposition mot detta parti genom åren. Vi förkasta icke kompromisser i och för sig. Hela livsutvecklingen innehåller kompromisser. Men vi vilja icke — och däri visar sig ofta klyftan mellan oss och det socialdemokratiska partiet — göra kompromissen till det enda i politiken och så att säga permanenta varje kompromiss som om man hade uppnått ett slutmål i och med att kompromissen är ingången. Detta är den väsentliga skillnaden mellan oss och det socialdemokratiska partiet.

Vi komma således att betrakta alla kompromisslösningar — exempelvis arbetarrörelsens efterkrigsprogram, som är ett typiskt försök till kompromisslösning — icke såsom fasta tegelstenar i en samhällsbyggnad, som man skulle kunna kalla kompromissambållet, utan såsom mycket rörliga och labila företeelser inom den politiska utvecklingen i allmänhet, vilka slutligen övervinna sig själva, så att vi få ett gediget och enhetligt samhällssystem, där frihet råder för alla och där man icke som nu behöver kompromissa mellan olika mot varandra fientliga grupper, som företräda olika intressen.

Detta är i ytterligt korta drag ett litet klarläggande av vad vi mena i vårt förhållande till det socialdemokratiska partiet. Vi äro alltså beredda att deltaga i och understödja kompromisser så snart de äro till förmån för de breda folklagars intressen, som vi efter bästa förstånd söka att tjäna.

Herr **andre vice talmannen** erhöll ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Herr Linderot sade, att jag här i riksdagen brukade måla inflationens fasor i de mörkaste färger, och han tillade, att jag i följd därav betraktade ett bifall till metallarbetarnas lönekrav såsom en källa till inflation. Jag vill påpeka och erinra om att jag i mitt tal uttryckligen sade att jag ansåg, att dessa lönekrav kunde infogas i den nuvarande prisstoppspolitiken.

A andra sidan kan jag inte heller godkänna herr Linderots resonemang, när han talar om att de 45 miljonerna inte ha någon betydelse. Ett snöskorn kan sätta en lavin i rörelse. Även på det ekonomiska området finns det laviner. Metallarbetarnas ledning har tagit hänsyn till detta genom att framlägga mycket moderata lönekrav, och kommunisterna ha vid avtalskonferensen också gett en honnör åt denna opportunism. De ha visserligen lagt till åtskilliga

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

ören på förbundsstyrelsens förslag, men de ha under hand låtit meddela — för att citera deras egna ordalag — att de ha gjort detta »endast för djävulskaps skull».

Överläggningen blev nu för en stund avbruten för att begärt tillfälle skulle beredas herr statsrådet *Bergquist* att avlämna kungl. propositioner.

Herr statsrådet *Bergquist* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 13, med förslag till lag angående fortsatt tillämpning av lagen den 5 mars 1943 (nr 78) om jämkning av arrendeavtal i vissa fall, m. m.; och

nr 14, med förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 30 juni 1943 (nr 453) med vissa bestämmelser om mätning av ved och annat virke, m. m.

*Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)*

Fortsattes överläggningen angående Kungl. Maj:ts propositioner nr 1—3.

Herr *Myrdal*: Herr talman! Det finns många frågor som vi kunna känna oss ha lust att diskutera vid riksdagens början, men jag skall väsentligen hålla mig till de finansiella spørsmål, som ha samband med frågan om budgeten och dess uppläggning.

Emellertid kan jag ej underlåta att i förbifarten ge uttryck för en allmän reflexion i anledning av min ärade vän herr Linderots anförande nyss. Jag har ofta gjort den, när jag lyssnat till kommunistiska talare eller läst vad de skrivit. Reflexionen är den, att bekymret för oss inom det socialdemokratiska partiet över kommunisternas politiska framfart — och jag skulle nästan tro, att bekymret inom de borgerliga partierna i viss mån är detsamma, även om formuleringen kanske på det hållet skulle bli en annan — är icke att kommunisterna äro för radikala, utan snarast att de äro för litet radikala, jag menar radikala i verklig mening. Kommunisternas radikalism ter sig för oss som billig. Den är ju också helt och hållet inriktad på — ja, förlåt mig herr Linderot — liberalistiska och sannerligen icke socialistiska linjer. Kommunisternas politik går ut på att överbjuda oss andra, i lönepolitiken, i de aktuella skattefrågorna, i socialförsäkringsfrågorna, i flyktingfrågorna o. s. v. Där emot märker man från kommunistiskt håll blott föga av intresse och radikalism — utom i allmänna fraser — när det gäller de verkligt stora problemen om samhällets ekonomiska omdaning, produktionsordningens effektivitet och hur vi genom våra beslut här i riksdagen skola kunna stegra denna och effektivisera företagsstrukturen inom industrien m. m. i syfte att bygga en grund för ett höjt och mera allmänt delat välstånd i nationen. För de frågorna ha kommunisterna föga intresse — och jag kan ju tillägga, att deras billiga radikalism efter de liberalistiska linjerna som förutsättning har denna mera ansvarslösa, ointresserade inställning till de djupare ekonomiska och, som jag också skulle vilja säga, socialistiska problemen.

När jag pekar på denna billiga radikalism hos kommunisterna, denna ansvarslöshet inför de ekonomiska problemen, och efterlyser mer av verklig radikalism hos dem, vill jag icke underlåta att samtidigt påpeka, såsom jag också gjorde i höstas, att kommunisterna ha en ursäkt att anförä för sin bristande förtrogenhet med och sitt ringa intresse för de stora ekonomiska problemen, nämligen att de ha hållits alltför mycket utanför den förberedande behandlingen av problemen. Som jag ser saken, är det ur allmänt demokratiska synpunkter oriktigt och skadligt att hålla representanterna för 300 000 svenska väljare utanför den förberedande behandlingen av de stora politiska frågorna.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

För min del är jag glad, att de från och med detta år äro representerade i de stora utskotten, och särskilt glad att det har kunnat ske efter val med gemensamma listor. Jag skulle för min personliga del önska, att de därutöver bringades att vara representerade i viktiga kommittéer och utredningar och där tvingades ta ansvarig ståndpunkt till våra stora ekonomiska problem.

Om jag nu går över till mitt egentliga ämne, nämligen de finansiella frågorna i samband med den framlagda budgeten, skulle jag vilja börja med att säga, att jag tror det är alldeles riktigt, då som skett hela framtidsbedömningen hängts upp på utvecklingen av kriget och av den internationella politiken efter detsamma. Jag delar alltså inte herr Elon Anderssons uppfattning att vi, om jag förstod honom rätt, nu ha kommit i ett läge där de internationella frågorna träda mera i bakgrunden och våra nationella angelägenheter, t. ex. utvecklingen på arbetsmarknaden, bli relativt sett mera betydelsefulla. Jag vill ingalunda förneka, att dessa angelägenheter äro betydelsefulla, men om vi vilja hålla proportionerna riktiga böra vi, såsom också är gjort i finansplanen, ha klart för oss att det avgörande är vad som händer i den internationella utvecklingen. Då vi tala om inflationsutvecklingen, böra vi ha klart för oss att de löneändringar, som det nu gäller, äro relativt små i jämförelse med andra inflationsdrivande krafter, som huvudsakligen ha sin ort i de internationella problemen.

När det gäller finansplanen skulle jag till en början vilja tillåta mig att anlägga en i någon mån kritisk synpunkt på det viktiga avsnitt, som bär rubriken »Ekonomiska framtidsutsikter». Vad som där står är kanske ej för optimistiskt, men jag skulle ändå vilja säga, att det kan vara ägnat att ge allmänheten och måhända även riksdagens ledamöter en alltför opitimistisk syn på svårigheterna framför oss. Vare sig man i tidningarna och här i debatten karakteriserar denna budget såsom en »fredsduva» eller man säger, att man blivit mörk till mods genom att läsa den, tror jag att vederbörande ha fått en alltför optimistisk inställning, och det kan nog inte hjälpas att jag anser, att vissa formuleringar i finansplanen i viss mån ha bidragit därtill.

Till denna verkan på opinionen har sannolikt bidragit, att den nya budgeten presenterats såsom balanserad. Det är visserligen sant att budgetbalanseringen — liksom det antagande, varpå denna byggts, nämligen att krigsberedskap icke skall behövas under mer än ett kvartal efter den 1 juli i år — ingenting annat är än en rent teknisk arbetshypotes. Det är också sant, att återinförandet av den gamla normen att budgeten skall balanseras snarast bör medverka till att arbetet i utskotten och riksdagens kamrar kommer att bli mera inriktat på en viss begränsning av de normala utgifterna på driftbudgeten och på ett uppehållande av statsinkomsterna — något som i nuvarande inflationskonjunktur är motiverat både av statsfinansiella och av mera konjunkturpolitiska skäl. Det kan dock inte hjälpas, att själva budskapet, att det nu äntligen framlagts en på normalt sätt balanserad budget, mycket allmänt fattats som ett tecken på att vi gå mot mera normala tider och att vi äro över svårigheterna.

Men vad jag framför allt tänker på när jag säger, att budgeten kan befaras stimulera till en överoptimistisk inställning — om inte uttryckliga varningar tillfogas — är själva framtidsbedömningen eller rättare det sätt, varpå den presenterats. Hela diskussionen om den närmaste framtidens ekonomiska utveckling har inriktats på perioden omedelbart efter avspärrningens upphävande. Denna tid antages få karaktären av en utpräglad högkonjunktur med stor exportvolym, betydande investeringar i den svenska industrien och en, visserligen inskränkt, men för produktionens uppehållande i stort sett tillräcklig importvolym. Under denna tid, som förväntas vara genom hela nästa budgetår, skulle Sverige visserligen kunna befaras, som det heter i avsnittet om framtidsutsik-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

terna, komma att arbeta med smala marginaler och under hårt tryck både på det penningpolitiska området och i fråga om försörjningen. Men sysselsättningsproblemet skulle inte vara så besvärligt.

I finansplanen upptas således icke till närmare diskussion frågan om hur det skulle gå, om avspärningen bleve långvarig. Om detta utvecklingsalternativ, som tyvärr ingalunda är uteslutet, säger finansministern endast, att avspärningen då kommer att inom vissa områden medföra allvarliga svårigheter för sysselsättningen och försörjningen. Han återkommer längre fram till denna möjlighet och förklarar, att om det under vårriksdagens lopp visar sig, att en längre avspärning framstår som sannolik, så blir det nödvändigt att för riksdagen framlägga en ny finansplan. I det sammanhanget antyder han, att en sådan måste innebära stora ändringar både på budgetens inkomstsida och på dess utgiftssida.

Dessa finansiella åtgärder, herr talman, måste förberedas nu, om de skola bli väl planlagda. Till den frågan skall jag ha tillfälle att återkomma om en liten stund.

Det är vidare också uppenbart, att avspärningen är ett mycket relativt begrepp. Den period efter avspärningens upphävande, vartill finansplanen närmast anknyter, kan innehålla mer eller mindre av kvarstående avspärningselement, vilket har verkningar för både importen och exporten. Det mindre gynnsamma alternativet, vilket i finansplanen icke närmare berörts, är att det inte blir så stor skillnad i vår situation, även sedan själva krigsblockaden hävts. Jag tror det är viktigt att i denna debatt också den saken framhålles.

Det har kanske överraskat kammarens ärade ledamöter, att jag från mina utgångspunkter ansett mig ha skäl att kritisera finansministern. Kritiken är emellertid egentligen bara formell och tar sikte på budgetens verkan på allmänhetens inställning. Finansministern hyser på denna punkt samma uppfattning som den, jag här givit uttryck åt, det vet jag. Av vad jag nyss anfört ur finansplanen framgår också, att han anser, att möjligheten av en längre period av avspärning icke får uteslutas och att en beredskapsutredning av de problem, som då resa sig, måste äga rum. Å andra sidan är jag villig att medge, att i nuvarande mycket osäkra läge det riktiga tillvägagångssättet är att provisoriskt lägga upp budgeten efter det relativt gynnsamma alternativet för att sedan under riksdagens lopp, när många ting sannolikt hinna klarna, låta riksdagen ta ståndpunkt till de svårigheter och problem, som i budgeten lämnats öppna.

Av samma i huvudsak formella karaktär är min kritik av att i framtidsbedömningen möjligheten av en svår efterkrigsdepression kommit att skjutas i bakgrunden. Det vore nu mycket olyckligt om det svenska folket och riksdagen skulle förlora ur sikte, att den stora svårigheten och det hårda provet för vårt samhälle icke är denna övergångstid, utmärkt av varuknapphet och inflationstendenser, utan den tid, som kan väntas komma därefter, när på nytt svårigheten blir överutbud och vikande efterfrågan i stället för knapphet, arbetslöshet i stället för brist på arbetskraft, fallande priser i stället för inflations-tendenser. Denna mellantid — med alla sina särskilda svårigheter, nog så stora och måhända nog så besvärliga att bemästra — betraktar jag ändock bara som en galgenfrist till den stora världsdepressionen, som kan komma snart nog efter kriget men som naturligtvis också kan dröja något år eller så.

Inom planeringskommissionen ha vi hittills inriktat huvuddelen av vårt arbete på att förbereda oss för denna depression. Och även om genom krigets förlängning galgenfristen utsträcker, samtidigt som de särskilda problem, vi därunder ha att lösa, bli svårare och delvis andra, så kan jag dock icke finna annat än att denna inriktning av vårt arbete är den rätta. Vad planerings-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

kommissionen beträffar tror jag mig på denna punkt kunna tala även på alla mina kamraters vägnar.

Det skulle i detta sammanhang vara frestande att ge en mera ingående skildring och analys av de internationella förhållanden, som i sista hand bestämma de risker för en svårartad efterkrigsdepression, som jag här talar om. Det skall jag inte nu göra. Men jag vill i allra största korthet påpeka, att förutsättningarna för en balanserad världsekonomi efter kriget under det sista året och halvåret ytterligare försämrats. Ju längre kriget pågår, desto längre från en fredsekonomi komma alla krigförande nationer. Ej blott de ekonomiska utan också de rättsliga, moraliska och politiska förutsättningarna för en ordnad värld efter kriget minskas med varje vecka. De internationella förhandlingarna på olika områden av det ekonomiska livet ligga mycket sämre till nu än i fjol våras eller bara för ett halvt år sedan,

I Amerika, som ju när det gäller världsekonomiens utveckling efter kriget intar en nyckelställning, har den ekonomiska efterkrigsplaneringen gjort obetydliga framsteg. Allt talar enligt min mening för att vi icke ha mindre, utan betydligt större anledning än i fjol våras att med djupaste allvar göra oss beredda att möta en världsdepression någon gång efter krigets slut, en så svårartad depression att vi måste vara redo att bruka mycket djärva och förhållandevis radikala medel, om vi skola kunna någorlunda vidmakthålla en »hög och jämn sysselsättning», för att bruka planeringskommissionens formulering av målsättningen för den ekonomiska politiken.

Det är möjligt, att den stora efterkrigsdepressionen icke kommer inom närmaste budgetåret. Jag skulle i likhet med finansministern vilja påstå, att detta till och med är det sannolika. Men säkert är det ingalunda. Även antaget, att galgenfristen blir så lång eller längre, är det nödvändigt att vi ständigt hålla denna utveckling inför våra ögon såsom den stora faran. I finansplanens avsnitt om framtidsutsikterna finns ingen påminnelse därom. Jag anser det därför vara viktigt att här understryka ett par meningar i ett annat sammanhang längre fram i finansplanen, där finansministern säger: »Att riskerna för depression inte heller nu lämnas ur sikte, framgår bäst av den omfattande beredskapsstat som kommer att föreläggas även detta års riksdag. Man anser inte dessa farhågor för oberättigade, därför att man tror sig ha skäl för uppfattningen, att risken för depression ligger något längre fram i tiden, och att de närmast väntande svårigheterna, sedan avspärrningen upphört, i stället ha likhet med dem som möta under en högkonjunktur.»

När finansministern föredragit att koncentrera hela sin diskussion av de ekonomiska framtidsutsikterna till ett enda utvecklingsalternativ — ett jämförelsevis gynnsamt och, jag vill understryka det, jämförelsevis sannolikt sådant — och att redovisa andra möjligheter bara som allmänna reservationer, som kunna öppna problem under riksdagens lopp, så har en sådan uppläggning säkert mycket stora pedagogiska förtjänster, även om det, som jag säger, finns en risk för att allmänheten inte kommer att ha tillräckligt klart för sig, att det finns allvarigare alternativ. Sakligt har han även haft goda skäl för sitt tillvägagångssätt i den atomordentligt ovissa situation, vari vi befinna oss. Så småningom bör det klarare visa sig, vart utvecklingen kommer att styra hän, och då kan man ändra sin framtidsbedömning.

I finansplanen har man också aktat sig för att egentligen dra några praktiska och finansiella slutsatser ur den analys av framtidsutsikterna, som jag här har diskuterat. Den finansplan, som framlagts, stannar ungefär där problemen börja. Den innehåller egentligen bara en fast utgiftsplan. På inkomstsidan är till en början lämnat öppet för senare förslag och beslut, efter vilka grunder de direkta skatterna skola utgå. Öppet har också lämnats hela pro-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

blemet om de beredskapsåtgärder på det finansiella området, som böra tillgripas för att dämpa inflationsutvecklingen. Frågan huruvida krigskonjunkturskatten skall avvecklas eller icke — som ju har rests — och i förra fallet om den skall ersättas med någon ny företagsbeskattning samt hur den i så fall skall vara beskaffad är en detalj i detta stora frågekomplex. Närmare riktlinjer ha icke heller angivits för de metoder, som skola användas för att avskärma den svenska prisutvecklingen, som det står i finansplanen, från den internationella inflation, som kan väntas göra sig gällande både i export- och importpriserna. Om, såsom troligt är, en mycket stor del av vår export under den första tiden kommer att finansieras genom statskrediter, reser sig i samband därmed frågan, genom vilka medel valuta- och kreditriskerna skola kunna på ett riktigt sätt föras över på exportföretagen och icke bli till en diskriminerande exportsubvention, betalad i sista hand av staten. Under denna tid, då vi räkna med inflationsrisk, vore en exportsubvention av denna karaktär minst av allt god politik. Jag skall längre fram under mitt anförande peka på ytterligare några viktiga finansiella frågor, som det förefaller naturligt och nödvändigt, att riksdagen under vårens lopp får tillfälle att bedöma.

När viktiga finansiella frågor — delvis av direkt betydelse för nästa års budget — på detta vis lämnats alldeles öppna, synes mig detta, som jag redan har sagt, i hög grad sakligt motiverat av att läget nu är ovisst och att det kan väntas klarna under vårens lopp. Man får kanske också antaga, att detta tillvägagångssätt även politiskt haft sina fördelar så till vida att det därigenom kan ha blivit möjligt att hålla samlingsregeringen samlad kring budgetförslaget, trots den i sista valstriden avslöjade mycket stora meningsskiljaktighet, som ju framför allt i de finansiella frågorna råder mellan de olika partierna och mellan deras representanter i regeringen.

På sätt och vis borde egentligen denna typ av statsverksproposition — där finansministern med sedvanlig stor elegans och skicklighet lagt upp de finansiella problemen och deras bakgrund, men sedan lämnat dem i stor utsträckning öppna och olösta — vara en idealisk utgångspunkt för en remissdebatt, som då i hög grad skulle komma att röra sig om vad som inte står i finansplanen eller som bara står där såsom problem, till vilka man icke har tagit ståndpunkt. Flera talare ha redan varit inne på att diskutera de finansiella problem, som i finansplanen ställts öppna, och jag skall fortsätta på denna väg.

Om det utvecklingsalternativet, som är påpekat i finansplanen, att avspärrningstiden visar sig bli långvarig, skulle jag till en början vilja påpeka, att det icke är alldeles omöjligt, att varuknappheten då kommer att kräva en skärpning av ransoneringen. I synnerhet om då samtidigt inkomstläget skulle ha tryckts uppåt, kan det behövas även finansiella åtgärder för att hålla ner köpkraften. Ett liknande behov av ökat skattetryck kan göra sig gällande, även om finansplanens huvudfall skulle förverkligas och alltså ingen direkt försämring i försörjningsläget inträda men starka inflationskrafter göra sig gällande inifrån och utifrån.

Jag skall tillåta mig den reflexionen att det förefaller vara symptomatiskt för det tillnyktrande från den fredsoptimism, som gjorde sig gällande i somras och höstas — särskilt omkring valen — att ingen nu längre talar om skattesänkningar, trots att det var ett huvudtema i valstriden. Jag förbiser därvid inte att högerns ledare i denna kammare, herr J. B. Johansson, hade en hel del att säga om den saken, men om jag förstod honom rätt menade han väl inte, att vi skulle sänka skatterna nu — jag kan gärna rikta detta som en fråga till honom — utan vad han talade om var väl snarare mera allmänna linjer för en finanspolitik under lugnare förhållanden. Enligt min mening hör det till god beredskap att snart till och med ha planerna redo för en ytterligare finansiell

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

åtstramning, för den händelse det skulle visa sig behövt. I det sammanhanget är det ju heller icke ur vägen att beakta riktigheten av finansministerns påpekande i finansplanen, att det ur ekonomiska synpunkter nu sannerligen icke kan sägas föreligga behov av underbalansering av budgeten, utan att en överbalanserad budget vore det mest önskvärda i det läge, vari vi nu befinna oss — detta i all synnerhet om man ser årets budget mot bakgrunden av den långa serie av underbalanserade budgeter, som vi haft under krigsåren, med en stegring av statsskulden till det mångdubbla, i huvudsak ådragen för icke inkomstgivande ändamål. Tala vi om ett ökat skattetryck, stå vi emellertid omedelbart inför frågan om skattefördelningen.

I det sammanhanget är det enligt min mening omöjligt att helt förbigå problemet om en engångsskatt på förmögenhet. När statsskulden ökats med den ena miljarden efter den andra, som icke motsvarats av någon ökning i nationens reala förmögenhet, är det klart, att staten härigenom medverkat till uppkomsten av en konstlad uppblåsning av de enskildas förmögenheter. Staten har för krigsberedskapen tagit i anspråk större delen av sparandet i landet, och till en viss del är summan av de enskilda förmögenheterna därför fiktiv. I verkligheten har, som alla veta, även den del av de offentliga utgifterna, som betalas med statlig upplåning, faktiskt bestritts av den löpande reala produktionen i landet. Jag framhöll i höstas, och jag måste vidhålla min mening, att om vi under dessa gångna år skulle i högre grad ha sökt undvika tillskapandet av dessa fiktiva förmögenheter, om vi alltså skulle i högre grad ha täckt statens utgifter med verkliga statsinkomster, hade vi behövt lägga den i så fall stegrade beskattningen på förmögenheterna och förmögenhetstillväxten, nota bene om vi vidare utgått från vad som väl är självklart för oss alla, att folkets och särskilt de breda lagrens konsumtion inte skulle pressas ned under den nivå, som vi haft möjlighet att trots avspärning hålla uppe.

Jag menar nu vidare, att, om vi överhuvud taget skola göra en dylik operation för att i efterhand kompensera för den improduktiva upplåningen och minska den fiktiva förmögenheten i landet, böra vi inte göra det i en depressionstid, utan böra om möjligt göra det i en högkonjunktur. Låt oss antaga, att konjunkturutvecklingen under de närmaste två eller kanske tre åren skulle följa den linje som i finansplanen angivits såsom huvudlinje och som många karakterisera som mörk medan andra karakterisera den som mera ljus men som i alla fall är någorlunda sannolik, det vill säga att vi först ha en lång knapphets- och inflationskonjunktur och därefter en högkonjunktur. Det förefaller mig då klart, att om vi någon gång skola ha en engångsskatt på förmögenhet, bör den läggas under en av dessa perioder och helst under den första, då behovet just är att få en dämpare på köpkraften och företagandet, och inte under den längre fram följande lågkonjunkturen. Det betyder, att tiden att förbereda och tiden att besluta om en sådan skatt vore nu eller under de närmaste månaderna, ty eljest riskerar man antingen, att man kommer att göra operationen under en depression, när den ur ekonomiska synpunkter måste ha mycket skadliga verkningar, eller att så att säga genom bristande utredning ha fränhänt sig möjligheten att överhuvud taget kunna pålägga denna skatt.

Det viktigaste skälet, och jag vill nog säga det enda verkligt betydelsefulla skälet för en engångsskatt på förmögenhet är naturligtvis det fördelningspolitiska önskemålet, att man vill utjämna förmögenhetsfördelningen i landet mellan individerna och samhällsklasserna. För min personliga del anser jag, att hade man icke detta skäl, borde man slå hela tanken på en engångsskatt på förmögenhet ur hägen, och toge man denna ståndpunkt, vore det fördelaktigt ur alla synpunkter, att den saken avgjordes så fort som möjligt, så att denna

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

oroande fråga kunde föras bort från diskussionen. Men det fördelningspolitiska skälet är viktigt för många av oss i denna kammare. Eftersom det emellertid utan tvivel är stora olägenheter förbundna med en engångsskatt på förmögenhet, borde man enligt min mening jämsides undersöka, om det icke finns andra skatteformer, som utan att ha en så drastisk karaktär och så skadliga följder i vissa avseenden verkade i förmögenhetsutjämnande riktning. Jag tänker då naturligtvis framför allt på arvsbeskattningen, som ju i Sverige som allmänt känt är har hållits osedvanligt låg.

Min tanke är alltså, att de tekniska förberedelserna för en engångsskatt på förmögenhet för att rättvrida inkomstfördelningen efter krigsårens stora upplåning omedelbart borde göras, så att årets riksdag antingen kunde besluta, att den skulle påläggas, ty det är i nuvarande inflationskonjunktur vi skulle ha den, eller besluta, att den skall avskrivras. I alla händelser bör detta svävande orosmoln bortföras från diskussionen. I det sammanhanget skulle andra alternativ till förmögenhetsutjämnande beskattning också tekniskt utredas, i första hand, som jag ser det, en skärpt arvsskatt. Ur ekonomiska synpunkter vore det angeläget att även en skärpning av arvsskatten, liksom fallet är i fråga om engångsskatten på förmögenhet, om denna skulle påläggas, genomföras under en högkonjunktur och icke i en depression. På samma sätt som det framstår konjunkturpolitiskt motiverat att man förlägger själva trappstegen uppåt i den sociala politiken till depressionerna finns det motsvarande skäl att i stället lägga de trappsteg uppåt i beskattningen, som man överväger, till högkonjunkturerna.

Det finns en hel del andra skattefrågor, som måste bli aktuella, om vi se fram emot en relativt långvarig inflationskonjunktur. Förslag ha som jag nämnde framlagts om krigskonjunkturskattens avskaffande. Ett sådant beslut vid årets riksdag, även om först budgeten 1946/47 skulle få direkt kännning därav, skulle naturligtvis omedelbart ha vissa inflationsdrivande verkningar, och frågan måste uppkomma, om man inte måste ha en ersättning inom företagsbeskattningen för den bortfallande krigskonjunkturskatten och i så fall hur denna ersättning skall se ut. Det torde finnas en relativt allmän enighet om att på ett eller annat sätt en del av exportvinsterna måste exproprieras för att kompensera staten för valuta- och kreditrisker, för att hålla importpriserna nere och allmänt för att dämpa inflationen. Saken finns berörd även i finansplanen. Hela frågan blir naturligtvis viktigare ju starkare inflationstrycket blir.

Huvudskälet varför hela finansdiskussionen i dag gäller stegrade skatter i stället för sänkta skatter är naturligtvis, att den tid, för vilken vi närmast planera, är en inflationskonjunktur, alltså en högkonjunktur, som visserligen på grund av avspärrningen varumängdsmässigt ligger på en låg nivå men som innesluter ett pristryck uppåt, som är så starkt, att det endast hjälpligt kan hållas nere genom så ytterligt extraordinära medel som priskontroll, ransonerering, investeringskontroll m. m. Men det kommer en tid, när vi återigen kunna och böra få begära skattesänkningar. Det är lätt att tala om, när den tiden kommer. Tiden för skattesänkningar är den kommande depressionen, som vi ju alla gå och vänta på.

Till den ekonomiska beredskapen för depressionen hör således ett program för skattesänkningar. Depressionen kan vara över oss utan långa förvarningar, och enligt min mening bör det finnas en beredskapslagstiftning, som möjliggör en relativt hastigt genomförd skattesänkning likaväl som vi ha en beredskapsstat, som gör det möjligt för regeringen att öka statsutgifterna genom offentliga arbeten m. m. Skillnaden i verkningar på depressionen mellan en utgiftsökning och en skattesänkning, som ju båda öka köpkraften, är ju

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

att utgiftsökningen lägger inriktningen av köpkraftsökningen i statens och myndigheternas händer, medan ju skattesänkningar låta medborgarna själva genom sin konsumtion fritt sprida köpkraftsökningen i hela näringslivet. För min del tror jag, att vi böra gå båda vägarna och i nästa depression både höja statsutgifterna och sänka skatterna.

Vill man på detta sätt sänka skatterna i nästa depression, och vill man att denna skattesänkning inte skall komma långt i efterhand, borde riksdagen således i år besluta inte bara en beredskapsstat med olika slags utgifter i reserv utan också en beredskapslagstiftning om skattesänkningar. Jag skall inte nu gå närmare in på detta problem. Jag utgår från att omsättningsskatten — om den då finns kvar — bör vara den första skatten som får försvinna. I fråga om de sänkningar av de direkta skatterna, som det också kan bli fråga om, är det naturligtvis inte uteslutet, att olika synpunkter kunna göras gällande och att vi kunna komma att ha rätt olika uppfattningar på denna punkt. Ur ren konjunkturpolitisk synpunkt liksom ur ren fördelningssynpunkt är det knappast tvivel om att den kraftigaste effekten nås om skattesänkningen koncentreras helt till de lägre inkomslagren, där efterfrågan på konsumtionsvaror kan väntas stiga nästan hundra procentigt med ökningen av den behållna inkomsten.

Till slut vill jag i allra största korthet beröra ännu en fråga, som i finansplanen lämnats öppen, nämligen ordningen för våra statsfinanser på längre sikt. Även om övergångstiden från krig till fred blir lång, se vi nu likväl fram emot den tid, då vi måste göra klart för oss hur vi vilja ordna våra finanser på längre sikt. Det bör höra till denna riksdags uppgifter, som jag ser det, att även ange efter vilka principer vi mera stadigvarande skola handha statens finanser och balansera vår budget. Ett specialproblem, nämligen om vi böra genomföra en engångsoperation för att kompensera för den irreguljära upplåningen under kriget, har jag redan berört. Det större och viktigare problemet är naturligtvis om vi skola återgå till förkrigstidens finansiella principer att upplåning för statsutgifter blott skall få medges för i finansiell mening produktiva, det vill säga självlikviderande investeringar.

Jag skall ärligt bekänna, att jag för min del inte tänkt färdigt över detta problem lika litet som över en del av de tidigare berörda problemen. Jag ser å ena sidan klart faran av att uppge de under mellankrigstiden slutligt knä-satta principerna för de statliga finanserna. Men å andra sidan måste jag säga, att många av statens utgifter på driftsbudgeten för t. ex. barnavård, ungdomsutbildning, för låt mig säga utvecklingen av Norrlands produktionsresurser eller för genomförandet av de väldiga investeringar, som inte heller äro omedelbart självlikviderande, vilka behövas för att genomföra jordbrukets rationalisering — herr Liedberg i andra kammaren, som är ordförande i den delegation inom jordbrukskommittén, vilken arbetar med dessa problem, har ju offentligen förklarat, att det här gäller flera miljarder — äro i hög grad produktiva utgifter, som inte blott göra människorna lyckligare och nöjdare utan även i tidens längd böra stegra nationalinkomsten, det vill säga öka statens skatteinkomster. I synnerhet om man ser fram emot en stark expansion av detta slags utgifter kan det vara frestande att resonera som våra förfäder i den svenska riksdagen gjorde för tre generationer sedan, när de satte igång järnvägsbyggandet. Man tänkte sig nämligen då alls inte att järnvägarna någonsin skulle bli räntabla, men man menade, att järnvägsbyggandet var en sådan väsentlig förutsättning för nationens materiella, ekonomiska och kulturella förkovran, att man icke tvekade att lånefinansiera dessa för den tiden väldiga statsutgifter — och det till och med fastän den svenska kapitalmarknaden på den tiden inte alls kunde bära sådana statslån, utan man var tvung-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

en att ta upp lånen i utlandet. Vi tveka i dag inte att säga, att dessa våra förfäder här i riksdagen den gången handlade rätt och att det skulle varit dåraktigt om de av statsfinansiella skäl — jag syftar då på de principer, som vi sedermera lagt oss till med i budgetbalanseringen — skulle underlåtit att göra dessa stora och värdeskapande utgifter. Jag har en känsla av att man beträffande vår inställning till våra utgifter för nationens förkovran i dessa andra riktningar, som jag exemplifierat, kanske i viss mån kan anlägga en motsvarande synpunkt.

Jag vill till slut understryka, att denna inställning till våra utgifter för nationens förkovran även måste vara beroende av vår uppfattning om hur hög vi på lång sikt kunna hålla skattenivån i landet. Den som fruktar ett alltför hårt skattetryck bör akta sig att från början ta en alltför doktrinärt avvisande ställning mot de allmänna synpunkter jag pekat på.

Jag har, herr talman, om den framlagda finansplanen sagt, att den slutar ungefär där problemen börja, åtminstone många av problemen, börja. Problemen ha lämnats öppna för förslag och beslut under riksdagens lopp. Så osäkra som utsikterna för närvarande äro för den närmaste tidens utveckling, framstår, som jag framhållit, för mig denna inställning såsom den enda rationella. Jag har emellertid under dessa förhållanden ansett det vara av intresse att i denna riksdagens inledningsdiskussion söka något närmare karakterisera åtminstone vissa av dessa öppna problem, även om jag inte kunnat åtaga mig att angiva mera bestämda riktlinjer.

Jag vill sluta, herr talman, med att understryka, att vi i riksdagen icke ha möjlighet att som regeringen i statsverkspropositionen ställa problemen öppna för senare avgörande. Vi måste få vänta bestämda förslag från regeringens sida under de närmaste månaderna om hur vår finanspolitik skall läggas under denna övergångstid, och vi måste fatta beslut i dessa frågor. Kunde vi nå enighet i dessa frågor, vore det naturligtvis mycket glädjande. I den mån en sådan enighet icke kan nås, få vi fatta våra beslut i vanlig stadgad demokratisk ordning genom majoritetsbeslut.

Herr statsrådet **Wigforss**: Herr talman! Jag har tyvärr inte varit i tillfälle att höra någon större del av diskussionen i denna kammare, men jag förmodar att de synpunkter som här blivit anlagda, varit desamma som i andra kammaren, och jag kan därför börja med att säga några ord om det som framkallat en viss förvåning, nämligen att budgeten formellt har framlagts såsom balanserad.

Jag kan mycket väl förstå herr Myrdals pedagogiska invändningar, att detta förhållande kan befaras ge allmänheten en uppfattning om de ekonomiska framtidsperspektiven, som är alltför ljus. Detta kanske skulle ha föranlett en annan uppläggning av budgeten, om jag inte hade en gammal och rik erfarenhet av att dylika uttalanden i finansplanen i mycket stor utsträckning komma att bemötas av offentligheten. Jag har varit ganska säker på att om finansplanen skulle givit en alltför ljus bild av framtiden, denna bild kommer att retuscheras av kritikerna.

Det har emellertid inte — och det är det jag framför allt vill säga — i detta fall funnits något fritt val. Man har haft att välja på två ting, av vilka det som blivit valt förefaller mig vara avgjort att föredraga. Om man icke skulle ha förutsatt att försvarsutgifterna för den omedelbara beredskapen komma att sluta tidigt under nästa budgetår, hade man knappast kunnat göra något annat antagande än att vi skulle fortsätta på samma sätt som under de gångna åren. Vi skulle alltså ha beräknat en försvarsberedskap under budgetåret 1945/46 och detta under helt förändrade förhållanden, nämligen under

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

förhållanden, då vårt svenska folkhushåll skulle ha varit avklippt från världsmarknaden. Detta hade emellertid medfört konsekvenser inte bara beträffande denna punkt i utgifterna, nämligen beredskapen, utan även på åtskilliga andra punkter. Om så inte varit fallet, hade det varit en mycket enkel sak att låta allting annat vara oförändrat och i stället för de 260 miljonerna sätta upp en miljard. Det hade icke ändrat någonting. Man hade bara behövt säga att budgeten inte var balanserad.

Det är emellertid inte så enkelt, att endast denna punkt i utgifterna hade behövt ändras. Så många andra ting, som vi nu inte kunna fälla något om-döme om, skulle ha måst ändras, att jag undrar, om inte de flesta vid närmare övervägande skulle föredraga, att man i detta läge förfar på det sätt som här skett. Vi ha på inkomstsidan en post, som heter tullmedel, som vi försiktigtvis räknat ner till 70 miljoner kronor, men som, om vi skulle förutsätta avspärrning under nästa budgetår, praktiskt taget fått strykas. Vi ha en post på bensinskatt på ordinärt 20 miljoner och extraordinärt 40 miljoner kronor som i det väsentliga också hade försvunnit. Vi ha en varuskatt, som säkerligen under inflytande av bristande tillförsel hade fått ganska väsentligt nedskäras. Vi ha en kaffeskatt, med vilken det förhåller sig på samma sätt. — Det hade alltså blivit en helt annan inkomstsida än den som nu är framlagd. Jag kan inte förstå, att ett hypotetiskt antagande om en avspärrning under hela nästa budgetår skulle ha varit att föredraga framför den linje som nu har valts. Vi vänta ändå alla, att vi, när kriget är slut, skola få bedöma de budgetära förhållandena på ett annat sätt än tidigare. Under de förflutna åren har upprepade gånger ställts frågan: hur ställer det sig med dessa väldiga underskott, med de stora utgifter, som stigit på alla områden, och med den skattestegring vi haft? Hur kommer det att ställa sig med budgeten när kriget är slut? Kan den balanseras eller kan den det icke? Skall det bli ett överskott och hur stort skall i så fall överskottet bli?

Från denna synpunkt förefaller det som om det i detta läge kunde vara motiverat att rent försöksvis tala om, hur det skulle se ut med en balanserad budget under nästa budgetår, hur stort överskott det skulle bli och vilka möjligheter till andra utgifter eller till skattesänkningar som därigenom kunde uppstå. Till detta vill jag lägga, att vad man än må ha uttalat för meningar om budgetpolitiken under de förflutna åren, har ändå finansdepartementet fått öva ett återhållande inflytande, och detta återhållande inflytande har varit mycket svårt att utöva när budgeten inte ens formellt gått ihop. När man har underskott på en miljard eller 1 500 miljoner kronor, är det inte lätt att ens i regeringen vinna gehör för att tio miljoner till eller tjugu miljoner till spela någon roll, och när man kommer till riksdagen är det ändå svårare att säga nej till utgifter, när folk frågar sig vad det blir för skillnad om vi ha ett underskott på 1 000 miljoner eller på 1 010 eller 1 020 miljoner.

Så fort det överhuvud taget varit möjligt att visa upp hur det skulle te sig med en balanserad budget, har det därför varit önskvärt att göra det. Men detta kan uppfattas såsom optimistiskt endast under den förutsättningen, att man tror, att detta är en spådom om vad som kommer att ske i framtiden. Det är så långt ifrån att vara en spådom, att det öppet är framställt såsom en provisorisk hypotes, som måste övervägas senare under riksdagen.

Då kan man säga som det sägs i denna kammare och på andra håll att detta är mycket otillfredsställande. Högerns ledare i andra kammaren har sagt, att det vittnar om en svaghet att regeringen på detta sätt inte kan ta ståndpunkt, inte vågar uttala sig o. s. v. Jag tror att inte minst det sista anförandet av herr Myrdal i och för sig ger en föreställning om hur pass klokt det varit att inte inom regeringen dra upp en diskussion om mycket ovissa framtidsutsikter

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

— såvida man inte har en mycket starkare önskan om en regeringskris än den man ofta tillskrivit mig. Det förefaller mig alltså som om man inte skulle kunna önska någonting annat än att denna diskussion uppskjutes, detta även därför att vi, som herr Myrdal öppet uttalat, väl inte ännu tänkt färdigt i en hel del av dessa ting. Jag tror nu överhuvud taget att vi aldrig tänka färdigt innan vi handla. Vi måste handla långt innan vi tänkt färdigt, men vi vilja gärna tänka så länge som det är möjligt och vänta till dess det är nödvändigt att handla. I detta läge har jag inte ansett, att det skulle vara nödvändigt att i december och januari taga upp en diskussion, som skulle beröra element, vilka låt mig säga i april och maj delvis äro försvunna. Det händer ju, att problem lösas genom att de försvinna, och det kan hända även i detta fall. Jag tror alltså att det är klokt att i detta läge uppskjuta diskussionen om vad som skulle hända i andra tänkta fall — jag åsyftar då naturligtvis närmast det tänkta fall, som vi ju någon gång på våren måste överväga, nämligen vilken finanspolitik — vilken utgiftspolitik och vilken inkomstpolitik — som det blir nödvändigt att besluta sig för, om vi då ha den uppfattningen, att Sverige kommer att under ytterligare ett år vara praktiskt taget avspärrat från yttervärlden. Det är en så ny situation — den innehåller så många element både på inkomstsidan och på utgiftssidan — att om den kunde undvikas, vore det önskvärt. Skulle den inträffa, äro vi kanske bättre beredda att ta upp diskussionen, när vi känna att det är allvar.

Om jag bortser från denna diskussion om att budgeten framlagts såsom formellt balanserad och i stället går över till vad finansplanen verkligen innehåller med avseende på frågan, huruvida den är optimistisk eller pessimistisk, vill jag erinra om att man under de förflutna åren på många håll resonerat som om man hyste den uppfattningen, att det, när kriget är slut i Europa, blir ganska radikalt ändrade förhållanden för vårt land. Det har varit vad jag skulle vilja kalla en mycket optimistisk, en alltför optimistisk uppfattning, och i finansplanens ekonomiska framtidsutsikter har därför sagts, att man inte kan vänta sig en sådan omsvängning. Vi få bereda oss på att tiden närmast efter ett vapenstillestånd i Europa kommer att innebära en fortsättning av krishushållningen och att därför bekymren med avseende på dennas avveckling kunna uppskjutas.

I finansplanen har dessutom mycket starkt understrukits, att även om det blir en god konjunktur för våra exportvaror, löser det visserligen kanske på ett för oss lyckligt sätt sysselsättningsproblemet, men det befriar oss inte från andra bekymmer. Det befriar oss framför allt inte från det bekymmer, som ligger i att vi få skicka varor ut ur landet och få bra betalt och förmodligen pengar i händerna, men pengar, som vi inte kunna använda för att köpa varor i utlandet, utan som bara bidra till att öka penningöverflödet i landet. Vi få en begränsad tillgång till varor som motprestation till vår export, och det är den situationen, som liknar vad som sker under en högkonjunktur. Under sådana förhållanden skulle jag nog snarast vilja säga, att uppläggningsen i fråga om framtidsutsikterna i viss mening snarast tecknar en relativt mörk bild av framtiden, fastän det samtidigt tillfogas, att det ju mycket väl kan hända, så ovisst som allting är, att tiderna bli ljusare än vi nu tänka oss.

När herr Myrdal, vars anförande jag nu skall gå över till, är i någon mån bekymrad över att man på detta sätt har väsentligen hållit sig till den möjlighet, som innebär, att vi skola få en god konjunktur, när kriget är slut, och gentemot detta understryker de element, som kunna tyckas peka i en annan riktning i fråga om utvecklingen ute i världen, så tror jag inte, att det behövs någonting mera än att svara — och jag tror, att han ger mig alldeles rätt däri — att detta är helt enkelt en fråga om vilken tidpunkt man fäster sig vid. När

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

professor Myrdal, skrev sin Varning för fredsoptimism, syftade han på den tid, som skulle komma, då en kris, en depression ute i världen inträdde. Den möjligheten är ju icke på något sätt förbisedd i den nu framlagda finansplanen. Huruvida folken i världen komma att föra en förnuftig politik, som förebygger en sådan kris eller inte, det har man inte uttalat sig om i finansplanen på annat sätt än att det är nämnt att en beredskapsstat kommer att framläggas, som just syftar på en sådan depression, då det ekonomiska system, som råder i en stor del av världen, inte längre lär kunna behärska de stora ekonomiska krafter, som lössläppas. Men det har synts mig ganska osannolikt, att en sådan situation skulle inträda omedelbart efter det att kriget i Europa är slut, särskilt om kriget i Europa slutar inom den närmaste tiden och man sålunda får förutsätta, att krigsansträngningarna på andra håll i världen fortsätta. Det har förefallit mig, som om den krigskonjunktur, som då fortfarande kommer att råda i världen, skulle få sina återverkningar även på våra förhållanden, och att det alltså är skäligt att uppskjuta bekymren för depression till en senare tidpunkt. Om denna sak inte har blivit utförligare behandlad i finansplanen, så är det kanske därför, att den till leda diskuterats tidigare. Jag behöver inte erinra om att hela diskussionen om — som det heter — efterkrigsplaneringen, hela diskussionen om vilken budgetpolitik som är den riktiga, hela diskussionen om huruvida budgeten får underbalanseras, alltsammans detta, som för någon tid sedan kallades för en ny finanspolitik, ju tar sikte på en situation, då man räknar med att man har en depression. Denna del av diskussionen har jag sålunda verkligen ansett vara så väl känd, att den inte i detta ögonblick behöver tas upp på nytt på annat sätt än genom en erinran om att i vanliga fall frågan om budgeten såsom balansfaktor diskuterats i sammanhang med problemet om depression och icke i sammanhang med frågan om högkonjunktur. Det nya i det nu skisserade läget skulle just ligga däri, att budgeten ju borde öva ett inflytande även under en högkonjunktur, men då i motsatt syfte, såsom just herr Myrdal senast har utvecklat.

I frågan om finansplanens uppläggning, där budgeten framställes såsom en sådan balansfaktor i hela samhällsekonomin, har jag icke hört något yttras i andra kammaren. Jag har ett referat från första kammaren, som tyder på att högerens ledare här har uttalat sin skepsis emot denna uppläggning, men eftersom jag icke hört anförandet, skall jag icke gå in på saken, i synnerhet som dessa tvivelsmål, om de rikta sig som en kritik mot uppläggningsen, ju drabba hela samlingsregeringen, men, om jag skulle svara, det knappast vore möjligt för mig att framlägga en samlad uppfattning från samlingsregeringen på den punkten, utan jag i stället finge framföra mina personliga meningar, vilket kanske i detta läge icke är nödvändigt.

Om jag sålunda får uttala som min uppfattning, att diskussionen om budgetens balansering och om den större eller mindre optimismen icke har så mycket att betyda — det är mera subjektiva meningar — så ligger det annorlunda till, när man kommer fram till den stora frågan, som, jag erkänner det, är berörd mycket knapphändigt i finansplanen, nämligen frågan om den fortsatta prisutvecklingen och den fortsatta löneutvecklingen.

Det är riktigt, att denna fråga är berörd blott i korthet. Det har delvis varit tekniska skäl, som gjort detta, ty det har krävt en betydande utvidgning av hela finansplanen, om man skulle ha gått in på den. Vidare hade det kanske varit svårt att på alla punkter komma med en framställning, till vilken en hel regering av den sammansättning, som den nuvarande har, skulle kunna ge sin anslutning. Och slutligen diskuterades denna sak så sent som före jul vid höstriktsdagen, varför det föreföll mig, som om det inte skulle vara nödvändigt att

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

i finansplanen närmare gå in härpå. Men den offentliga diskussion, som har förts, och vad som har sagts här i riksdagen från olika håll, gör det tydligt nödvändigt att jag tar upp frågan.

I finansplanen säges ingenting annat än att när sådana förhållanden inträda, att priserna komma att sjunka, är det uppenbart, att man enligt det antagna programmet skall i form av sjunkande priser tillgodogöra sig den förbättring i de reala inkomsterna, som då erbjuder sig. Men till dess den tiden inträder, så skall eller bör den antagna pris- och lönepolitiken bibehållas. Jag skall gärna erkänna, att det är mycket kortfattat uttryckt — kanske alltför kortfattat, ty det är inte fullt klart, vad den antagna pris- och lönepolitiken innebär. Vi kanske alla äro överens om vad som skall hända, om vi få en pris-sänkning, när kriget är slut, nämligen att vi då böra försöka ta den och erhålla förbättringen av reallönen på denna väg. Men vad som menas med att, till dess den tiden inträder, de antagna riktlinjerna skola bibehållas, kan bli föremål för olika meningar, och det kan kanske med rätta sägas, att det har inträtt vissa förskjutningar i uppfattningen om vad den pris- och lönepolitik, som har förts sedan år 1942, skulle innebära.

När vi år 1942 gjorde ett försök att, som det heter, stabilisera pris- och lönenivån, då hade vi genomlevat en stadigt fortgående prisstegring och en lika stadigt fortgående lönestegring, som visserligen kom med eftersläpning. Jag tror inte, att jag säger för mycket — jag har ett levande minne av det — att under åren fram till 1942 rädde inom mycket stora och mycket betydelsefulla kretsar i vårt land den bestämda meningen, att vi voro inne i en inflationsprocess, som praktiskt taget icke kunde hejdas. När jag själv under de många diskussionerna åren 1940, 1941 och 1942 försökte göra distinktioner i fråga om vad som menades med inflation, så möttes jag ständigt av påståendet, att detta bara var försök att skapa illusioner. Det pågick en inflationsprocess, och den kunde icke hejdas, sades det, så länge slöseriet med statsmedel fortsatte, så länge budgeten icke balanserades, utan årligen visade miljardunderskott. Jag hade sedan gammalt den uppfattningen, att det icke i främsta rummet var beroende på budgetunderskotten, att priserna hade stigit. Att budgetunderskotten skapade låt mig säga ett penningöverskott och voro förutsättningen för en inkomststegring, som möjliggjorde prisstegringen, det erkändes, men orsakerna, de drivande krafterna i prisstegringen uppfattade jag då liksom nu vara det försämrade försörjningsläget, de höga importpriserna, surrogatpriserna och slutligen missväxten, som ledde till högre jordbrukspriser.

Vad jag vill komma fram till är, att om man skulle kunna bryta denna härskande uppfattning om att vi voro inne i en inflation, som icke kunde hejdas, så måste det ske efter grova linjer. Man kunde till en början icke lämna något tvivel om att det var allvar med att priserna skulle stoppas och att lönerna skulle stoppas. Om någon då hade kommit och frågat, om det nu vore resonligt att säga, att inga priser finge höjas och att inga löner finge höjas, så skulle jag ha svarat liksom många andra: låt det bli en senare omsorg, låt oss ta upp den frågan när vi väl ha lyckats få bukt med själva den stigande tendensen.

Under diskussionen om stabiliseringen av pris- och lönenivån framfördes flera olika synpunkter, som kanske inte alla ständigt voro sammanarbetade. En synpunkt var, och den tror jag fortfarande äger bestånd, att prisstegringen har varit beroende på kostnadsstegringen, och att alltså en fortsatt prisstegring kommer att drivas fram, om kostnaderna fortsätta att stiga, och efter som bland kostnaderna lönerna intaga en framskjuten plats, så är det icke möjligt att hejda en prisstegring, om man tillåter vilka löneökningar som helst.

Men det anfördes också en annan synpunkt, nämligen att priserna stiga

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

inte bara därför att produktionskostnaderna stiga, utan också därför att människor ha mer pengar att köpa för. Om man tillåter en alltför stor köpkraft att finnas lös i samhället, så har man mycket svårt för att hindra priserna att stiga. Och eftersom vi under den förflutna tiden hade fått en inkomstökning och låt oss säga ett inkomstöverskott, som kunde ha möjliggjort ännu högre priser, så var det naturligt att säga, att detta inkomstöverskott inte fick ytterligare ökas, ty då ökades spänningen mellan inkomster och priser, då ökades svårigheterna att hålla priserna fasta.

En tredje synpunkt, som fördes fram, hängde samman med den politik, som man ville föra efter krigets slut, och gällde frågan om vilken prisnivå man då skulle eftersträva. Man sade: »Det är uppenbart, att om priserna, när kriget är slut, ligga ganska högt över förkrigspriserna, innebär detta, att folk, som har fasta inkomster i form av räntor av förmögenhet, kommer att ha förlorat en del av sin förmögenhet.» Och även om det ur andra synpunkter vore önskvärt att låt oss säga lönerna följde med, vill man göra en avvägning mellan löntagarens och förmögenhetsägarens intressen, försöka gå på en medellinje, som innebär, att förmögenhetsägaren icke förlorar för mycket till förmån för löntagaren. Då kommer man fram till den slutsatsen, att det kunde vara skäligt, att den inkomstnivå i pengar, som man nått fram till år 1942, bibehölles, under det att priserna finge sjunka. Det skulle betyda, att löntagarna skulle få en förbättring genom prissänkningen och att förmögenhetsägarna skulle så att säga få sin förmögenhet i bättre värde, och man talade därvid naturligtvis inte minst om de små spararna och de små kapitalen. Alla voro inte ense om detta program från början, men så småningom föreföll det, som om det hade uppfattats som en rimlig kompromiss mellan de olika synpunkterna.

I alla dessa hänseenden är det möjligt att dra grova streck och säga, att allting i programmet skall uppfattas efter bokstaven. Inga priser få höjas det minsta, inga löner få höjas det minsta, och inkomstnivån får icke heller höjas det minsta. Jag tror för min del inte, att det är möjligt att uppfatta ekonomisk politik på det sättet. När man nu ofta säger, att man vill hålla fast vid de linjer, som uppdrogos år 1942, och uppfattar detta så, att man inte bör göra några modifikationer i dessa, då glömmer man, att den politik vi förde under de första krigsåren var dikterad av vissa nödvändigheter. Vi höjde oss för dem, vi ändrade dem inte, förrän vi ansågo, att det förelåg möjligheter att göra det. Jag tror för min del inte, att den politik, som inaugurerades år 1942, någonstades uppfattades som en politik för beständigt. Jag anser därför inte, att det skulle vara att uppge de antagna riktlinjerna, om man gjorde vissa modifikationer i denna politik, och jag skall belysa detta med att nämna vad som redan från början skedde.

Redan från början förklarade man, att vi visserligen skulle ha prisstopp och lönestopp, men att detta inte fick hindra, att de sämst ställda gruppernas löneläge förbättrades. Hur dessa saker skulle kunna förenas klargjordes aldrig. Huruvida man räknade med att en sådan förbättring av de sämst ställda löntagarnas inkomster skulle kunna ske, utan att man rubbade prisstoppet, eller huruvida man ansåg, att om också prisstoppet rubbades genom höjningen av de sämst ställdas löner, fick man finna sig i det, framgick inte av de ursprungligen fastställda linjerna. Jag förmodar, att många redan från början sade sig, att detta var en farlig bräsch i lönestoppet, eftersom det är oklart, hur långt man skall utsträcka begreppet »sämst ställda». En sådan förbättring genomfördes emellertid, och allteftersom tiden gick fick åtminstone jag en känsla av att man uppfattade begreppet de sämst ställda litet mera vidhäftat. Ingen vågar väl säga annat än att när regeringen vid höstriktsdagen lade fram förslaget om förbättring av statstjänarnas löner, tvingade man be-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

greppet ett ganska långt stycke. Man kom ju fram till att löntagare i Stockholm med ungefär 5 000 kronor i årsinkomst skulle få åtminstone något tillägg. Nu kan man säga, att detta skedde inte bara med tanke på hur dessa grupper i och för sig hade det ställt, utan man framförde också en annan synpunkt, och jag skall inte underlåta att nämna den, likaväl som jag nämnde den i den ifrågavarande propositionen. Man införde en synpunkt, som jag skulle vilja kalla för det relativa löneläget. Man sade, att utom det att man bör ta hänsyn till att det gäller de absolut taget lägre lönerna, så bör man också se efter, om för dessa löntagare löneläget relativt har kommit efter i förhållande till löneläget för andra, och eftersom de statligt anställda uppenbarligen hade blivit efter de andra — inte så mycket år 1942 som däremot år 1944 — ansågs det vara i viss mån psykologiskt motiverat att taga det steget att man sade, att vi sträcka oss ett stycke längre uppåt, när det gäller dessa grupper, därför att deras relativa löneläge har förskjutits. Vi veta allesammans — det behöver jag inte tala om — att människornas uppfattning om sitt ekonomiska läge är i hög grad bestämd av hänsynen till närstående grupper, som de kunna jämföra sig med.

Om man sålunda kan säga, att det faktiskt har skett en utvidgning av begreppet sämst ställda och det redan på dessa punkter har skett en modifikation av lönestoppet, så är detta ännu klarare, när man ser på den utveckling, som har ägt rum av lönerna sedan år 1942. Om det innebär ett brytande av lönestoppet, att lönerna höjas med vissa procent, så ha vi aldrig haft något lönestopp. Från år 1942 till år 1943 höjdes industriarbetarnas löner i genomsnitt med 4 procent, och den sista beräkningen visar, att dessa löner från år 1943 till år 1944 höjts med ytterligare 4 procent. Jag bortser nu från de mycket betydande procentuella stegringar, som ha skett i fråga om jordbruksarbetarnas och skogsarbetarnas löner, för att inte tala om torvarbetarna och liknande, vilkas löner sedan år 1939 ha stigit med över 100 procent. Alltså, ett lönestopp i den meningen, att man benhårt skulle bibehålla oförändrade löner i pengar, har icke förekommit. Man kan därför säga, att den åskådning, som hävdar, att inkomstnivån icke får höjas, emedan detta innebär en inflationsdrivande faktor, redan har blivit åsidosatt. När jag nu talar för vad som från ena sidan kan sägas i detta läge, vill jag erinra om, att det är ganska anmärkningsvärt, att en genomsnittlig höjning av industriarbetarlönerna med 8 procent från år 1942 till nu kan ha ägt rum, utan att detta påverkat priserna. Man säger nu, att detta är beroende på att försörjningen har blivit bättre. Ja, försörjningen med jordbruksprodukter har blivit bättre, men det är svårare att avgöra, i vad mån den har blivit bättre i andra avseenden. Däremot kan man, såsom också framhålls i den konjunkturöversikt, som är bifogad statsverkspropositionen, säga att förhållandena under denna tid varit gynnsamma tack vare att företagen kunnat arbeta för fullt, och att man därför haft en möjlighet till löneökningar, som under andra och trängre förhållanden för företagen icke skulle ha förelegat.

När det gäller att på grundval av vad som skett och vad som rimligtvis kan sägas för närvarande finna en riktlinje för politiken i det ögonblickliga läget, skulle jag vilja säga, att jag inte kan finna den på någon annan väg än genom att gå tillbaka till det som åtminstone för mig personligen var det väsentliga från början, nämligen att priserna skulle hindras från att stiga. Man skulle hejda prisstegringen, och därvid har lönestoppet varit ett nödvändigt medel, men huruvida lönerna just vid det tillfälle, då prisstoppet genomfördes, voro precis så höga som var förenligt med de då rådande priserna, var omöjligt att säga. Man skulle nu efteråt kunna tillägga, att det ser ut, som om lönerna år 1942 på hösten kunde ha varit högre med bevarad prinsnivå. Om man därför i

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

det nuvarande läget skulle vilja söka en sådan linje, som inte släpper det väsentliga i den förda politiken, skulle jag vilja uttrycka det så, att vi få lägga huvudvikten vid att en ny prisstegring förhindras, men att sådana jämkningar i lönerna, som ha skett under de förlutna åren, kunna ske också nu, om de kunna infogas i en oförändrad prisnivå.

Detta är mycket allmänna ordalag, och det bevisas bäst därutav, att man under denna hatt kan samla alla riksdagens partier. Det har inte från något håll krävts lönestegringar av sådan storleksordning, att de skulle medföra en prisstegring, men på somliga håll — jag tänker närmast på det kommunistiska partiet — anser man, att mycket större lönehöjningar äro möjliga än man anser på andra håll. Om den saken kan ingen enskild ha några bestämda meningar. Den som har gjort sig mödan att försöka något taga del av det lönematerial från olika näringsgrenar, som föreligger, kommer utan tvivel att på alla frågor, hur stor lönehöjning som är möjlig i de olika facken, helt enkelt svara, att det fordras specialister för att kunna avgöra detta. Det kan endast avgöras under förhandlingar.

Jag får nu be kammaren att för ett ögonblick glömma, att jag talar ifrån regeringsbanken. Om jag hade en plats på göteborgsbanken att gå ned till här, skulle jag göra det. Jag skulle också kunna gå upp i talarstolen, men kammarens ledamöter ha säkert så mycket fantasi, att de kunna föreställa sig, att jag under de närmaste minuterna talar från talarstolen i stället för från regeringsbanken. Jag skulle då för min personliga del — och det är mycket möjligt, att jag därvid inte uttalar något som strider mot andra partiets uppfattning — vilja säga att det vore i hög grad önskvärt, att avgörandena om vilka löner som kunna betalas inte träffades i sådan dunkelhet, som för närvarande måste råda. Jag vill inte påstå att om man kunde skaffa sig en klarare bild av vilka möjligheter som föreligga för jämkningar av lönerna, skulle därigenom alla menings-skiljaktigheter vara försvunna, men det förefaller mig, som om området för de delade meningarna skulle kunna väsentligt sammanklämmas. Jag tror för min del, att skall man i längden kunna bevara en fredlig utveckling på arbetsmarknaden, så är det nödvändigt, att mera ljus kastas över företagens ekonomiska förhållanden och företagens möjligheter att betala en viss lön. Det är inte tillfredsställande, att så mycket skall vara beroende på påståenden, påståenden i allmän form, mot vilka ingen kan vända sig. När det i detta läge säges, att en allmän lönehöjning — därmed menar man tydligen en allmän och betydande lönehöjning — måste leda till högre priser, så kan ingen göra någon invändning däremot. Men hur stor den lönehöjning är, som kan förenas med oförändrade priser, därom kan som sagt ingen enskild i detta läge, utom möjligen vissa företagare själva, ge någon upplysning.

Sedan jag nu framhållit vad som kan sägas för den modifikation av den hittills förda pris- och lönepolitiken, som skulle innebära att man håller fast vid det stora målet att hindra prisstegringar men medger vissa justeringar av lönerna inom den ramen, vill jag tillägga, att det på många håll här i landet torde finnas felaktiga föreställningar om hur löneläget i allmänhet är. Det är kanske inte alla som gjort klart för sig, att just under de sista åren skett lönejusteringar, som medfört att den sänkning av den reala lönen, som gått ut över lönarbetarna, inte är så stor som man från början befarade. Emellertid äro förhållandena här mycket olika. Jag skall inte gå närmare in på detta, men jag har efter en genomgång av materialet rörande lönerna skrivit ned några uppgifter, som kunna ha sitt intresse. Det visade sig, att löneökningarna från år 1939 till och med år 1943 — för år 1944 voro inte siffrorna klara — varierade mellan 15 och 103 procent av 1939 års löneläge. Om jag stryker de 15 procenten, som avse de nordsvenska gruvarbetarna, och de 103 procenten, som

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

gälla torvarbetarna, ligger ändå marginalen mellan 21 och 46 procent. Om jag tar med även år 1944, skulle jag tro, att ramen ligger mellan 21 och 48 procent. Genomsnittet för år 1943 blir omkring 34 procent, och om det är riktigt, att det blivit en höjning av 4 procent under år 1944, skulle vi få ett genomsnitt av 38 procent. Jag vill emellertid tillägga, om det är någon som intresserar sig för saken, att det vid dessa diskussioner finns två meningar om hur man bör räkna, nämligen om man skall räkna in även semestern i löneökningen eller inte. Det förefaller som om det vore ganska egendomligt att säga, att lönerna stiga även på grund av att semester införes. Den är en förmån, som man får uppskatta på sitt sätt, men det är inte mycket mening med att föra in den i löne-resonemanget, åtminstone när det gäller den enskilde, som skall leva på lönen. Om man nu inte räknar med semester, blir den genomsnittliga höjningen 36 procent i stället för 38 procent. Höjningen av levnadskostnaderna är 43 procent. Jag har några siffror, som kanske kunna ha intresse i detta sammanhang. Det är siffror, som visa med vilka inkomster stora delar av den svenska arbetarklassen få klara sig. Vid finpappersbruken har man fått en löneökning av 21 procent, vid bryggerierna 22 procent — där har kanske redan skett uppgörelse, men siffran avser det hittillsvarande läget — vid grovpappersbruken 25 procent, vid kvarnarna 27 procent, vid fönsterglasbruken 25 procent, vid skeppsvarven 30 procent, vid cementindustrin 31 procent, vid chokladindustrin 32 procent, vid sömnadsfabrikerna 33 procent, vid mekaniska verkstäderna 34 procent — det är just medeltalet för 1943 — vid tobaksfabrikerna 35 procent, vid kolgruvorna 36 procent, vid stenhuggerierna 40 procent och vid textilindustrin 43 procent. Vi se sålunda, att det finns de som fått full compensation. Det är också glädjande att se, att de som befinna sig i denna högre del av skalan till stor del förut varit de sämst betalda. Det är klart, att en sådan utveckling av lönerna måste innebära, att priserna i vissa hänseenden kunnat tåla en större belastning än man kanske tidigare väntat sig.

Jag skall så gå över till att svara på de frågor som herr Strand ställde till mig. Jag har ju här givit uttryck åt den ståndpunkten, att jag hoppas att den linjen skall kunna bli hållbar, som innebär att priserna inte skola få stiga men att lönerna kunna få jämkas inom den ramen. Herr Strand frågade nu, hur man skall ställa sig i fråga om de industrier, där man kunde åstadkomma en prissänkning men där arbetarna begärde lönehöjningar, som skulle kunna taga bort dessa möjligheter till prissänkning. Herr Strand erinrade om, att man i det antagna penningpolitiska programmet särskilt pekat på möjligheterna till prissänkning, levnadskostnadssänkning, som den stora vägen. Jag tror, att det även på den punkten rått en viss oklarhet. När detta penningpolitiska program gjordes upp, tänkte man i främsta rummet på vad som skulle hända, när vägarna över haven blivit öppna och den så kallade allmänna prissänkningen skulle kunna sätta in. I vad mån man mera bestämt har uttalat sig om prissänkningar före den tiden skall jag inte nu gå in på. Jag tror att det från början var så få människor som tänkte sig, att det skulle finnas möjlighet att under kriget sänka priserna, att man egentligen inte räknat därmed såsom någon allvarlig eventualitet. Men jag skall gärna tala om, att under det sista året, då man förutsåg att oron bland löntagarna skulle stiga ju längre lönestoppet varade, var man utan tvivel på många håll inne på den tanken, att man skulle kunna få en lättnad i denna situation genom att försöka genomföra vissa prissänkningar. Om sådana prissänkningar hade kunnat bli av den storleksordningen, att de kunnat påverka både levnadskostnaderna och det psykologiska läget, skulle man utan tvivel ha velat gå en sådan väg. Men dessa sänkningar visade sig vara illusoriska. Därför förefaller det mig, som om det inte vore mycken anledning att betrakta prissänkningslinjen under kriget såsom en framkom-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

lig väg. Det ser ut, som om det vore gynnsammare att välja den andra vägen, alltså att inom ramen för bibehållna priser genomföra förbättringar av lönerna.

Men herr Strand framställde ytterligare en fråga, som ställde problemet på sin spets. Han frågade, om vi verkligen skola behöva föra en så stel prispolitik. Kan det inte tänkas, att man kan tillåta prishöjningar på vissa punkter men genomföra prissänkningar på andra, så att därigenom den allmänna prisnivån bibehålles? På det skulle jag för min del vilja svara, att man skall aldrig säga aldrig. Det förhåller sig faktiskt så, att inom ett fack, stenhuggerierna, har en lönehöjning skett som lett till en höjning av priserna, vilken emellertid absorberats av det allmänna genom att staten praktiskt taget ensam köper stenen. Men jag skulle inte vilja rekommendera en sådan väg. Jag tror att det är tillräckligt att man jämkar på det antagna programmet därhän att lönerna få höjas inom ramen av oförändrade priser. Går man den andra vägen, tar man en onödig risk genom att man återigen kommer in på frågan på vilka punkter höjningar av priserna skola kunna ske. När jag vågat säga att jag anser det förenligt med en visserligen i någon mån modifierad pris- och lönestoppspolitik att lönerna få stiga där priserna annars skulle ha sänkts, beror det inte minst därpå att vi ha ett betydelsefullt prejudikat därpå i fråga om jordbrukslönerna. När vi i våras kunde ha valt mellan att sänka livsmedelspriserna och att höja jordbruksarbetarnas och jordbrukarnas inkomster, så valde vi med öppna ögon alternativet att inte ta ut prissänkningen. Jag tror att detta var nödvändigt i det läget med hänsyn till lantarbetarnas löner, och jag vill inte säga ett enda ord mot den politiken, även om det uppenbarligen var en vändpunkt i den tidigare tillämpade tolkningen av pris- och lönestopppolitiken. Men skulle man ta ett ytterligare steg och reflektera över att höja priserna på vissa håll, om det kan motvägas av vad vi sänka på annat håll, tror jag att vi skulle komma i ett svårt läge. Jag är nämligen ganska övertygad om att man då från jordbrukshåll skulle säga, att i så fall är det våra priser som skola höjas. Om man däremot håller fast vid att prisnivån skall bevaras och de enskilda priserna hållas, har jag svårt att se att det ligger någon styrka i kraven från vissa jordbrukarintressen på att om det blir jämkning uppåt av industriarbetarnas löner, skola även jordbrukspriserna höjas. Under den förutsättning jag här antagit, nämligen att en höjning av industriarbetarlönerna kan ske inom den nuvarande prisramen — vilket ju måste innebära, att det som industriarbetarna få mera, få kapitalägarna avstå — så betyder ju detta endast en fördelning inom industriens ram av avkastningen mellan två olika grupper. Och det förefaller mig besynnerligt, om man från jordbrukarhåll skulle säga att så länge en viss del av avkastningen går till företagsägarna, så finner man sig i de nuvarande jordbrukspriserna, men om det skulle bli en annan fördelning, så att en del av avkastningen går över på arbetarna, kan man inte längre finna sig i dem.

Jag vill sålunda svara herr Strand, att det nog vore klokt, att icke försöka leda in diskussionen på de linjer han här angivit.

Jag skall inte ytterligare förlänga debatten och taga upp tiden — jag har redan talat längre än jag från början tänkt mig — utan jag skall blott sluta med ett par ord. De konflikter, vi här ha på arbetsmarknaden och som tydligen ligga bakom mycket av diskussionen i dag, gälla fördelningen av det gemensamma arbetets avkastning. Jag skulle här vilja göra en liten tillämpning av det tal som ofta föres från andra håll, nämligen att produktionen är mycket viktigare än fördelningen. Vi få inte för denna tvist om fördelningen glömma, att alla lösningar som kunna hålla produktionen vid makt äro eftersträfvansvärda. Då man säger, att man inte får lov att eftersträva dem med sådana medel som bryta nödvändiga redskap för att föra en förnuftig ekono-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

misk politik — och man syftar då på, att pris- och lönestoppspolitikens varit ett sådant nödvändigt redskap — vill jag slutligen framhålla, att alla redskap som människorna använda äro till för människans skull. Människan är inte till för redskapens skull. Prisstoppet är i och för sig inte något självändamål, lönestoppet ännu mindre. De äro medel att komma fram till en så hög produktion som möjligt och en så god fördelning som möjligt. Om det visar sig, att de verktyg som vi använda för att nå detta mål behöva justeras, böra vi justera dem. Vi skola inte, som kommunisterna säga, bryta lönestoppet. Det har varit ett verktyg, som hållit prisnivån på en rimlig nivå, till gagn för näringslivet. Men om detta verktyg skulle visa sig behöva i någon mån justeras, förefaller det som om vi skulle ha friliet att göra det, om vi bara hålla målet i sikte. Det närmaste målet är visserligen att priserna skola hållas, men det väsentliga målet är till sist, att produktionen skall kunna hållas i gång till allas bästa.

Herr statsrådet **Ohlin**: Herr talman! När jag nu begärt ordet för att begagna mig av den något friare yttranderätt, som enligt praxis numera finnes för medlemmarna av samlingsregeringen, beror det inte på, att jag på något sätt känner behov av att taga avstånd från de pris- och lönepolitiska principer, som finansministern här givit uttryck åt — även om jag kanske skulle uttrycka en eller annan sak, inte minst vad han yttrade mot slutet av sitt anförande, på ett annat sätt. Men jag vill begagna tillfället att understryka en sak, som finansministern inte gick närmare in på, nämligen att de praktiska lönepolitiska konsekvenserna av den principiella ståndpunkt som finansministern intar — och som även jag i huvudsak intar — måste bli beroende av de faktiska ekonomiska förutsättningarna i vårt land under den tid som kommer. Såsom handelsminister känner jag behov av att understryka vad det betyder, att vi efter att ha haft en ganska omfattande utrikeshandel både västerut och söderut under de gångna åren, nu befinna oss i ett läge, där som vi alla veta utrikeshandeln är nedskuren till ett minimum. Det betyder försämrade försörjningsförutsättningar för vårt produktionsliv, det betyder tvång att övergå från kolbränsle till ved med kostnadshöjningar såsom konsekvens, det betyder att en rad råvaror få utbytas mot andra, som äro dyrbarare i användning. Det betyder med andra ord en kostnadshöjning, som tyvärr kan befaras inte bli alldeles oväsentlig och vilken vi i huvudsak inte haft någon motsvarighet till under åren 1943 och 1944. Det betyder också något försämrade möjligheter att utnyttja produktionskapaciteten till fullo, vilket, såsom finansministern med rätta underströk, varit en sak som bidragit att verka sänkande på enhetskostnaderna för varorna under de gångna åren. Det är mycket tråkigt, herr talman, att behöva framhålla detta, men jag måste i alla fall konstatera, att dessa omständigheter naturligtvis minska utsikterna att genomföra lönehöjningar med en oförändrad prisnivå.

Jag instämmer helt i finansministerns yttrande, att ingen kan ha några bestämda meningar om hur stora de lönejusteringar kunna vara, som rymmas inom ramen av ett oförändrat prisläge. Jag vill endast framhålla, att det under sådana förhållanden torde vara naturligt att överlämna åt arbetsmarknadens parter att därvidlag söka komma överens. Vidare vill jag framhålla, att statsmakterna såvitt jag vet — det framhölls även av finansministern — hittills gjort endast två mera principiella modifikationer i fråga om det absoluta lönestoppet. Man har ställt de sämst avlönade grupperna i en särklass, och man har för sådana mellangrupper, vilka erhållit en relativt låg kompensationsprocent, medgivit vissa höjningar. Det sista gäller ju statstjänarna. Det förefaller mig, om nu utrymmet för lönejusteringar inom prisstoppets ram är

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

begränsat, som om man hade anledning att i första rummet låta dessa grupper komma i fråga. Jag tror att detta är viktigt, icke minst med tanke på de återverkningar på prisförhållandena på livsmedelsområdet, som eljest skulle kunna vara att befara.

Jag vill vidare, herr talman, understryka, att den lilla modifikation av programmet, som finansministern nyss antydde och som innebär att man uppoffrar tanken på en prissänkning under kriget, enligt mitt sätt att se givetvis icke får innebära att man uppoffrar tanken på en prissänkning *efter* kriget. Utan vår penningpolitik är tills vidare fastbunden — och bör enligt min mening vara det — vid det programmet, att vi efter kriget skola söka uppnå en höjning av realinkomsterna för alla folkgrupper genom en sänkning av levnadskostnaderna. Skulle vi uppgiva den principen och därmed på längre sikt uppoffra de folkgruppers intressen, som icke ha möjlighet att delta i konkurrensen i fråga om inkomsthöjning, utan som måste lita till att levnadskostnaderna gå ned, ha vi gjort ett allvarligt och icke befogat brott mot den hittillsvarande penningpolitiken. Något sådant har emellertid icke från något håll föreslagits. Jag har endast velat begagna tillfället att påpeka detta enligt min mening viktiga förhållande.

Jag skall nu, herr talman, endast tillfoga några reflexioner med anledning av herr Myrdals anförande. Jag delar finansministerns mening, att det inte är lämpligt att nu taga ställning till en del viktiga frågor, som troligen eller i varje fall möjligen kunna lättare bedömas till våren. Men jag skall i alla fall knyta några mera principiella reflexioner till herr Myrdals synpunkter i ett par avseenden.

Herr Myrdal konstaterade, att det innebar ett tillfrisknande i vår penningpolitiska debatt, att man inte nu såsom i höstas föreslår skattesänkning. Jag tror, att herr Myrdal därvid, åtminstone i den mån han tänkte på folkpartiet, gjorde sig skyldig till ett stort förbiseende. Tanken på skattesänkning gällde ju uttryckligen tidpunkten *efter* kriget, en tidpunkt, som i september 1944 kanske inte föreföll så avlägsen som i dag. I varje fall har från vårt håll icke föreslagits några skattesänkningar under den återstående krigsperioden, som närmast — därom äro vi väl överens — måste kännetecknas av ett viss inflationstryck. I den mån herr Myrdal riktade sin kritik åt något visst håll, måste det ha gällt någon utanför folkpartiet.

Sedan nämnde herr Myrdal på tal om en engångsskatt på förmögenhet — inte utan en viss sympati, föreföll det — att om vi skulle ha undgått ökning av statsskulden under kriget, så hade detta varit möjligt endast genom en väsentligt ökad förmögenhetsbeskattning. Någon sådan ha vi icke genomfört, och då, antydde han, är det inte uteslutet att vi skulle kunna göra det nu efteråt i stället. Jag ber att få erinra om att statsskulden vuxit med ungefär 8 000 miljoner kronor eller, om vi ta bort de mera produktiva investeringarna, i varje fall med 6 000 miljoner kronor. Detta är en högre summa än den staten fått in i direkta skatter. Om man under kriget skulle ha bedrivit den finanspolitiken, att statsskulden icke finge ökas, hade man måst lägga på *extra* direkta skatter — förmögenhetsskatterna bruka ju också betecknas som direkta skatter — av större omfattning än sammanlagt alla de direkta skatter vi haft under kriget. Jag skulle vilja se dr Hildebrand, som under de första krigsåren så livligt i radio och på möten propagerade för ökat sparande bland vårt folk, såsom parhäst med herr Myrdal — dr Hildebrand predikande sparsamhet för att teckna på statslån och herr Myrdal samtidigt annonserande en förmögenhetsskatt av denna våldsamma omfattning! Om detta par dragit bättre än herr Hildebrand lyckades göra ensam, därom hyser jag vissa tvivel. Och vi-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

dare, är det alldeles säkert, att den totala efterfrågan skulle minskas, om man under nuvarande konjunkturer med inflationstryck lägger på en engångsskatt på förmögenhet? Herr Myrdal antog det i tysthet. Men jag är inte säker på den saken. De som skulle drabbas av en sådan förmögenhetsskatt äro till stor del människor, som knappast därav skulle föranledas till att inskränka sin konsumtion. Möjligen skulle de föranledas till att inskränka sitt sparande, d. v. s. öka sin förbrukning. De skulle resonera som så, att det lönar sig inte att öka sin förmögenhet, när staten i alla fall tar en stor del av den. Det är alltså, herr talman, ingalunda uteslutet att verkan i stället skulle bli en ökning av konsumtionen. Herr Myrdal sade, att om man sänkte skatterna för de lägre inkomstgrupperna, skulle de öka sin konsumtion, men han underlät att anlägga motsvarande synpunkt, när det gällde frågan, hur en sådan förmögenhetsskatt skulle verka på de välsituerade. Jag måste för min del säga, att jag hyser starkt tvivel om, huruvida en engångsskatt på förmögenhet kan betraktas såsom något lämpligt konjunkturpolitiskt medel i rådande läge.

Herr Myrdal nämnde vidare, att det fördelningspolitiska problemet naturligtvis är viktigt, men han underlät att draga fram de siffror som vår gemensamma kollega professor Lindahl räknat från när saken tidigare diskuterats. Jag vill därför göra detta som en liten kommentar till herr Myrdals anförande. Det visade sig att med en viss ifrågasatt skatteprocent, skulle staten få ut 2 000 miljoner kronor och därigenom spara 70 miljoner kronor om året i räntor. Men så skulle staten gå miste om skatteinkomsterna på dessa pengar. Eftersom det är fråga om stora skattebetalare, skulle staten förmodligen förlora hälften i skatteinkomster. Nettovinsten skulle sålunda bli en minskning i statens utgiftsoverskott på 35 miljoner kronor om året. Det är möjligt, att man i nuvarande läge skulle kunna komma till en något högre siffra än dessa 35 miljoner kronor, men det är i alla fall nyttigt att erinra sig denna siffra, om man vill bedöma storleksordningen av de fördelningspolitiska konsekvenser, som herr Myrdal talade om.

När herr Myrdal sedan tillägger, att det kan finnas anledning att skära ned exportvinsterna för att dämpa inflationsfenomenen, vill jag härtill göra den kommentaren, att det här liksom i andra avseenden gäller, att man inte i onödan bör göra uttalanden som kunna tänkas beröva företagen deras intresse av att göra sitt yttersta för en viktig ekonomisk verksamhet. Ty det är nog ganska viktigt, att vi anstränga oss för att få fram en betydande export efter kriget. Det kan vara lätt att sälja en kort period, men jag tror att vi ganska snart komma i det läget, då våra exportföretag få använda all tänkbar energi för att få avsättning för sina produkter. Jag tror då att det i och för sig knappast kan vara till någon nytta med generella uttalanden, som måste uppfattas såsom varande i någon mån av skrämselkaraktär.

Jag föranledes, efter att sålunda ha berört några isolerade delar av herr Myrdals anförande, till en generell reflexion. Det är egentligen denna reflexion, herr talman, som det ligger mig om hjärtat att få framföra. Vårt nuvarande ekonomiska system har visat en betydande dynamisk kraft. Det har visat sig äga förmåga att höja folkets välstånd med det dubbla under en period av ett fyrtiotal år. Detta har varit möjligt, därför att det funnits en del dynamiska krafter, som drivit fram en sådan utveckling. Det har — utom teknikens framåtskridande — varit det enskilda vinstintresset och det enskilda initiativet, det har varit företagsledarnas förmåga att bygga ut företagen och deras lust att utveckla dem och att utvidga sin verksamhet. Det har vidare varit människornas lust att spara och skaffa sig en liten förmögenhet för att trygga sin ålderdom eller sina barns utbildning och framtid. Om man genomför en skattepolitik eller en ekonomisk politik i övrigt, vilken allvarligt för-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

svagar det enskilda vinstintresset och allvarligt begränsar företagens möjligheter att själva spara sådant kapital, som kan uppträda som riskbärare, eller om man starkt försvagar de enskildas intresse att samla ett sparkapital, då försvagar man de dynamiska krafter som burit upp framåtskridandet i vårt samhälle under de sista hundra åren. Jag kan inte undertrycka den tanken, att en del av professor Myrdals reflexioner — hur intressanta och väl övervägda de än i övrigt äro — lida av den ensidigheten, att de synpunkter, som jag här nu framfört, icke kommit med vid övervägandet. Det är herr Myrdal givetvis inte ensam om — då skulle jag inte ha tagit upp saken — utan jag menar att han står här som en typisk representant för en rätt betydande riktning i vår ekonomiskt-politiska diskussion.

Jag har nästan lättare att förstå herr Linderot och kommunisterna, som vilja ersätta vårt system med ett helt radikalt annat, där dynamiken i systemet tryggas genom direkt statliga beslut, genom kontroll över hela det ekonomiska livet, än jag har att förstå en ståndpunkt, där man steg för steg undergräver väsentliga delar av denna dynamiska kraft i samhället, utan att ersätta den med någonting annat. Det förefaller mig som om det vore en betydande risk för att man genom en sådan ekonomisk politik skulle sätta sig mellan två stolar och varken ha det fria näringslivets expansionskraft kvar eller ett kommunistiskt samhällssystems dynamiska förmåga av annan art.

Enligt min mening är det anledning, att man här i viss mån träffar ett val, om man vill i stort sett bibehålla ett system med enskilt initiativ. Vill man det, får man respektera detta systems förutsättningar, även om detta förutsätter en viss återhållsamhet i fråga om olika reformer av skattepolitisk art. Vidare är det av vikt, att man gör klart för sig storleksordningen av de fördelar, som skulle kunna uppnås genom olika reformer av den art jag här har omnämnt och som alla mer eller mindre gå ut på en stark utjämning av inkomstfördelningen. Jag har vid något tillfälle räknat ut, att staten genom att skattevägen lägga beslag på all inkomst över 10 000 kronor skulle få in 200 miljoner kronor per år under förutsättning att människorna äro lika angelägna att arbeta och skaffa sig inkomster, fastän de veta att staten tar 100 procent av det som ligger över 10 000 kronor. Detta är ju ett mycket optimistiskt antagande. Jag ber kammaren jämföra denna siffra 200 miljoner kronor — som kanske nu skulle vara något större — med en nationalinkomst på 15 000—17 000 miljoner. Den jämförelsen säger dock någonting om storleksordningen av de fördelar som stå att vinna i fördelningspolitiskt avseende med sådana åtgärder som herr Myrdal här föreslår. Mig förefaller det vara ganska lätt att inse att det viktigaste är att systemet bibehåller sin dynamiska expansiva kraft, så att välförhållandet fortsätter; mindre viktigt är det, om det sker ytterligare någon liten utjämning av inkomstfördelningen.

Ja, herr talman, det är ju inte några nyheter, som jag här kommit med, men det är en reflexion, som jag inte velat undertrycka, då denna synpunkt helt saknades i herr Myrdals anförande i dag, liksom den så många andra gånger saknats både hos honom och hos andra talare. Enligt min mening kan nämligen denna synpunkt icke med rätta utelämnas, när vi diskutera de skattepolitiska och kanske i någon mån de lönepolitiska spörsmålen.

På hemställan av herr talmannen beslöt kammaren nu, att den fortsatta överläggningen angående ifrågavarande kungl. propositioner skulle uppskjutas till aftonsammanträdet.

Föredrogos och bordlades Kungl. Maj:ts denna dag avlämnade propositioner nr 13 och 14.

Avgåvos och bordlades nedannämnda motioner:

- nr 24, av herr *Herlitz*, om statsbidrag till utgivande av författningskommentarer och andra framställningar inom förvaltningsrättens område m. m.;
- nr 25, av herr *Arrhén*, om rätt för värnpliktiga till fria hemresor vid tjänstledighet eller permission;
- nr 26, av herr *Johansson, Lennart*, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om ökning av antalet provinsialläkartjänster;
- nr 27, av herr *Andersson, Karl*, m. fl., angående förstatligande av de svenska gat- och kantstensindustrierna;
- nr 28, av herr *Sundelin* m. fl., angående vidgad rätt till statsbidrag för förbättring och underhåll av enskild väg;
- nr 29, av herr *Bergh, Ragnar*, m. fl., angående uppförande på ordinarie stat hos skolöverstyrelsen av ett gymnastikråd och två gymnastikkonsulenter;
- nr 30, av herr *Forsslund* m. fl., angående lärares användande till annan tjänstgöring vid skolorna än undervisning och därmed sammanhängande uppgifter;
- nr 31, av herr *Fahlander* m. fl., angående vissa försöksanordningar på folkskoleväsendets område;
- nr 32, av herr *Leander* m. fl., angående viss ändring av sparbankslagen;
- nr 33, av herr *Anderberg*, om pension eller understöd åt förre furiren O. Nordin;
- nr 34, av herr *Anderberg*, om fyllnadspension åt vissa förutvarande befattningshavare hos nedlagda Bjärred—Lund—Harlösa järnväg;
- nr 35, av herr *Wagnsson*, om ersättning åt F. W. S. Holmqvist och C. E. Olsson i anledning av en olyckshändelse under fälttjänstövning;
- nr 36, av herr *Bondeson* m. fl., angående importförbud beträffande amerikanskt fläsk;
- nr 37, av herr *Helgesson* m. fl., angående införande av högertrafik i riket;
- nr 38, av herrar *Mannerskantz* och *Heiding*, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag till gottgörelse till fiskerinäringen för av dess utövare erlagd bensinskatt;
- nr 39, av herrar *Gustavson* och *Arrhén*, om åtgärder för uppgörande av riktlinjer för reglering och planläggning av bebyggelsen i Bohusläns fiskelägen;
- nr 40, av herr *Sjödahl*, om avskaffande av den tvångsvisa anslutningen till de tyska församlingarna i Stockholm och Göteborg m. m.; samt
- nr 41, av herr *Sandegård* och herr *Andersson, Jones Erik*, om ändrade bestämmelser för det kyrkliga kollektiväsendet.

Anmälades och godkändes riksdagens kanslis förslag till riksdagens skrivelse, nr 13, till Konungen angående utseende av ledamöter och suppleanter i utrikesutskottet och utrikesnämnden.

Anmälades och bordlades riksdagens kanslideputerades memorial nr 1, angående antagande av tjänstemän i riksdagens kansli.

Justerades ett protokollsutdrag för detta sammanträde, varefter kammaren åtskildes kl. 5.10 eftermiddagen.

In fidem
G. H. Berggren.

Onsdagen den 17 januari eftermiddagen.

Kammaren sammanträdde kl. 7.30 eftermiddagen.

Fortsattes överläggningen angående Kungl. Maj:ts propositioner nr 1—3.

Herr **Andersson, Alfred**: Herr talman! Jag har närmast begärt ordet i remissdebatten för att om möjligt av herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet få klart besked i en viss fråga, nämligen hushållningssällskapens omorganisation.

När jag läste igenom nionde huvudtiteln, fann jag bl. a., att anslaget till hushållningssällskapen skulle ökas med inte mindre än en halv miljon kronor. Detta förslag kommer säkerligen att hälsas med glädje i vida kretsar, och anslaget är förmodligen också behövligt. Men det skulle troligen ha varit ännu mera tacknämligt, om jordbruksministern samtidigt hade meddelat, att han hade för avsikt att för innevarande års riksdag framlägga förslag till slutgiltig lösning av denna fråga. Så är emellertid icke fallet. Då vi behandlade detta ärende i jordbruksutskottet i fjol, kom det ganska klart till uttryck, inte endast att frågan länge varit aktuell utan också att den måste lösas snarast möjligt utan onödig tidsutdräkt. Den meningen delades säkerligen också av jordbruksministern, men det förefaller, som om han i någon mån har ändrat uppfattning härvidlag. Det tycks, som om jordbruksministern numera förmenade, att det inte vore så brådskande med lösningen av denna sak. Han anser troligen, att det kanske kan ha sin lilla fördel att i någon mån förhåla tiden. Han har, vill det synas, för avsikt att överlämna hela detta komplex till en förnyad utredning. Men, herr talman, frågan är ju en gång grundligt utredd av en särskild kommitté. På det utlåtande, som denna kommitté framlade, utarbetades också propositionen. Jag har därför svårt att förstå, varför ärendet nödvändigtvis skulle behöva genomgå en ytterligare kanske ganska långdragen utredning.

Jordbruksministern omtalade i sitt Falköpingstal, att 27-mannakommittén skulle ta hand om frågan för att ytterligare utreda den, varefter den skulle överlämnas till lantbruksstyrelsen, som sedan eventuellt skulle framkomma med nytt förslag. Det är icke minst detta som har gett anledning till förvåning i vida kretsar. Vi ha nämligen svårt att förstå orsaken till denna gång av ett ärende, som enligt vårt förmenande redan är tillräckligt utrett. I utskottet kom man visserligen fram till att en viss översyn kunde vara nödvändig, men därmed menade vi icke, att det skulle behöva bli en vidlyftig utredning, utan vi avsågo en översyn av vissa detaljer. Vi tänkte därvid närmast på detaljerna om arbetsfördelningen mellan å ena sidan hushållningssällskapen och å andra sidan egnahemsorganen. Vi ansågo, att denna översyn borde kunna ske så pass tidigt, att ett slutgiltigt förslag skulle kunna framläggas för detta års riksdag. Från jordbruksministerns sida har det nu meddelats, att ett slutgiltigt förslag icke kan framläggas för riksdagen förrän tidigast 1946.

Vad är anledningen till denna, låt mig säga, förhållning av frågan? Det är ju bekant, att utskottet icke helt kunde följa jordbruksministern i hans uppläggning av ärendet. Det var särskilt på en punkt, som utskottet valde en an-

*Statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)*

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

nan linje, nämligen när det gällde val av ledamöter i hushållningssällskapens förvaltningsutskott. Denna lilla ändring i förslaget tilltalade inte jordbruksministern, vilket klart och tydligt framkommit. Jag förmodar, att det väl närmast är av denna anledning som frågan nu skulle förhalas och undergå en ny utredning för att om möjligt få fram nya förslag, med vilka man kanske tänker sig att kunna komma ifrån det beslut, som riksdagen fattade i fjol. Är emellertid verkligen det beslut, som riksdagen fattat om valet av ledamöter i förvaltningsutskotten, så olyckligt? Enligt mitt förmenande är det ingen olycka alls, utan det måste tvärtom anses såsom en välbetänkt åtgärd, ty därigenom bli hushållningssällskapen lagda på en bredare bas. Jordbruksministern har ju själv uttalat sig för att man måste få till stånd en sådan utveckling, även om han inte menade att den skulle ske på den vägen.

Jag såg i går igenom protokollen från i fjol, då jag var intresserad av att uppfriska minnet av vad som sades i debatten förra året. Jordbruksministern uttalade då bl. a. att man inte skulle handla så, att denna institution skulle politiseras. Jag tycker, att t. o. m. herr statsrådet med litet eftertanke för länge sedan borde ha kommit underfund med att denna institution på sina håll sedan lång tid tillbaka har politiserats, i och med att det är ett enda politiskt parti som så att säga vill ta patent på hela institutionen. Detta har gett oss anledning att med de förslag, som vi kommo till i utskottet, försöka förhindra en ytterligare politisering av denna enligt vår mening för jordbrukets vidkommande synnerligen viktiga institution. Det kan icke vara nyttigt, att ett enda parti skall behärska en sådan institution. Vi ha därför med vår åtgärd velat möjliggöra även för medlemmar av andra partier att komma in i förvaltningsutskottet, delta i rådslagen där och samtidigt naturligtvis också dela ansvaret för förvaltningsutskottens handlingar. Vi ha ansett, att det borde vara möjligt att t. ex. få in några småbrukare här och var i förvaltningsutskotten. Vi betrakta detta såsom nödvändigt icke minst emedan hushållningssällskapen redan nu och säkerligen även i framtiden i mycket stor utsträckning ha att syssla med ärenden som närmast beröra denna stora grupp av landets jordbrukare, som utgöras av småbrukarna.

Jag har för min del svårt att förstå, varför man inte kan förlika sig med det beslut, som riksdagen fattade i fjol i detta ärende. Jag förmodar, att herr statsrådet är villig att ge ett klart besked på denna punkt. Det är helt enkelt nödvändigt att vi få ett sådant, ty det har väckt mycket stor förvåning ute i bygderna, att ett slutgiltigt förslag i ärendet icke kommer att framläggas för innevarande års riksdag.

Medan jag nu ändå har ordet, tillåter jag mig, herr talman, att upptaga även en annan fråga, som jag också berörde under remissdebatten vid höstsessionen. Jag avser den såsom jag redan då framhöll ganska ensidiga prisreduceringen på vissa av jordbrukets produkter. Man hade nämligen kommit till det resultatet, att enligt de skörderapporter, som förelågo efter juli månad, skulle läget vara sådant, att en prisreducering på vissa jordbruksprodukter var nödvändig och påkallad. Jag fann det märkvärdigt, att man lade denna prisreducering huvudsakligen på en enda produkt, nämligen kött och fläsk. Därigenom drabbades den största gruppen av Sveriges jordbrukare, nämligen de små jordbrukarna, hårdast av prisreduceringen, eftersom ett mycket stort antal av denna grupp nödvändigtvis måste leva på animalieproduktion. Att jag nu tar upp denna fråga, beror på att det — om jag är rätt underrättad — under den närmaste tiden skall ske en justering av jordbrukets produktpriser. Om läget vid denna nya översyn skulle befinnas vara sådant, att en justering av priset på vissa produkter skulle anses nödvändig och rättvis, vill jag uttala den förhoppningen, att denna prisjustering uppåt måtte träffa de produkter, som

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

tingo vidkännas prisreduceringen på sensommaren. Detta är enligt min mening ett rättvisekrav, och jag har svårt att tro, att herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet skulle kunna ha en annan mening i denna fråga.

Detta är, herr talman, vad jag för tillfället hade tänkt att säga i denna remissdebatt.

Herr statsrådet **Pehrsson-Bramstorp**: Herr talman! Jag skall icke i dag upptaga en debatt med herr Andersson i Bussjö om den riktiga eller lämpliga representationen inom hushållningssällskapens förvaltningsutskott. Det gjorde jag förra året, när vi diskuterade denna fråga. Jag anförde då som exempel, att i det län, som jag själv är ifrån, av 72 lantbruksombud över 60 tillhörde samma parti, medan förvaltningsutskottet består av representanter för tre olika partier. Detta beror helt enkelt på att man vid valet till förvaltningsutskottet icke utgått från någon politisk förutfattad mening, utan utsett representanter som lämpa sig för uppdraget. Där finns t. ex. en småbrukare, som verkligen är småbrukare och som inte bara tillhör den grupp, som pratar om småbrukare men som själva inte äro det. Där finnas vidare högermän och även andra åsiktsriktningar representerade. Så vitt jag vet, har samarbetet gått alldeles utmärkt och kommer säkerligen att göra det i fortsättningen också.

Men jag skall icke diskutera denna fråga vidare, ty om denna sak har ju riksdagen redan fattat sitt beslut. För att förebygga varje missförstånd vill jag emellertid förklara, vad jag har nämnt i propositionen angående hushållningssällskapen.

Ifrån lantbruksstyrelsen fick jag redan tidigt i somras en framställning, i vilken man förklarade, att om styrelsen skulle överarbeta riksdagens beslut — jag understryker, att det icke gällde annat än en överarbetning av vad riksdagen redan hade beslutat — och inplacera de tjänstemän och funktionärer, som erfordrades för hushållningssällskapens arbete, o. s. v., behövde lantbruksstyrelsen få ärendet remitterat till sig redan tidigt på sommaren. Man skulle i så fall, framhölls det, icke ta ut några semestrar. Jag har nämligen en gång sagt ifrån att jag, så vitt möjligt, undanber mig alltför många utbrutna punkter i huvudtiteln. Jag vill ha förslagen utarbetade i så god tid, att de kunna ligga klara, då huvudtiteln skall skrivas. En dylik tidig remiss hade emellertid ändå inte hjälpt, utan lantbruksstyrelsen har fått ta semester, när den kunnat.

Under denna tid kommo tre representanter för 27-mannakommittén, ordföranden och två ledamöter av arbetsutskottet, upp till mig och framförde vissa synpunkter, som berörde hushållningssällskap och egnahemsorganen. Riksdagen uttalade sig, som herr Andersson i Bussjö vet, i föl för en rätt brett lagd rationalisering. Jag ansåg det vara lämpligt och riktigt, att remittera riksdagens skrivelse härom till 27-mannakommittén, som arbetade efter de direktiv, som den hade fått år 1942. I 1942 års direktiv ingick, att kommittén skulle försöka finna ut vilka priser som behövas på det svenska jordbrukets produkter för att innehavaren av ett familjejordbruk, förutsatt att han har full sysselsättning, skall få en skälig ersättning för sitt arbete. Denna undersökning skulle givetvis göras med full insikt om att om vederbörande icke har full sysselsättning vid sitt jordbruk, kan han icke heller begära att få full årslön. När riksdagen i föl fattade sitt beslut om rationaliseringen, var det självklart, att jag ville överlämna även denna sak åt den sittande kommittén, som fått i uppdrag att söka uppdraga riktlinjerna för prissättningen, för att den skulle få avgöra, om kommittén ville fortsätta ytterligare och även draga upp vissa linjer för rationaliseringen. De förklarade, att de hade börjat disku-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

tera även denna sak, samtidigt som man behandlat frågan om vilken eller vilka myndigheter som skulle stå för arbetet. När de lade upp saken, tänkte de sig en kombination mellan lantbruksstyrelsen och egnahemsstyrelsen samt mellan hushållningssällskapen och egnahemsnämnderna.

Jag frågar alla, som vilja försöka att bedöma saken riktigt, om det hade varit rätt av mig att då lämna lantbruksstyrelsen ett bestämt uppdrag, när jag hade fått nämnda upplysning? Om lantbruksstyrelsen hade kommit med sitt förslag i år och det hade framlagts för riksdagen, hade riksdagen kanske fastställt en tjänstemannaförteckning och en personalfördelning, som icke hade tagit hänsyn till de synpunkter, som kunna innefattas i det kommande förslaget från 27-mannakommittén. Jag skulle då kanske nästa år ha behövt komma med ett ändringsförslag. Om det från 27-mannakommittén skulle framkomma ett förslag, som berör denna sida av saken, är det ju inte alls säkert, att det kommer att leda till ett beslut i regeringen om att vi skola följa detta förslag, men om så skulle bli fallet och om jag då skulle komma tillbaka till 1946 års riksdag och säga, att nu behövdes de och de ändringarna i tjänsteförteckningen, i fråga om tjänstemännens antal o. s. v., skulle riksdagen säkerligen fråga mig, om saken verkligen var så brådskande 1945, att jag då icke hade kunnat avvakta även denna utredning utan nu behövde komma med ett ändringsförslag. Det är skälet till att något förslag icke kommer i år.

Då herr Andersson i Bussjö intresserar sig så mycket för förvaltningsutskotten och sättet att utse dem, vill jag erinra om att riksdagen redan har fattat sitt beslut härom. Lantbruksstyrelsens direktiv innefatta ingenting annat än att styrelsen har fått riksdagens skrivelse i saken. De innehålla således ingenting annat än att om det under den utredning och placering, som lantbruksstyrelsen skall göra med anledning av riksdagens beslut, skulle befinnas nödvändigt att göra vissa justeringar och ändringar med hänsyn till den organisation, som skall inkopplas här, och de arbetsuppgifter, som dessa organ skola ha hand om, får lantbruksstyrelsen göra detta efter direktiv från jordbruksdepartementet, därest regeringen, sedan ett eventuellt förslag framkommit från 27-mannakommittén, skulle besluta att gå den föreslagna vägen. Jag vill givetvis inte här omtala, vilken ståndpunkt, jag själv skulle komma att intaga, ty det skulle ju vara att föregripa utredningen.

Av den orsak, som jag nu har redogjort för, har frågan blivit vilande. Det beror således icke vare sig på den ena eller andra spekulationen från min sida, även om riksdagens beslut i fjol i vissa frågor gick emot den uppfattning, som jag hade, och de i dessa punkter fattade besluten, enligt min uppfattning, vore mindre förnuftiga än mitt förslag.

Då herr Andersson i Bussjö talar om prissättningen på jordbrukets produkter och uttalar sin förvåning över att prisreduceringen drabbat vissa av produkterna, vill jag endast säga, att det givetvis är ofrånkomligt, att en prisreducering måste drabba vissa produkter. Förslaget kom från livsmedelskommissionen tillstyrkt av dess råd, som i första hand hade yttrat sig. Livsmedelskommissionen hade nog närmast den uppfattningen, att man borde sänka priset på kött. Jag sade omedelbart, att jag aldrig kunde gå med på det. Vi måste komma ihåg, att det är lantbruket i Skåne, Halland och kanske några fler av de södra landskapen, som har den dominerande fläskproduktionen. De beräkningsgrunder, som vi använt i många år, ha utgått ifrån att fläskproduktionen skall vara lönande med hänsyn till foderspannmålspriset. Då sade jag, att om vi skulle företa en prissänkning, skulle vi icke gentemot de mellansvenska jordbrukarna sänka endast köttpriset, utan då måste vi i rättvisans intresse även sänka fläskpriset.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Skälet till att prissänkningen togs ut på kött och fläsk kanske jag skall ange ännu en gång, eftersom herr Andersson i Bussjö tycks ha glömt vad jag sade i höstas. Motivet var helt enkelt, att om det vid en omräkning i januari skulle visa sig, att en prishöjning vore berättigad, kunde priserna då höjas på dessa produkter. Om vi hade sänkt priset på brödspannmål, som det ju här talats om, med t. ex. 1 krona per 100 kilogram, hade detta gjort inte fullt 5 miljoner kronor. Det hade således återstått 31 miljoner kronor, som vi hade haft att söka få ut genom en justering nedåt huvudsakligen av priserna på de animaliska produkterna. Men om vi hade sänkt brödsädespriserna under hösten och en omräkning i januari sedan hade visat, att en höjning vore berättigad, hade ju framför allt de jordbrukare, som måst sälja sin spannmål på hösten, sålt sin spannmål till ett för lågt pris. Då hade vi måst göra ett extra avräkningsförfarande för att de skulle få en tilläggslikvid. En sådan utväg ha vi måst anlita en gång tidigare, men vi vilja icke gärna göra om det med tanke på den stora pappersapparaten. Priserna på kött och fläsk, som nu drabbades av prissänkningen, kunde naturligtvis höjas mycket lättare. En sådan justering av priserna kommer också att företagas nu därest omräkningen det påkallar utan att den är föranledd av någon framställning från vare sig det ena eller andra hållet. Det framgick ju redan av vad jag sade i höstas, att om det skulle erfordras en prisjustering uppåt, skulle det helt naturligt bli på de produkter, vilkas priser ansågos vara lättast att justera både nedåt och uppåt.

Hans excellens herr statsministern **Hansson**: Herr talman! Jag tar till orda endast för att göra en replik mot ett yttrande, som icke gärna kan stå okommenterat från min sida.

Min uppmärksamhet fästes på det, när jag såg en rubrik i en kvällstidning, som talade om en spricka i regeringen. Jag undrade litet, vad som kunde vara å färd, då jag inte kände till något som tydde på att regeringen höll på att gå sönder. Då jag gick till referatet, fann jag, att det hänförde sig till ett yttrande av herr J. B. Johansson som var av ett sådant innehåll, att allmänheten nog har anledning att fråga sig, vad det egentligen är som står på. Jag har inte tillgång till herr J. B. Johanssons yttrande ordagrant utan endast sådant det återges i tidningarna — jag var i andra kammaren när det fälldes. Herr Johansson diskuterade först frågan om förhållandet mellan riksdagen och regeringen. Jag skall icke giva mig in på en diskussion med honom på den punkten utan endast säga, att jag ser med allra största glädje, om riksdagen i enlighet med herr J. B. Johanssons önskan kunde hävda sig mer än vad den på sina håll anses hittills har gjort.

Den andra delen av referatet gäller hans yttrande om regeringen. Han säger där: »Regeringens ställning är även på annat sätt aktuell. Om det är regeringspartiernas åsikt, att samlingsregeringen skall fortsätta tills vidare, fordras det att samtliga regeringsmedlemmar rätta sig efter de allmänna kraven på lojalitet gentemot de övriga deltagande. Är det någon som vantrivs med en sådan ordning så är det hans ensak, och han har möjlighet att uttrycka sitt missnöje genom att 'hoppa av'. — Frågan om samlingsregeringen är inte oviktig, och det är en felbedömning om man tar dess fortbestånd och högerns medverkan däri för givna under alla förhållanden.»

Om detta yttrande hade fällts av någon annan än den främste representanten för högerpartiet i denna kammare skulle det kanske ha kunnat stå utan kommentar. Nu måste det tilläggas en sådan vikt, att jag här vill påpeka att bakom detta yttrande inte kunna ligga som grund några upplysningar hämtade från regeringen. Det har nämligen inte inom regeringen vid något tillfälle ansetts.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

att någon orsak funnits att där taga upp frågan om lojaliteten eller frågan om det fortsatta samarbetet.

Jag vill emellertid framhålla, att skola dessa frågor tagas upp så borde det naturligen ske alldeles särskilt när det gäller lojaliteten i första hand inom regeringen och i den mån det gäller förutsättningarna för det fortsatta samarbetet mellan de partiledningar, som på sin tid förde underhandlingarna om samlingsregeringens bildande.

Man får lätt den föreställningen, när ett sådant yttrande kommer fram här i riksdagen, att det inom regeringen pågår en dragkamp, som man på alla sätt försöker dölja för allmänheten och även för riksdagen. Det är detta som jag på det bestämdaste vill dementera. Skulle någonting vara ägnat att förvåna efter dessa fem år av samarbete inom samlingsregeringen, så skulle vara att samverkan inte bara under en så lång tid har kunnat upprätthållas, utan att samarbetet också under hela denna tid har varit verkligt gott.

Detta innebär naturligtvis inte att det ej skulle ha funnits divergenser inom regeringen. Regeringen består av medlemmar från fyra olika partier, som icke genom regeringens bildande ha övergivit sin åsikt om hur olika frågor lämpligast skola lösas. Det skulle ju vara märkvärdigt om inte under en så lång tid även sådana frågor aktualiserats, som man från början tänkte hålla utanför regeringens ståndpunktstagande. Det skulle också vara märkvärdigt om inte, när sådana frågor ha dykt upp, de skiftande åsikterna vid regeringens överläggningar skulle ha kommit till synes. Men detta har aldrig tagit sig uttryck i någon motsättning, och det har aldrig givit någondera sidan anledning att förebrå den andra för bristande lojalitet. Och det har ännu mindre givit anledning till några samtal eller diskussioner om en eventuell upplösning av regeringen.

Jag tror att det för regeringens anseende och för regeringens arbetsmöjligheter är viktigt att detta fastslås, sedan en så framstående representant för ett av regeringspartierna här har givit en framställning, som skulle kunna uppfattas som om samlingsregeringen befann sig i full upplösning.

För min del har jag utan tvekan deklarerat, att jag anser att allt bör göras som kan göras för att hålla ihop samlingsregeringen åtminstone så länge kriget pågår. Jag har inte alls den uppfattningen att vi ha kommit in i så lugna förhållanden, att vi kunna tillåta oss vad som helst i fråga om våra förhållanden till varandra, och därför tror jag att det ur landets synpunkt är lyckligast om samlingsregeringen kan bestå och lösa sina uppgifter som den hittills har kunnat lösa dem. Men jag räknar naturligtvis med den möjligheten, att det när vissa ting aktualiseras kommer att bli påfrestande för sammanhållningen. Det har framgått alldeles tydligt av den allmänna debatten, att efterkrigsfrågorna innehålla låt mig säga en del sprängämnen. Det är mycket möjligt att det, när dessa frågor verkligen tränga fram till en lösning, kommer att finnas att det möter stora svårigheter att hålla samarbetet i gång. Jag vill då ha sagt, att jag inte betraktar samlingsregeringens tillvaro som så under alla förhållanden nödvändig, att jag därför skulle kräva att något parti uppoffrade en insats, som det anser vara nödvändigt för landet. Men å andra sidan har det ännu inte anmält sig situationer, där partierna ha ställts inför ett val mellan en sådan insats och det fortsatta samarbetet med andra partier för de stora uppgifter, som vi gemensamt kunna lösa.

Skulle det emellertid vara så, att man på andra håll känner att samarbetet inte är tillfredsställande, skulle jag vilja hemställa att dessa frågor tagas upp i rätt ordning: lojalitetsfrågorna inom regeringen, förutsättningen för regeringens existens mellan partiledningarna. Ty det blir ett ganska orimligt förhållande om andra partiledare skulle följa herr Johanssons exempel och regeringen från

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

alla håll skulle få höra, att egentligen veta vi inte när regeringen spricker sönder. Jag tror inte att det är till gagn för samarbetet, och ännu mindre till gagn för regeringen, om sådana framställningar ges.

Ordet lämnades här efter för kort gemmål till herr **Johansson, Johan Bernhard**, som anförde: Herr talman! Med anledning av det uttalande som hans excellens herr statsministern nyss gjorde ber jag att i korthet få anföras följande — det är måhända inte möjligt att säga allt vad jag har att säga på de två minuter, som stå till buds, och jag kanske därför måste återkomma senare.

När jag i mitt remissdebattsanförande tog upp frågan om lojalitet mot samlingsregeringen även när det gällde regeringens egna ledamöter, så hade jag i tankarna finansminister Wigforss' tal i Göteborg, i vilket han ju förebådade att en höstriksdag skulle inkallas för att lösa den fråga, som då behandlades. När jag höll mitt anförande i denna kammare den 30 oktober trodde jag, och det förutsatte jag också i detta anförande, att talet av finansministern var grundat på överläggningar inom regeringen. Efteråt har jag i tidningarna sett uttalanden om att regeringens övriga ledamöter inte hade kännedom om detta finansministerns uttalande vilket dock ledde till inkallande av riksdagen. Detta i åtskilliga tidningar upprepade påstående har icke dementerats. Det är därför ganska naturligt, när man ser sådana uttalanden, att man också berör frågan om lojalitet även bland regeringens egna medlemmar.

En annan anledning att i detta sammanhang ta upp frågan om samlingsregeringens tillvaro utgör också finansministerns Kumla-tal, vari han offentligen framträdde och uttalade att samlingsregeringen inte längre är nödvändig.

Vi se kanske frågorna annorlunda, excellensen från sin upphöjda ställning och jag som läser dessa uttalanden. Då jag erinrade mig vad jag själv hade förutsatt i mitt anförande i remissdebatten den 30 oktober, är det inte underligt om jag fick en känsla av att det är någonting underligt med dessa förhållanden.

Det är dessa finansministerns offentliga tal i Göteborg och i Kumla, som ha gjort att jag valde de ordalag jag gjorde i mitt anförande i dagens debatt.

Hans excellens herr statsministern **Hansson**: Det är genast mycket bättre när man får veta vad det egentligen är fråga om. Men när jag hörde herr J. B. Johansson som brist på lojalitet åberopa det uttalande, som finansministern gjort om att det eventuellt skulle bli nödvändigt att vid en höstsession taga upp frågan om de lägst ställda statstjänarnas löner, så kände jag det som en direkt stöt också mot mig. Ty då har jag begått ett ännu allvarligare fel. Jag talade nämligen om denna möjlighet som tämligen säker, när jag höll mitt radioanförande under valrörelsen. Det egendomliga är, att medan finansministern upprörde sinnena blev man inte alls upprörd över vad jag yttrat. Det skulle väl annars kunna tolkas som en större illojalitet av statsministern att fälla ett sådant uttalande än av finansministern.

Nu tror jag emellertid att det vore ganska olyckligt om vi skulle börja granska valtalen ur synpunkten av vår lojalitet mot varandra. Jag misstänker att om vi skulle lägga dem till grund för en granskning inom regeringen, skulle vi lätt råka in i sådana tvister, som vi hittills ha kunnat undvika. Jag tror för min del att det är en viss grad av överkänslighet, som förestavar herr Johanssons uppträdande i detta fall. Inte heller dessa ting ha inom regeringen framkallat något av den irritation, som tycks ha uppväckts hos herr Johansson.

Men, som sagt, det är bättre att man får veta vad det egentligen är fråga om än att bara få allmänna antydningar. Och är det ingenting annat som herr

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Johansson avsåg, är jag nog ganska trygg, när det gäller regeringens fortsatta samarbete.

Herr **Johansson, Johan Bernhard**, erhöll ånyo ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Av statsministerns nyss hållna anförande har jag inte fått klarhet i den sak som tidningarna ha påtalat och som jag utgått ifrån, eftersom det inte har blivit bestritt, nämligen att regeringens samtliga ledamöter inte hade reda på innehållet i och förutsättningarna för de tal, som finansministern höll i Göteborg. Och jag måste uttrycka min förvåning över att statsministern kände sig så irriterad över att jag påpekat en sådan icke oviktig detalj i samlingsregeringens tillvaro som att ett statsråd enligt min och många mening uppträtt oförsiktigt och på ett sätt, som jag tillåtit mig att beteckna som illojalt. Det är därför som jag också i mitt anförande hävdade, att skall samlingsregeringen bestå, vilket jag för närvarande inte har någonting emot, så skall det vara ömsesidig lojalitet mellan de medverkande. I det avseendet trodde jag att statsministern skulle ge mig det erkännandet att jag verkligen hävdade vad som måste anses vara en riktig princip för samlingsregeringens samregerande.

Herr **Ström**: Herr talman! Den förda replikväxlingen mellan kammararens högerledare och statsministern tycker jag är ganska belysande och intressant i många avseenden, både för läget i landet, med avseende på läget inom regeringen och med avseende på läget när det gäller förhållandet mellan regeringen och valmännen.

Det kan väl ändå inte, som herr statsministern syntes vilja göra gällande, vara en betydelselöshet vad man har sagt till valmännen, så att det inte, ifall det åstadkom någon oro inom regeringen, skulle få tillmätas någon större vikt. Fastmera tror jag att det är av den allra största betydelse att man just tar hänsyn till vad som blivit sagt vid valen. Jag tror nog att herr statsministern också anser detta, fastän man kunde få en annan uppfattning av hans ord.

Ja, herr talman, jag hade verkligen som första punkt i detta inlägg i debatten antecknat förhållandet mellan regeringen och riksdagen, särskilt efter valen. Är det ändå inte så, att valutgången borde haft några följder? Den borde i varje fall ha föranlett, synes det mig, att det i statsverkspropositionen eller på annat sätt i uttalanden om propositioner, som äro att vänta, hade kommit fram någonting som återspeglar det program, som verkligen var utslagsgivande i valrörelsen.

Riksdagens självständighet gentemot regeringen har ju vuxit under de senare åren, och man vill hoppas att denna riksdagens självständighet skall växa ytterligare allt efter som tiden går, så att vi definitivt komma bort ifrån den utrikespolitik, som kännetecknade åren 1940—1943, och den tryckfrihetspolitik och flyktingspolitik, som också kännetecknade dessa år. Jag tänker även på den socialpolitik, som mestadels lyst med sin frånvaro under dessa år, men som vi gärna vilja hoppas skall återuppträda i den gestalt som den hade före kriget. Detsamma gäller kulturbudgeten.

Det finns någonting för riksdagen att ge akt på, och det är att riksdagen vid sin sida har fått en annan ständigt växande maktfaktor, som vill spela riksdagens roll och som därvidlag delvis har regeringens stöd, tyvärr. Jag avser här de s. k. »fyra storas» roll. Det är intressekorporationernas alltmer växande inträngande på både regeringens och riksdagens, framför allt riksdagens, maktområde. Det är någonting mycket farligt, ty det kan tendera till en utveckling av bestämmanderätten i detta land från den allmänna rösträttens folkrepresentation till en korporationsriksdag vid sidan av, bestående av arbets-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

givareföreningen, landsorganisationen, köpmannaförbundet och RLF. Detta är en sak att se upp med. Kommer någonting sådant att ske så förlorar först och främst arbetarklassen mest, ty den representeras bara av en av de fyra maktkomponenterna och sättes därför ofta ur spelet om det vill sig illa. Vidare blir det i längden de stora kapitalstarka intressena, som komma att dominera. Det kommer också att leda till att idépolitiken får träda tillbaka för en mycket krass intressepolitik, vilket framför allt icke kan vara till socialdemokratiens men icke heller till folkpartiets fördel att slå vakt om.

Det är väl dessa respektabla »fyra storas» inverkan som också har gjort att regeringen, trots att man måste ge den erkännande för många goda ting, särskilt när det gäller folkförsörjningen, dock trots god vilja visat svaghet när det gäller att tillvarata en del arbetargrupper och småbönders berättigade intressen. Dessa sociala strävanden på arbetsfältet ha fått träda tillbaka under krigstiden och under samlingsregerandets tid för åtgärder, som äro mera kapitalistiskt intressebetonade. En sådan utveckling är mycket ledsam, ty den leder till missnöje och olust i de stora och djupa leden. Det kommer att ge kommunisterna vind i seglen i mycket stor utsträckning, och vi komma om fyra år, ifall det fortsätter på detta sätt, säkerligen att få en fördubblad kommunistrepresentation i andra kammaren.

Det kan ju inte vara till någon fördel för den svenska riksdagen att någonting sådant sker. Därför bör riksdagen ingripa och ge arbetarna och småbönderna sitt påtagliga stöd i deras strid för bättre rättigheter även under denna hårda tid.

Jag kan denna gång inte som eljest säga, att vi skola kunna lita på bondeförbundet, när det gäller denna strid. Ty bondeförbundet med RLF har de sista åren och särskilt den sista tiden utvecklat sig så långt åt höger, förbi både den gamla högern och alla andra partier, att bondeförbundet inte längre är att känna igen. Det är djupt sorgligt att någonting sådant skall inträffa med ett parti, som företräder en så viktig samhällsgrupp som Sveriges bönder. Vi kunna, synes det mig, efter detta inte längre hoppas på någon kommande samlingsregering mellan arbetarpartiet och bondeförbundet — det synes fullkomligt omöjligt att tänka sig en sådan lösning för framtiden, som läget är i dag.

Om man frågar sig varför det är på det sättet måste svaret bli, att det säkerligen beror på att bondeförbundet synes ha förlorat sina idéer för de krassa intressena i RLF. Det är de stora godsägarna och de stora patronerna på landsbygden, som ha tagit makten från småbönderna. Och bondeförbundet traskar lydigt efter RLF och förlorar därmed sin verkliga idépolitik. När man läser ett sådant tal som RLF:s ordförande Ekström nyligen höll inför representanter för regeringen för att förhindra, att några fattiga mjölkarbetare och charkuteriarbetare skulle få ca fem kronor mer i veckan, och där han hotade med att då skulle Sveriges storbönder — så menade han, men han sade Sveriges bönder — kräva kompensation för detta, då blir man betänksam. Det är av vikt att inte bönderna spänna sig framför storkapitalets vagn på detta sätt. Varje gång bönderna i Sveriges rikets historia ha gjort detta så ha de också förlorat sin själ.

Men det är klart att vi tills vidare måste ha en samlingsregering för våra synders skull. Vi måste dock hoppas att Per Albin Hansson och Wigforss få rätt när de i valrörelsen hoppades att det skulle bli en så kort tid som möjligt. Vi kunna nämligen inte mycket längre till ha en regering, den må bestå av hur utmärkte män som helst — och allesammans äro utmärkte, hedervärda och präktiga människor — då de äro förlamade och ha händerna bakbundna av varandra och ingenting kunna uträtta. Allt det som de i flock lägga fram på

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

riksdagens bord är tomt och magert. En sådan regering kan inte existera länge, det är en omöjlighet.

Man frågar exempelvis förgäves efter något av det som fanns i socialdemokraternas alldeles utmärkta efterkrigsprogram. Det var 27 punkter, men jag har ännu inte i de luntor, som vi nu ha fått, hittat någon enda av dessa 27 punkter. Varför läggs det inte fram åtminstone någon? Jag tycker att detta är en orimlighet. Efterkrigsprogrammet måste ju bestämmas nu, så att det kan träda i kraft genast när det behövs. Här ha vi en budget, som beräknar att kriget är slut inom en tämligen kort tid, men något efterkrigsprogram i någon punkt i enlighet med vad som har framlagts vid valen ha vi inte sett.

Vidare skulle vi väl också kunna få se åtminstone några glimtar av ett nytt samhälle. Som gammal socialdemokrat längtar jag efter att innan jag dör få se bara något litet av det nya samhälle, som jag har kämpat för sedan 1898. Jag kan inte se annat än att det nog skulle ha varit möjligt för statsministern, som är en så utomordentligt skicklig karl, att få en eller annan av de borgerliga i regeringen med på någon av alla de goda tankar, som finnas i detta efterkrigsprogram, och inte bara nöjt sig med att de sagt nej. Det är dock socialdemokratisk majoritet i riksdagens bägge kamrar. De andra skola väl inte få regera fullständigt som de vilja. Minoritetsvälde är någonting ändå värre än majoritetsvälde, men för närvarande råder det faktiskt ett minoritetsvälde, i det att minoritetspartierna låsa majoritetspartiet, så att ingenting nämnvärt kan uträttas.

Jag vill särskilt betona att jag i år hade väntat en avsevärd förbättring i fråga om socialpolitiken, att det hade lagts fram ett verkligt socialt program att besluta om. Jag hade också väntat något mer i fråga om kulturbudgeten, fastän jag skall erkänna att några små allmosor har den fattige Lazarus dock fått. Det är emellertid ingenting emot vad som behövs.

Vidare hade jag också väntat en utrensning av lagrötan, vilket begärdes av riksdagen redan förra året — denna förfärliga lagröta, som regering och riksdag i panikens tecken låtit få insteg i våra lagar under kriget och som har lett till de förfärliga domar och åtal och skandaler, som vi känna till. Man behöver bara läsa den utomordentliga boken om lagrötan av herr Branting, som nu är insatt i undersökningskommissionen, för att vi skola få se vad det är som har skett. Och vilja vi inte det kunna vi ju läsa vad den milde JO säger i sin ämbetsberättelse, där han räknar upp åtminstone 17 domar, som han synes ställa sig tveksam emot. Jag kan inte se annat än att justitieministern, som har lovat att härvidlag verkligen göra något, redan till denna riksdag borde lägga fram ett förslag om en utrensning av detta förfärliga minne från det svenska folkets förnedringstid.

Här måste jag också bestämt invända gentemot herr Linderot, som talade ganska många förnuftiga ord, att han glömde att vi som svenskar ha en heder att bevara. Hur mycket vi än anse att Sovjetunionen har gjort för Europas befrielse från den nazistiska pesten, så kunna vi inte äga rätt att utlämna baltiska flyktingar, som inte äro krigsförbrytare eller på annat sätt kriminella, när de ha flytt till vårt land. Det tycker jag att herr Linderot borde ha beaktat.

Nu kommer jag till en annan sak. Vi ha en annan makt vid sidan om riksdagen, som är nästan jämställd med de »fyra stora». Det är den växande byråkratien. Vi regeras till väsentlig del i detta land av ämbetsmän. Regeringen har ganska litet att säga till om i förhållande till ämbetsmännen, riksdagen ännu mindre och folket ingenting alls. Nu ha vi verkligen en enastående hederlig och god ämbetsmannakår i landet. Jag känner denna kår efter att ha verkat i det offentliga livet i snart fyra decennier. Det är en utomordentlig ämbetsmannakår, och därför tycker jag att det är djupt bedrövt att Paul-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

son-historien skall ha satt en fläck på dess vapensköld. Men vi ha ingen rätt att här generalisera, ingen rätt att skära alla över en kam. Vi skola hoppas, att det blir utrett och klargjort, hur det förhåller sig, men den svenske ämbetsmannens hederlighet har jag alltid funnit vara utanför diskussionen. Detta är det första fall av bakslug ohederlighet hos en svensk ämbetsman, som jag kan erinra mig.

Emellertid har en oerhörd makt blivit lagd i ämbetsmännens händer, och de ha genom denna makt fått ett inflytande, som har gjort, att både regering och riksdag i mycket väsentlig mån följa ämbetsmännens linjer. Därför är det så svårt att få reformer i den anda, som man skulle önska. Det är klart, att man måste förstå även regeringens ställning. Hur skulle man kunna begära, att t. ex. statsministern skulle kunna läsa varje proposition, innan den framlades här! Då skulle han ju ha varit död och begravnen för länge sedan. Man kan inte ens begära, att varje statsråd skulle till punkt och pricka läsa varenda proposition, som han undertecknar. Jag är inte säker på att det är möjligt för honom att göra detta, utan han får lita på sitt folk. Det är naturligt. Då gäller det, att inte ämbetsmannadömet blir för starkt. Men här besluta vi ämbetsverk på ämbetsverk och utvidgning och förstoring av ämbetsförvaltningen i oerhörd grad. Det bidrar också till att våra kontrollorgan, justitie- och militieombudsmannainstitutionerna, få svårighet att följa allting och att kontrollera allting.

Vi måste därför be regeringen, att den verkligen försöker företa en rationalisering — ordet är inte vidare trevligt — inom ämbetsverken för att om möjligt, som herr Mannerskantz sade, förenkla det hela och inte lägga på folk så stora bördor. Jag hörde talas om att provinsialläkarna inte kunna förrätta sitt läkarvärv, därför att man öser över dem så oerhört mycket statistiskt material och formulär och allt möjligt papper, att de ha händerna fulla och inte kunna utföra sin verkliga uppgift. Detsamma gäller en hel rad av andra ämbetsmän, som få så oändligt mycket papper genom den otroliga papperskvarn, som är satt i gång, att de inte kunna utföra, vad de böra ha för händer. Låt oss skära ned denna pappersmängd och låt oss i stället få enkla och korta, lättbegripliga papper i den mån de äro nödvändiga. Då skulle inte heller byråkratien bli så överansträngd och ständigt behöva kräva nya hjälpredor och nya biträden.

Jag skulle också vilja säga några ord om den intressanta debatt, som här i kammaren har ägt rum mellan de tre nationalekonomerna professor Myrdal, statsrådet Ohlin och finansministern. Det var verkligen en mycket intressant duell ur intellektuell synpunkt. Man njöt av denna förnäma vapenlek, men nog fick man det intrycket, att sådana nationalekonomer, som kunna bli eniga, växa då inte på träd. Jag vill inte alls försöka att agera nationalekonom, det har jag rakt inga kunskaper till, men jag skulle vilja säga, att man väl skulle kunna karakterisera det nuvarande samhällstillståndet i Sverige som ett mellanling mellan ett privat- och ett statskapitalistiskt samhälle under byråkratiens ledning. Jag vet inte, om de tre nationalekonomerna godkänna denna definition, men så synes det en lekman, som ändå har varit med ganska länge i slaget. Och vi skulle ju sträva att komma fram till ett i sanning demokratiskt, icke byråkratiskt, ett vad jag skulle vilja kalla kooperativt samhälle. Det är just vad vi skulle vilja nå fram till.

Jag skall också be att få säga i bara få ord, att jag tycker, att tiden är inne för Sverige att göra någon insats på det utrikespolitiska området, särskilt för att popularisera en insats från neutralt håll överhuvud taget för frihet, rätt och humanitet. Naturligtvis instämmer jag till fullo med vår ypperlige slottspredikant, som sade, att med tigrar kan man inte förhandla, och på

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

några nazistiska tigrar kunna vi ju inte tänka i samband med ordet humanitet, men i övrigt anser jag, att Sverige har plikt att gå in för en paroll sådan som den gamla socialdemokratiska parollen om fred, rätt och humanitet. Hur det skall ske vet jag inte, i synnerhet som de neutrala inte komma att få vara med — tycks det — på fredskonferensen, men jag tror, att vi skulle kunna ta ett initiativ och försöka samla övriga neutrala stater till en gemensam framstöt, särskilt för alla de ockuperade och malträterade folk, som ha lidit så oerhört under detta fasansfulla krig.

Jag har också ett par ord att säga till vår ärade finansminister. Jag måste ju dock först säga, att jag finner kritiken mot honom bra ensidig och alldeles överdriven. Han har ändå skött sitt fögderi med enastående skicklighet, och jag skulle vilja fråga, vem som hade kunnat göra det bättre under denna tid. Något särskilt skäl att misstro honom eller att ställa honom i gluggen tror jag inte vi ha från något håll. Men på en punkt skulle jag ändå vilja säga, att han är efter sin tid. Det är bara en liten punkt i det stora allmänna budgetförslaget, kan det synas, och den har berörts av en annan talare här förut, så att jag skulle ju ha kunnat tåga därmed, men jag vill understryka hans ord. Landet väntar på en skatteuppbördsreform, så att vi fortast möjligt få systemet med skatten vid källan genomfört. Ty detta kräver folket med utomordentlig enighet, och om det inte får denna reform genomförd mycket snart, kommer det säkerligen att låta sin förargelse gå ut över dem som dröja.

Jag skulle också vilja säga något om den kommittéflora, som finns uppräknad i det oändliga i den här bibeln på 302 sidor. Om det kommer någonting alls ut ur denna kvarn vet jag inte, men det är oändligt med namn sida upp och sida ned. Det är, som om de vore tagna ur Svea rikets mantalsförteckning, dock med det undantaget, att några namn återfinnas upprepade gånger. Jag förstår inte, hur det skall vara möjligt att vara generaldirektör och samtidigt ordförande i en otalig mängd kungliga kommittéer eller att vara president och samtidigt ordförande i många kommittéer o. s. v. Vidare kosta kommittéerna ju ganska mycket pengar. Jag undrar, om det inte vore bäst att ge dessa pengar till ändamålet i stället för till kommittékostnader.

På s. 249 talas om kommittéer, som fortsätta sin verksamhet vid ingången av 1945. Det är bland andra straffrättskommittén — den har kostat 206 000 kr. — strafflagberedningen, som kostat 172 000 kr., stadsplaneutredningen 143 000 kr., och så följer en rad andra med mindre belopp. Sedan ha vi militära expeditionstjänstekommittén 156 000 kr., 1940 års militära byggnadsutredning 295 000 kr. — och ännu värre blir det, när man kommer längre fram. Här ha vi bostadssociala utredningen 221 000 kr., socialvårdskommittén 657 000 kr., 1938 års arbetarskyddskommitté 147 000 kr., kommittén för estlandssvenskarna 271 000 kr., 1941 års befolkningsutredning 374 000 kr., 1940 års civila byggnadsutredning 190 000 kr. Så är det en del med mindre summor, och därefter komma vi till kommunalskatteberedningen 548 000 kr., 1940 års arkivsakkunniga 124 000 kr., 1940 års skolutredning 655 000 kr., utredningar för verkställande av överarbetning av 1930 års lapputrednings betänkande 124 000 kr., statens sockernämnd 230 000 kr., länenämnden för sekundär jordbrukskredit 549 000 kr., 1937 års riksskogstaxeringsnämnd 1 234 000 kr. och 1936 års skogsutredning 212 000 kr., traktatberedningen 198 000 kr., exportkreditnämnden 811 000 kr., clearingnämnden 11 520 000 kr., försäkringsutredningen 125 000 kr. o. s. v., ända tills man kommer till folkhushållningsdepartementet, där man verkligen trodde, att det skulle behövas både utredningar och pengar, på grund av det läge vi befinna oss i. Men där går hela kostnaden för kommittéer — det finns bara fyra sådana — inte till mer än 25 000 kr.

Jag undrar, om inte alla dessa pengar skulle göra mera gagn, om de i stäl-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

let användes för jordbruket, för de fattiga, för ett arkiv i stället för till de arkivsakkunniga o. s. v. Jag undrar, om vi inte äro inne på en fullkomligt felaktig utredningsväg och om inte man skulle återinföra enmanskommittén, så att en verkligt sakkunnig fick ta hand om varje fråga och samråda med vederbörande minister, innan det blev en proposition. Sedan finge riksdagen och utskotten titta på detta, och där finge då lekmännen komma till sin rätt. Jag tror, att det är på tiden, att Thorsson grävs upp ur sin grav eller i varje fall hans geddesyxa och att vi få ett slut på den utveckling, som detta kommittéväsande har tagit.

Jag skulle också vilja säga, att man inte får glömma bort psykologiska skäl jämte alla andra skäl, när man tar itu med frågor av stor samhällelig betydelse. Men det gör man så ofta. Man förbiser t. ex. totalt stämningen bland arbetare, som nu ha haft en mycket svag ekonomisk ställning, särskilt i förhållande till andra klasser under kriget. När de då begära en mycket liten och obetydlig lönehöjning, som absolut icke bör kunna rubba på vare sig prisstoppet eller det statsfinansiella läget, vill man förr riskera att riva upp hela landet från botten och få fram väldiga samhällskonflikter än att ge några ören påökt. Här handlar man i allra högsta grad oklokt, och då borde regeringen inskrida gentemot arbetsgivarna och tillhålla dem att inte försätta landet i ett sådant läge. Om inte det sker, komma vi att få de mest våldsamma arbetskonflikter mitt under brinnande krig. Är det något, som statsmakterna kunna finna vara eftersträfvansvärt? Här ha slakteriarbetarna fått gå i arbetslöshet, och stockholmarna ha inte haft kött på länge. Det har i stort sett gällt fattiga tre eller fem kronor i veckan för dessa, som i denna dyra stad med dess höga hyror ha en avlöning på 360, 370, upp till 390 kr. i månaden. Ännu sämre ha mjölkarbetarna det, och när de begära en liten förbättring, kommer R.L.F. upp och säger: det får inte ske. Bönderna borde skämmas för att göra på det sättet. De uppkalla emot sig hela Sveriges arbetarklass, och det kan komma ett läge, då Sveriges bönder ångra, att de ha uppkallat Sveriges arbetare emot sig. Det kommer en tid efter kriget, då bönderna inte äro så säkra som nu. Vi ha många gånger med rätta hjälpt dem, när de varit i trångmål, och jag har mångfaldiga gånger talat här för böndernas krav. Nu, när de ha fått nästan allt vad de ha velat och mer till, vilja de inte vara med att ge de fattiga arbetarna någonting. Det är oerhört ansvarslost att handla på det sättet.

Så kommer jag till det allra värsta kapitlet, och det är lagen som fött säkerhetspolisen. Jag skall inte dröja vid fallet Paulson. En minister kan mycket väl bli lurad av en person, det är mänskligt. En överordnad kan också bli lurad, det är också mänskligt. Man kan inte rannsaka hjärtan och njurar, man kan inte skåda in i framtiden. Det är inte det, som det är fråga om. Frågan gäller om vi vilja rensa upp på allvar. Det är det, som jag menar att den tillsatta kommissionen verkligen måste göra. Därför måste den ha all tänkbar frihet att gå så djupt den vill. Den måste ha till förfogande åtminstone en liten del av de väldiga summor, som jag nyss har talat om att andra kommittéer ha fått, och den måste ha sekreterare och sakkunniga i tillräcklig utsträckning. Då tror jag nog, att vi skola komma till rätta med missförhållandena.

Men det finns någonting, som är värre. Det är detta missbruk av riksdagens beslut rörande censuren över post och telefon, som har lagts i säkerhetspolisens händer. Detta är ju ändå någonting, om vilket man absolut inte skulle tro, att det hände i Sverige. Ingen myndighet skulle man kunna tilltro det. Inte heller skulle man kunna tänka sig, att regeringen skulle se genom fingrarna med någonting sådant, som att en skara ämbetsmän fick hemligen öppna de inkallades brev. När dessa tjänstgöra för fäderneslandet, öppnas bakom deras ryggar

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

deras post hem till hustru och barn och vänner samt skrives av, eller hur man nu manipulerar med den, och skickas omkring. Och om den inkallade i ett brev till sin vän eller hustru har sagt ett sarkastigt ord om en överordnad, så kommer det till och med upp till denne överordnade, och beredskapsmannen blir kallad att stånda inför rätta och dömd på detta brev, som har öppnats olagligen. Det strider emot Sveriges grundlagar! Och man öppnar handelskorrespondens, så att, som det har upplysts i göteborgstidningar, affärsmän där måste skapa sin egen post och skicka sändebud till Stockholm med posten, därför att de inte tro, att de annars få ha sin post i fred. Att sådant är möjligt är någonting förfärligt. Vi ha kommit dithän trots vad som skedde under förra kriget, då Hjalmar Branting var ställd under sådan censur liksom även Erik Palmstierna. Det hölls då en stor debatt i denna riksdag, och herr Sandler var vill jag minnas bland andra uppe och brännmärkte saken på det skarpaste. Det sades då, att det aldrig skulle kunna tänkas ske vidare. Och så sker det nu i alla fall och det i mycket större utsträckning. Skall sådant fortsätta, finns det ingen rättssäkerhet längre här i landet. Det måste sluta upp ögonblickligen. Ni förstå, vad följden skall bli. Ni vet, att J.O. har ställt sig ganska tveksam till hela denna sak. Vad komma de inkallade att gripas av för känslor, när de få allmän kännedom om detta? Jag vet inte, hur man skall vara funtad för att tillgripa sådana medel. Och det gläder mig, att alla olika partiers talesmän här, från förste talaren herr Elon Andersson, ha brännmärkt detta och krävt rättelse. Det kan inte få fortgå.

Jag skulle också gärna vilja fråga, om man, när man på detta sätt har spionerat på de inkallade, också har spionerat på officerarna och deras post eller om det bara har gällt de meniga, om det alltså har varit någon klassgräns här till råga på allting annat. Om detta fortsätter, måste ju svenska folket upprätta sitt eget postverk och sitt eget telefonverk för att kunna få handha sina lagliga rättigheter i fred.

Olyckan är naturligtvis, att det inte är offentliga rättegångar. Det är detta hemlighetsmakeri överallt, som har orsakat så mycket elände. Justitieombudsmannen säger också, att det har bidragit till att hindra underrätterna att få kännedom om högsta instansens beslut och motiveringar. Jag hade verkligen tillfälle såsom medlem av ett av riksdagens utskott att det år, då den beryktade Långmoraaffären var före, gå igenom alla akter, men jag var av min plikt till tystnad förhindrad att då röra vid något, som jag där hade erfarit, och jag kan inte heller nu gå in på det. Men jag skulle gärna vilja veta en sak. Både herr Branting och jag och flera andra voro uppe och funno denna historia mycket egendomlig. Jag skulle gärna vilja veta, om det är riktigt, som det har sagts i tidningspressen, att det var byråinspektör Paulson, som gick i spetsen för den bataljon poliser, som stormade Långmoralägre, när man tillfångatog de där internerade såsom farliga revolutionärer.

Jag vill verkligen uttala den förhoppningen, att med den sammansättning som regeringen har den måtte allvarligt ompröva frågan, huruvida inte tiden är inne att fullständigt slopa censuren över post och telefon.

Vidare måste jag, herr talman, fastän jag har hållit på länge, ändå beröra en sak till, och det är den överallt pågående strävan till centralisering. Den har påtalats av tidigare talare. Jag har också påtalat den vid tidigare riksdagar, och jag måste säga, att det är sorgligt att se, hur denna centralisering oavslättligen fortskrider och angriper allt fler och fler områden samt infekterar friska delar av samhällskroppen. Den har till och med nu gripit in på den enskilda hjälpverksamhetens område. Den statliga kommittén för hjälp till våra grannländer, som ju inte har ett dugg med de enskilda hjälporganisationerna att göra, utan som har att fördela de av riksdagen anslagna medlen, har börjat vilja läg-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

ga sin hand även över de olika enskilda organisationerna och försöka få fram en centralisering, sammanslagning och sammanpressning, med all säkerhet mynnande så småningom — om denna strävan fullföljs — ut däri, att den enskilda hjälpverksamheten, sålunda förvandlad till en statsinstitution och med statens döda hand över sig, kommer att upphöra. Det hela förvandlas så småningom till en byråkratisk apparat, och de enskilda hjälporganisationerna säga: »Om nu staten ovillkorligen skall ha allt, lägga sig till med allt och sköta allt, så tag det då, och vi lämna det hela.» Det är en mycket olycklig utveckling, men denna centralisation pågår överallt, och det är för besynnerligt, att jätten Gluff-Gluff alldeles som i sagan aldrig kan upphöra att sluka allt vad han ser. Nu har staten blivit en sådan där Gluff-Gluff som skall sluka allt vad den ser. Det är till skada för staten själv och dess anseende samt framför allt för de demokratiska tankarna, ty vi ha aldrig avsett någonting sådant, när vi kämpade för demokratin och bildade de demokratiska organisationerna.

Till sist, herr talman, skulle jag vilja säga — och jag hoppas, att herr talmannen inte tar illa upp, att jag går litet vid sidan om ämnet — att om vi nu hade haft ett fritt initiativ- och dagordningsinstitut med rätt även för riksdagen att omedelbart avge förslag, skulle jag ha lagt fram två sådana förslag, det ena om ett hyllningstelegram eller en hyllningsskrivelse till våra för frihet kämpande nordiska brödrarfolk och det andra om en hyllning och ett tack till den nyss jubilerande hemvärnschefen överste Gustaf Petri, som mer än någon annan levande svensk skapar förtroende för försvaret hos de breda folklagren och som är en borgen för en sund demokratisk anda inom försvaret. Jag är övertygad, herr talman, att både herr talmannen och riksdagen skulle ha bifallit dessa förslag, om det hade varit grundlagsenligt möjligt att väcka dem.

Herr Arrhén: Herr talman! Sedan vi nu en stund åhört herr Fredrik Ströms anförande, behandlande tidens frågor på olika områden, skulle det kanske inte vara så mycket att tillägga. Jag tänkte just nyss, att egentligen skulle man kunna gå upp i talarstolen och inskränka sig till att säga: Herr talman! — och sedan gå och sätta sig igen. Emellertid kan jag inte lyckliggöra första kammarans ledamöter med ett dylikt förfarande. En del synpunkter måste vid ett sådant här tillfälle vädras.

Herr Ström var mycket ledsen och talade mycket kritiska ord i olika riktningar. Han var framför allt missbelåten med det samhälle, som han för närvarande finner inför sina ögon. Det märkliga är emellertid, att när socialdemokraten herr Fredrik Ström riktar kritik mot den samhällstyp, som för närvarande får sin prägel av ett socialdemokratiskt majoritetspartis åtgärder, blir denna i sina huvuddrag riktad mot tendenserna till en socialistisk utveckling av samhällslivet. Det är det märkliga, att man under dagens debatt liksom vid så många tidigare tillfällen ur det socialdemokratiska partiets bröst får vittnesbörd, som äro fullständigt motstridande.

Det har här i debatten också förekommit andra uttalanden, som jag skall försöka gå igenom så snabbt som möjligt. Det är dock nödvändigt, att de i kortare ordalag bemötas. När herr Linderot t. ex. här talar om, att det nuvarande samhället kännetecknas därav att en mycket liten del förfogar över nationalinkomsten, så gav han sig i sitt yttrande sken av att företräda ett samhällssystem, där så inte skulle komma att vara fallet. Man vet de nära relationer, som äro för handen mellan det svenska kommunistiska partiet och det stora landet i öster. Det kan i det sammanhanget vara av intresse att veta, att man i mitten av 1930-talet i Ryssland uppskattade löneklyftan — skillnaden mellan högsta lönen och den lägsta — som relationen mellan talen 50 och 1, ungefär på samma sätt som förhållandet är i andra, s. k. kapitalistiska länder.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

I Ryssland uppburo vid samma tid 11 à 12 procent av befolkningen något över 50 procent av nationalinkomsten, under det att i Amerika ungefär 10 procent uppburo 35 procent av nationalinkomsten. Det vill alltså synas, som om det kommunistiska mönsterlandet i dessa avseenden inte har så mycket att berömma sig över.

Det var också av ett visst intresse att höra herr Linderot med mycken skärpa betona de framgångar, som hans parti har haft i valrörelsen 1944. Det var ungefär, som om han därav väntade sig, att han och hans parti skulle få verkliga möjligheter att öva inflytande på styrelsesätt och vad annat därmed sammanhänger i detta land. Det där är i själva verket en från kommunistiska utgångspunkter logisk tanke, ty det kommunistiska styrelsesystemet arbetar med den hypotesen, att det är en minoritet, som skall styra. Det är, herr Ström, det senaste skriket! Om herr Ström hade varit modern och följt med sin tid, kanske han däri skulle ha sett ett tidens tecken av löftesrik karaktär. Man skulle alltså enligt herr Linderots modell kunna få se en kommunistisk regering bildas, där herr Linderot stödde sig på herr Holmberg här i första kammaren och dessutom på de 15 fasta punkter, som stå till förfogande i andra kammaren.

När herr Linderot här också talar om, att det kommunistiska partiet befinner sig i opposition och är det enda oppositionspartiet, så är detta möjligen för närvarande riktigt, men han kan samtidigt tacka sin skapare för att han befinner sig i detta land och inte i det land, som han anser vara mönsterlandet, ty där hade denna opposition helt enkelt avskaffats och det efter mycket radikala modeller.

Det är omöjligt att med de översiktliga resonemang, som här måste föras, i detalj ge sig in på de intrikata ekonomiska spörsmål, som i denna debatt behandlats. Emellertid skulle jag sammanfattningsvis vilja säga följande. Man skulle kunna använda den visserligen nötta men dock användbara klichén att likna näringslivet vid en ko. Framför denna ko står herr Linderot och hans rekommendation lyder: »Slå ihjäl den!» Framför den står också herr Myrdal, som kliar sig i huvudet och undrar, huruvida han bör kraftigt åderlåta kon nu eller om han eventuellt skall vänta med detta ingrepp till något senare. Han är inte riktigt säker på om kon skall överleva behandlingen eller inte, och därför tvekar han. Till sist ha vi statsrådet Wigforss, som synes föreställa sig, att kon vore gjord av gummi. Han vill behandla den ungefär så, som småbarn behandla en leksak, som man kan tänja och forma hur man vill, blott man har kraftiga nypor. Jag är för min del inte benägen att rekommendera något av dessa tillvägagångssätt. Jag tillhör i stället dem, som anse, att man skall lämna den stackars kon i fred, se till att den lever och frodas så mycket som möjligt, ty det är ju i alla fall av hennes avkastning, som vi samtliga skola leva.

Det är mycket farligt och också onödigt, tycker jag, att den här diskussionen på det ekonomiska området skall behöva föras i de tonarter, som då och då anslås från statsrådet Wigforss' och herr Myrdals sida. Man stiger upp i kamrarna eller i andra offentliga sammanhang, och så börjar man klija sig i huvudet och säger: »Vad skall vi göra? Skall vi ta en engångsskatt eller skall man inte ta den? Nej, kanske inte, kanske det är bättre med en arvs-skatt, eller kanske det finns andra medel.» Man liksom bemödar sig om att hålla det svenska näringslivet i ett ständigt osäkerhetstillstånd. Jag frågar mig: vad skall detta tjäna till i nuvarande läge? Är det inte bättre, att man ger detta näringsliv en åtminstone temporär frihet från fruktan, så att det kan fortsätta och prestera det vi alla vänta av det?

Överhuvud taget kännetecknas tidens diskussion av en motsättning mellan

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

de äldre, mera »liberalt» färgade ekonomiska principerna och de nya, som man kallar socialistiska. Man vill bland dem, som företräda de senare principerna, göra gällande, att de representera en framstegslinje. Vi inom det läger, där jag står, tro inte alls på den saken. Vi säga, att dessa s. k. nya principer betyda inledningen till en fullkomligt reaktionär ekonomisk politik, som pekar mot tidigare av den liberala ekonomien övervunna skeden. Det är på detta område striden rör sig, och det har synnerligen viktiga följder, vilken-dera vägen man slår in på.

Det ligger en väsentlig överdrift i tron, att det står i mänsklig makt att enbart på planeringens väg nå bestående resultat för samhällets ekonomi. Det beror därpå, att vi alla äro människor. Vi äro icke några gudar, utrustade med siarblick. All denna s. k. planering kan leda till, att man för långa tidsperioder låser fast utvecklingen och bygger upp system, som kanske ganska snart — det ha vi ju fått vittnesbörd om från herr Myrdals sida under de senaste dagarna — förlora sin aktualitet men som möjligen ändå fungera vidare enligt maximen, att om verkligheten inte passar för dessa system, så blir det desto värre för verkligheten.

Man skulle kanske också ha anledning att erinra om dessa risker i samband med det myckna planerande, som just nu pågår för efterkrigstiden. Det är visserligen å ena sidan självklart, att förutseende åtgärder både äro behövliga och lämpliga, men å andra sidan också, som jag nyss sade, att det ej står i mänsklig makt att i dag vara underrättad om vilka betingelser, som stå till buds i morgon och ännu mindre i övermorgon. Vi kunna möjligen rita upp konturer för vårt handlande under vissa i dag hypotetiskt antagna förutsättningar, men vi kunna ingenting veta om, hur man sedan tvingas att handla. Jag tyckte, att jag i statsrådet Wigforss' inlägg här i dag hörde tongångar av denna art. De voro nya, och jag finner dem på sätt och vis lovande.

Ett betraktelsesätt av denna art, som alltså bygger på vetenskapen om att vi leva i en sällsynt dynamisk, ja, explosivt rörlig tid, måste leda fram till slutsatsen, att behovet särskilt för vår materiella tillvaro kräver bibehållen rörlighet och möjlighet att operera för alla de krafter, som här äro av vital betydelse. I det avseendet — och där vill jag ge herr Ström rätt — äro vi redan ganska långt komna i motsatt riktning. Det är kriget, som bragt oss dithän. Frågan blir alltså: är den utveckling, som det pågående kriget accelererat inom vårt folk liksom i andra oss omgivande länder, ett tecken på framåtskridande, när det gäller samhällsorganisation eller är den det inte? Det finns många, som tydligen med förtjusning iakttagit samhällets omdaning under krigsåren. Man har både beträffande vårt eget land och andra länder uttalat sig i ordalag, som om kriget varit den stora hjälparen att definitivt ta död på den fria företagsamheten, och att det alltså ändå haft en stor mission att fylla i det avseendet. »Krigssocialismen», menar man, skall vara inkörsporten till det nya samhället, som i än högre grad skall kännetecknas av statens allhärskande makt.

Man kan förstå, att en fanatiker, som har den uppfattningen, att staten äger möjlighet att iordningställa små lyckobrev till var och en, med glädje kan hälsa tecknen i tiden och önska, att de på detta område måtte bli bestående, men man kan icke förstå, att man på sina håll samtidigt också synes tro, att en utveckling av denna art kan ske under bibehållen individuell frihet av det slag, som vi sedan mycket länge varit vana vid här i landet. Karl Marx har för sin del erkänt, att den privata kapitalismen med dess fria marknad varit just en förutsättning för våra demokratiska fri- och rättigheters framväxande. När talet faller på planering, så finnes det en oerhörd massa nyanser på detta ord. En socialist i anda och sanning menar därmed alltid en

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

central ledning. För oss te sig en decentralisering — kanske av den art som herr Ström nyss talade om — och en individuell planering mera ändamålsenliga. Vi anse, att den fria konkurrensen är nödvändig som kolsyra i vardagens träskvatten.

I dagens läge är man vidare mycket angelägen att betona, att skillnaden i att planera för fri konkurrens eller att planera mot den är oerhört stor. Jag har för min del inte klart för mig, vilken ståndpunkt herr Myrdal t. ex. intar på det området. Det är ömsom vin och ömsom vatten, som man i det avseendet från det hållet får sig presenterat. Här finnes för svensk inrikespolitik under de närmaste åren ett osäkerhets- och riskmoment, som förrycker samspellet inom vårt ekonomiska liv och vars avlägsnande vore till fromma för hela det i sina yrken arbetande folket.

Jag vill fortsätta med att fråga: vad är anledningen till, att man har farhågor för den nyans inom vårt politiska partiliv, som påkallar ett ständigt ökat statsinflytande? Jo, det är naturligtvis därför, att man i vår tid har fått påtagligt illustrerat för sig samhällen, där statens allenahärskaande är uppenbart, där man ser resultaten av teorierna i funktion och där man samtidigt kunnat konstatera, att individens frihet och med den demokratin gått under. I allt det myckna planerandets bakgrund grinar diktaturens spöke. Det behövs ingen högre grad av fantasi för att förstå, att så måste bli fallet. Genom dagens krigssocialism känna vi i stort sett systemet, och vi ha fått det karikerat här på ett ganska utmärkt sätt av den föregående talaren.

En allt talrikare och allt mera specialiserad byråkrati håller oss i tukt och Herrans förmaning. Under äldre tider talade man om en överhetsstat och om en förmyndarstat, då man ville komma åt byråkratdömet före demokratin. Men är det inte förmyndarstaten, som just nu med pukor och trumpeter är på marsch in i vårt samhälle i socialistisk drapering? Många synas också hålla före, att även nattvaktarstatens atmosfär inte är oss helt främmande. Det förra världskriget fördes, som bekant från västmakternas sida under devisen, att striden gällde att göra världen säker för demokratin. Det skulle väl vara ganska nedslående, om en objektiv historiker i framtiden skulle ha anledning konstatera, att det nu pågående kriget fördes, av resultatet att döma, för att göra världen säker för den statliga byråkratien.

En extrem illustration till den permanenta krigssocialismens samhälle möta vi eller mötte vi i Ryssland, Tyskland och Italien. Max Eastman, som var god vän med Lenin — det må vara nog till hans politiska karakteristik — har t. ex. på senare år om stalinismen uttalat, att den »i stället för att vara bättre än fascismen är värre. mera obarmhärtig, barbarisk, orättvis, omoralisk, antidemokratisk och utan tillsats av några förhoppningar eller samvetsbetänkligheter» och att den »bättre kan beskrivas som överfascism».

Nationalsocialismen präglas av samma iskalla rationalism. Man skulle ha lust att kalla nazister, kommunister och alla andra anhängare av den statstotalistiska mentaliteten förnufts-läsare. Utan hänsyn är man beredd att städa om i tillvaron, att tvinga folk, som man har fått makt över, på det ena sättet eller det andra, att lägga om näringslivet, att lägga ned näringar, att upptaga nya tillverkningar, att ge order till folk att byta boplatser, ja, till och med att byta land, därför att de inte passa in i det system, som man har yxat till. Det är märkligt, att Adolf Hitler själv yttrat i ett tal i februari 1941, att nationalsocialism och marxism i grunden äro samma sak.

Det är mig fullt bekant, att man inte har rätt att sätta likhetstecken mellan en svensk socialdemokrat och en s. k. marxist. I hans excellens herr statsministerns hus finns det förvisso många boningar. Jag har med det sagda utan preciserad adress velat vända mig till alla dem, som tro, att en svensk social-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

demokrat måste arbeta för den allsmäktiga statens herravälde. Jag har velat erinra om, i vilket brokigt sällskap man befinner sig, då man ger sig ut på dessa vägar. Det är väl inte alls nödvändigt, att varenda svensk socialdemokrat måste försvärja sig till »tyskeriet» i Karl Marx' uppenbarelseform. Jag erinrar om, att det engelska arbetarpartiet, delvis på grund av en sund mistro till det tyska ursprunget, inte alls är bärare eller varit bärare av de enväldsläror i samhällsorganisatoriskt avseende, som en gång i tiden predikades av Marx. Man må erinra sig, att när man tänker sig samhället organiserat som en enda fabrik, måste man gå till antikens Sparta eller till dagens Tyskland eller Ryssland för att få en uppfattning om vad man avser.

Den individualistiska uppfattning, som, det är min uppfattning, hittills varit ett styrkebälte för vårt folk, står i en gräll motsättning till det övermod, ja, den intellektuella hybris, som måhända är roten och upphovet till kravet på ett alltmera vittomfattande dirigerande av den sociala processen liksom den ekonomiska. Ett utslag av samma sak sågo vi i Roosevelts Amerika under hans första presidentur med den s. k. hjärntrusten. Man sprack på uppgiften i Amerika, och det vore möjligt, att även vi här kunde komma fram till en viss avvägning i vår tro på de möjligheter, som här föreligga. Det hör till bilden, att en viss typ av vetenskapsmän, gärna tekniker, främst intressera sig för idéer av denna centralistiska art, att de med stor beredvillighet känna sig kallade att taga sig bördan uppå. Det ha de gjort i alla de stater, där man mött system av detta slag. Deras förnuftsbetonade intellekt känna icke de ideologiska hämmningar, som många av oss andra känna. De känna sig som »samhällets ingenjörer» och betrakta individerna som robotar, som död materia.

Det är alltså min mening, herr talman, att det visserligen kan vara förnuftigt att tillfälligt offra friheten för att trygga den för framtiden, men detta kan inte sägas om ett system, som eventuellt medvetet bygges upp för att bli permanent.

Vårt problem måste vara, hur man — antagligen, som jag tror herr Myrdal sade, med en rätt lång övergångstid — skall kunna avveckla krigs- och krispolitiken. Vi måste anse, att det viktigaste är att använda våra tillgångar på bästa möjliga sätt och för de ändamål, som ha den största betydelsen för vår välgång, ej att använda tillgångarna på första bästa sätt, vartill nog även funnits tendenser i den ekonomiska diskussionen under den senaste tiden.

Den politik, som bevarar den enskilde medborgarens frihet, är den enda som bygger för en lycklig framtid för vårt folk. Anhängarna av »förmyndarstaten», »överhetsstaten» och »nattvaktarstaten», skrudade i dagens nya klädnader, må därvidlag ha sin tro för sig, men det förefaller mig, som om det för oss inom olika partier — och jag tillåter mig däri innesluta även det socialdemokratiska partiet med hänsyn till dess spräckliga sammansättning — vore av utomordentligt stor vikt att hålla gränserna skarpt tecknade och fanan klar.

Jag har uppehållit mig ganska länge vid dessa i mitt tycke centrala samhällsorganisatoriska spörsmål. I vår riksdag ha vi få tillfällen att föra dylika ämnen på tal, ehuru de helt säkert äro av grundläggande betydelse. Jag vill liksom väl de flesta här tänka både ljust och stort om vår svenska framtid. Men jag tror, att det är ofrånkomligt, att vissa villkor uppfyllas, för att vi alla skola kunna ge vårt bästa och motsvara, vad vi äro värda som individer och folk. Ett av villkoren är att icke varaktigt bli satta under förmyndare, att icke tvingas in i den statskapitalistiska slavstaten, vars tecken och anda vi känna och vars spår genom nutidens historia mest varit ägnade att på ett särskilt sätt förskräcka.

Det sades här av herr Ström en hel del sanna ord om hur det samhälle

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

fungerar, som vi för närvarande finna i funktion. Det arbete, som den nuvarande samhällsorganisationen utför, får ju dock i mycket hög grad sin prägel av krigets förhållanden. Därför har man anledning att betänka detta, när man framför sin kritik. Tiden är icke normal. Vår svenska krisbyråkrati har fungerat på väl i stort sett tillfredsställande sätt, ehuru man vet, att de her- rar, som ha hand om denna apparat, äro fullt medvetna om, att det är omöjligt att skapa ett fullkomligt system. Det stockar sig litet överallt, det vet var och en, som har kontakt med dessa instanser. Väntetiden är emellertid för allmänheten oerhört lång. Det gäller för övrigt även om våra ämbetsverk. Jag kan såsom ett exempel taga riksräkenskapsverket och ett fall ur dess verksamhet, som nog kan ha betydelse för en bredare allmänhet. När det exempelvis vid ett militärt förband inträffar en sprängningsolycka och den person, som råkar ut för olyckshändelsen, flyger så gott som i atomer, tycker man, att dödsfallet efter vederbörligt intyg skall kunna vara mycket snabbt konstaterat, men så är visst icke fallet. Det är en mycket omständlig apparat, som det oaktat sättes i gång för att få full visshet om att olyckshändelsen och dödsfallet verkligen inträffat, och det tar ända upp till ett halvt år innan ett dylikt så klart och tydligt fall resulterar i livränta efter den, som råkat ut för olyckshändelsen. Vad har under tiden skett? Jo, vederbörandes familj har råkat i misär. Familjebidraget upphör månaden närmast efter dödsfallet, och när så livräntan dröjer, uppstå ekonomiska besvärligheter. Det enda sättet att lösa en situation av denna art är att åstadkomma privata insamlingar och sedan invänta beslutet hos byråkratien på högsta ort. Man frågar sig, huruvida det inte skulle vara möjligt att i sådana fall — de måste ändå dess bättre vara ganska fåtaliga — ge försteg för dessa ärenden, så att de falla ur Kungl. Maj:ts nådiga tågordning och behandlas först.

Jag skulle, eftersom jag nu förirrat mig in på femte huvudtiteln, vilja fortsätta med en del frågor just från detta samhällsområde.

Det ställdes i andra kammaren under höstsessionen en fråga till statsrådet och chefen för socialdepartementet, huruvida statsrådet vore beredd att vidtaga åtgärder mot andra tidningar än Dagsposten, som kunde befaras ha förbindelser med främmande makt. Statsrådet svarade på detta — det var visst den 13 december — att han för närvarande inte var beredd att ingå i svaromål på denna punkt. Jag tror, att det var mycket välbetänkt i det skedet, att det svaret gavs, men jag skulle vilja fråga, huruvida icke herr statsrådet efter de erfarenheter, som vi nu haft på detta område, skulle kunna upptaga denna fråga till nytt bedömande.

Polisen och polisorganisationen här i huvudstaden ha av olika talare berörts. Herr andre vice talmannen nämnde på förmiddagen något om att han fann polisen vara i behov av fortsatt utbildning, och det är möjligt. Det behovet torde föreligga inom alla yrken. Jag förstod emellertid inte, vilken »utbildning», som åsyftades. Jag fattade det, som om herr andre vice talmannen menade, att det var fråga om en *politisk* utbildning. Man har sett en tendens att inom stockholmspolisen organisera politiska klubbar. Jag undrar, om denna modell är så lycklig. Man kan visserligen å ena sidan säga, att man naturligtvis har rätt till det, men om alla partierna skulle ta fasta på denna metod, skulle vi alltså få en socialdemokratisk polisgrupp, en folkpartistisk polisgrupp, en högergrupp etc. Jag tror, i likhet med vad polischefen nyligen deklarerat, att polisens huvuduppgift rätt och slätt är att hålla ordning och att den inte bör så ivrigt hänge sig åt politiserande. Däremot håller jag med om att det är av vikt att ur polisen gallra ut de element, som tillhöra direkt samhällsfientliga riktningar — de äro som bekant av icke endast ett slag, utan av flera.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Jag vill inte fördjupa mig i fallet Paulson. Jag vill endast säga, som andra talare också sagt, att det förefaller fullt rimligt, att misstag kunna begås, ehuru det visserligen är ganska märkligt, att mannen i kanslihuset i detta fall ingenting vetat om mannen på Riddarholmen, vilken balanserat på den gräns, som skiljer hederlighet och kriminalitet åt.

Jag vill, herr talman, sluta med att med hänsyftning på framtidens förhoppningar eller farhågor citera de gamla orden: ingenting blir så bra, som man hoppats, men ingenting heller så dåligt som man fruktat.

Det gäller för oss att nu som tidigare i vår historia söka de gyllene medelvägarna och lita till det sunda förnuftet, som dess bättre är ganska allmänt företrätt hos vårt svenska folk och framför allt här i Sveriges riksdag.

Herr statsrådet **Möller**: Herr talman! Det har i ett par anföranden under denna remissdebatt efterlysts förklaringar i den s. k. Paulsonaffären. Mig veterligt — jag hade tyvärr inte tillfälle att höra inläggen i denna kammare, då jag var upptagen i andra kammaren — har det visserligen inte riktats några mera allvarliga eller kraftiga angrepp i denna sak här i kammaren, men jag skall ändå tillåta mig att knyta några reflexioner till detta spörsmål.

Beträffande de handlingar som klandrats, då det gäller Paulson, har jag ingenting att tillägga till det som redan är offentligen känt. Han har ju som bekant erkänt, att han i ett femtiotal fall lämnat upplysningar rörande utläningar, och då alldeles särskilt deras adresser, till den medanklagade Lönnegren. Någonting utöver detta i sak kan jag tyvärr inte meddela. Däremot skulle jag vilja säga några ord i anledning av att man klandrat mig och andra personer ur den synpunkten, att vi förklarat oss icke ha känt till att Paulson skulle vara nazist eller ha några nazistiska sympatier. Man har försökt göra gällande — i varje fall i den allmänna debatten och mycket kraftigt i andra kammaren — att det var en skandal, att vi icke hade någon närmare kännedom om Paulsons person. Dessa anklagelser ha inte minst riktats från kommunistiskt håll.

Paulson har i själva verket, med kanske något års undantag, i 34 år tjänstgjort i det svenska underrättelseväsendet. Han anställdes från början i någon militär avdelning för hemliga underrättelser. Det var känt, att han deltog i det finska inbördeskriget på den vita sidan. Han anställdes återigen under det förra världskriget av militära myndigheter för att tjänstgöra i deras underrättelseväsende. År 1933 blev han anställd på den s. k. polisbyrå i polishuset. Denna polisbyrå hade till uppgift att sköta registret över utläningar. Det var då inte så mycket fråga om politiska flyktingar, ty deras antal var vid den tidpunkten mycket ringa. Han anställdes, om jag inte är fel underrättad, innan det nationalsocialistiska partiet tagit makten i Tyskland. Vi hade då endast ett fåtal flyktingar från Ryssland, från Ungern och från ett par andra länder. Han tjänstgjorde på denna byrå till år 1938. Genom beslut, om jag minns rätt, vid 1937 års riksdag skedde ändringar i vår utlänningslag, enligt vilka, åtminstone i huvudsak, all övervakning av utläningar skulle koncentreras till socialstyrelsen. Med anledning härav skedde, visserligen genom ett beslut, men ändå praktiskt taget rent automatiskt, en överflyttning av polisbyrå från polishuset till socialstyrelsen och därmed alltså även av hela registret. Den fortsatta inpoliseringen, som det kallas, och inregistreringen av utläningar — anteckningar om deras resor i landet, deras ankomst hit och deras utresa ur landet etc. — förlades sålunda till socialstyrelsen, dit Paulson flyttade med hela sin personal. Mig veterligt framställdes det icke någon anmärkning mot Paulson, när denna överflyttning var på tal.

Under den tid Paulson tjänstgjort på polisbyrå, i socialstyrelsen och nu
Första kammarens protokoll 1945. Nr 3.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

senast i utlänningskommissionen, dit han ju, när utlänningskommissionen inrättades, automatiskt följde med från socialstyrelsen, har Paulson haft sammanlagt *åtta chefer* — först polismästaren i Stockholm, som med all säkerhet på sin tid anställde honom, sedermera tre generaldirektörer i socialstyrelsen, nämligen Sigfrid Hansson, den nuvarande justitieministern Thorvald Bergquist — jag medger under en mycket kort tid, varför man kanske inte kan ställa några anspråk på honom och hans kännedom om personalen där — och därefter tillförordnade generaldirektören Karl Höjer. Utom dessa, som alltså suttit i toppen på ämbetsverket, har han haft som närmaste chefer fyra personer — byråchefen Kurt Bergström, byråchefen Drougge, byråchefen Bexelius och byråchefen Smith. Såvitt jag förstår, ha åtminstone de senare tämligen regelbundet haft tillfälle att träffa Paulson. Det ha de måst göra i tjänsten, sannolikt i regel dagligen. Det ha kanske inte generaldirektörerna gjort, men han har dock haft så många chefer. Om det nu skulle insinueras, att cheferna varit slappa, inte ha varit vaksamma, utan varit liknöjda, då det gällt Paulsons sätt att handha sitt ämbete, skulle man möjligen kunna acceptera en sådan insinuation — ty något annat kan det aldrig bli, åtminstone inte ännu, så länge den nu tillsatta undersökningskommissionen inte börjat sitt arbete — om Paulson under dessa år, ungefär 12 års förlopp, hade haft, låt mig säga två chefer, men det är ganska orimligt att tro, att icke mindre än åtta chefer, av vilka fyra måste så gott som dagligen ha träffat Paulson, skulle vara så likgiltiga, så slappa och så slöa, att de, om det funnits någon särskild anledning att anse, att Paulson handhaft sina åligganden på ett ojust sätt — genom att försöka påverka flyktingpolitiken, så att somliga personer gynnades och andra missgynnades — icke skulle ha märkt detta och anmält det. Det är klart, att de, som nu äro ute på de lösa insinuationernas väg, alltid kunna säga, att dessa chefer kanske äro likadana; även de äro kanske benägna för något slags nazistsympatier eller benägna för att behandla flyktingarna illa — om det nu skulle vara Paulsons specialitet — eller att de överhuvud taget äro olämpliga för de uppgifter, som de i fråga om flyktingpolitiken haft att handlägga. — För närvarande kan ju, jag höll på att säga, vad som helst insinueras. Jag har dock rätt svårt att föreställa mig, att hela denna rad av chefer, som Paulson lytt under, skulle vara av den beskaffenheten, att de inte skulle på något sätt slagit alarm, om alla dessa uppgifter, som nu många påstå vara sedan gammalt kända, om Paulsons olämplighet varit för dem kända eller hade lämnats till dem. Detta är emellertid kanske inte så viktigt.

Man säger dock, att chefen för socialdepartementet bör ha kännedom om den personal som är, såsom man säger, honom underställd. Nu är emellertid socialdepartementets verksamhetsområde ganska vidsträckt och omfattande. Det är kanske inte så enkelt för en departementschef att känna till alla de personer, som äro anställda i de olika ämbetsverken. Jag vågar inte säga, att jag har någon som helst vetskap om t. ex. mina egna kanslitjänstemäns politiska åskådning — det är ju inte den sortens förhör man underkastar tjänstemännen i Kungl. Maj:ts kansli. Detta är i varje fall vad man förebrår mig. Jag har emellertid inte, såsom jag tidigare sagt, fått några uppgifter, som i och för sig belastat Paulson under alla dessa år. Det tycks som om hans närmaste chefer inte heller fått det — i varje fall har ingen framburit några sådana till mig.

Jag har emellertid hört talas om eller rättare fick veta redan i den tidiga skolåldern, att det finns ett väsen, som är »allseende, allvetande och allstädes närvarande». Detta det högsta väsendet har alltså egenskaper, som utan tvivel skulle ha fört till att herr Paulson blivit upptäckt på ett mycket tidigt stadium. Jag medger, att om det anspråket skall ställas på mig, är jag beredd

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

att avgå. Jag vågar inte åtaga mig att på det sättet likna det bekanta högsta väsendet, att jag utan några informationer av något slag skall kunna genomskåda varje människa.

Det kan ju finnas åtskilliga förklaringar i denna fråga, men jag skall inte gå in på dessa, och jag tänker inte åtaga mig någon som helst garanti beträffande den politiska åskådning, som herr Paulson kan ha hyst vare sig nu eller vid andra tillfällen. Det är ju inte helt uteslutet, att denna omständighet, att man inte kände till Paulsons inställning, helt enkelt berodde på att han inte var nazist. Att han var nazist har visserligen uppgivits i en tidning, som påstår sig ha en säker källa, men jag säger, att det inte är absolut säkert — det få vi veta, förmodar jag, när i sinom tid hela materialet från undersökningskommissionen kommer inför offentlighetens ögon. Jag skall emellertid tillåta mig ett par påpekanden i detta avseende.

När man från det kommunistiska partiets sida gör gällande, att det var min skyldighet att veta vad slags karl Paulson var, innan han blev avslöjad, vill jag draga fram en liten historia, som jag förmodar åtminstone de ledande kommunisterna känna till.

Det fanns en tid, då tsarismen härskade i Ryssland. Det fanns då också ett parti, som hade en ledare vid namn Lenin — det var den bolsjevikiska fraktionen av det dåvarande ryska socialdemokratiska partiet. Denne Lenin brukade skriva tal, som sedan skulle föredragas i den ryska duman, och dessa föredrogos mycket riktigt av ordföranden och ledaren för den bolsjevikiska fraktionen i duman, en man som hette Malinovskij. Det visade sig, när den ryska revolutionen utbrutit och man granskade den tsaristiska ochranans arkiv, att man där fick den upplysningen, att alla de tal, som Lenin skickat Malinovskij till föredragning i duman, innan de föredrogos hade granskats av den tsaristiska ochranan. Denna kommunistiska eller som den då kallades bolsjevikiska fraktion var, vad antalet medlemmar beträffar, en ganska obetydlig grupp, varför man borde haft möjlighet att hålla reda på varandra. Nu var med fullkomlig visshet Malinovskij inte den ende förrädaren bland dem som tillhörde och företrädde den dåvarande bolsjevikiska fraktionen i den ryska duman eller i det revolutionära Ryssland. Den med helt andra och mycket förnämligare egenskaper än jag utrustade Lenin hade i alla fall inte lyckats genomskåda herr Malinovskij, trots att det i viss mån hade gjorts undersökningar, då misstankar voro riktade mot honom. Det hade t. o. m. undersökts, huruvida de rykten, som gått om Malinovskij, kunde vara riktiga. De stämplades av undersökningen såsom ärelöst förtal.

Jag endast nämner detta exempel, för att man skall förstå, att det kanske inte alltid är så enkelt att få klart för sig vad människor i verkligheten gå för. I detta fall blev det definitivt avslöjat genom en revolution. I annat fall är det möjligt, att dessa papper fortfarande vilat i ochranans arkiv.

Det finns emellertid en annan sak, som jag inte vill underlåta att erinra om.

Under dessa krigsår ha på grund av brott mot spionerilagens 8 kap. dömts sammanlagt 61 nazister eller nazistsympatisörer. Under samma tid ha dömts 53 kommunister eller kommunist sympatisörer. Jag vågar inte här på rak arm säga, hur många av dessa 53 som tillhört det kommunistiska partiet vid något tillfälle eller som tillhörde det den gången de blevo tagna av polisen för spioneri. Jag bara konstaterar, att det är så många, och ett visst antal av dem — jag vill bara erinra om en känd ombudsman för det kommunistiska partiet i Göteborg — ha ju i alla fall i verklig mening tillhört det kommunistiska partiet. Då vill jag säga herrar ledare för det kommunistiska partiet, att ställa ni det anspråket på mig, att jag skulle precis veta, vad för en figur Paulson

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

var, så anser jag mig ha rätt att ställa det anspråket på kommunisterna, att de åtminstone skola veta, vilka personer i deras egen krets som kunna antagas komma att ägna sig åt spioneriverksamhet. Jag tycker inte det är för mycket, om jag returnerar de anspråk, som från det hållet ställas på mig. Jag hoppas nämligen jag kan utgå från att det, att man i det kommunistiska partiets ledning ej har haft någon kännedom om vilka som ägnade sig åt spioneri, inte helt enkelt berodde därpå att man från ledningens sida betraktade det som en rätt likgiltig sak, som egentligen inte angick en, utan som var mera naturlig för medlemmar av detta parti. Detta är den ena sidan av saken.

Jag skall nu i allra största korthet upptaga en annan punkt, som jag tror att herr Linderot har berört — jag måste erkänna att jag inte säkert vet det — och som i varje fall mycket kraftigt har framhållits i andra kammaren, ehuru jag där inte yttrade mig om den. Det har från kommunistiskt håll gjorts gällande, att Sverige håller på att glida in i den typiska polisstatens tillvaro. Man har till stöd för detta påstående åberopat telefon- och brevövervakningen, liksom också vissa andra företeelser. Men dessa ting grunda sig ju på det faktum, att man med hänsyn till de särskilda förhållandena under krigstiden har stiftat en tvångsmedelslag, och det ligger väl ändå i sakens natur, att riksdag och regering icke stifta en sådan lag, om det sedan är meningen att ingenting skall ske i dessa avseenden. Jag har inte uppgifter om hur många spioner som blivit avslöjade på grund av denna övervakning, men jag känner åtminstone två sådana fall rörande nazistiska spioner. Med talmannens tillstånd får jag kanske lov att nämna det ena av dessa, nämligen Renhammarmålet, som var ett av de allra första av detta slag här i landet. Där var det just telefonövervakningen som ledde till att de skyldiga blevo tagna av polisen. Det finns också andra fall. Jag vet inte, om kommissionen har för avsikt att lämna en redogörelse härom — något hinder mot en rent statistisk utredning på en punkt som denna kan i varje fall icke finnas.

När man emellertid särskilt från kommunistiskt håll så starkt understryker, att vi börja glida in i polisstatens tillvaro, har jag fått anledning att erinra mig det polisväsende, som åtminstone före krigets utbrott fanns i Ryssland. Vill man ha exempel på en övervakning av medborgarna, som verkligen är intensiv och som inte lämnar något medel oförsökt för att kontrollera vilka tankar och åsikter dessa ha, är väl Ryssland åtminstone i modern tid själva utgångslandet. Jag uttalar inte något omdöme om detta, utan konstaterar bara att förhållandena i vårt land äro mycket långt avlägsna från vad som förekommer i en polisstat av den sorten. Eftersom tredje internationalen numera är upplöst och man antar att kommunisterna ej längre äro dirigerade från en central borta i Moskva, vågar jag inte utan vidare förutsätta, att kommunisterna numera betrakta det polisväsende, som utmärkte Ryssland före kriget, såsom det verkliga polisidealet. Men jag vågar säga, att detta för några år sedan måste ha varit det verkliga polisidealet även för de svenska kommunisterna.

Jag kan icke underlåta att i detta sammanhang göra en reflexion, som herr Linderot får ursäkta mig att jag finner mycket rimlig. Jag har själv tillhört dem — och jag räknar mig fortfarande till den gruppen — som i olika avseenden skarpt ha kritiserat förhållandena i vårt land. Jag har aldrig accepterat en ofelbarhetsdogm vare sig för egen, för mitt partis eller för svenska ämbetsmäns räkning. Men ännu i denna dag framställes i det kommunistiska partiets huvudorgan allting på det sättet, att den svenska staten, den svenska regeringen, *det svenska samhället överhuvud taget icke kan göra något, som är rätt och riktigt, under det att vad som sker i Ryssland alltid är rätt*. Den ryska staten, den ryska regeringen, den ryska ämbetsmannavärlden — naturligtvis så länge

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

den är accepterad uppifrån, men icke sedan, ty där ske ju någon gång utrensningar — kan icke göra några fel. När jag alltså läser den många gånger välbefogade kritiken mot förhållandena i vårt samhälle, liksom också den ofta karikatymässiga kritiken av vad som förehaves här i landet, och jämför detta med det fullkomligt devota bugandet för allt som sker på andra sidan, frågar jag mig naturligtvis, om inte banden i alla fall fortfarande äro utomordentligt starka. Jag kan ju inte tro, att människor alldeles frivilligt och utan vidare se på förhållandena i vårt eget och ett främmande land på det viset. Icke allt vad vi göra är fel, och icke allt man gör på den andra sidan är rätt. Därför är det klart, att detta faktum föranleder en och annan misstanke.

I andra kammaren riktades till mig den frågan, varför man registrerar kommunister. Ja, jag måste säga att bara det faktum, som jag nu har pekat på, kan vara en motivering. Jag får kanske lov att i största korthet erinra om vad jag sade här i kammaren någon gång under höstriktsdagen: att registreringen varit avsedd såsom en beredskapsåtgärd, därför att man för olika krigsfall ville veta, vilka medborgare man ej ansåg sig utan vidare kunna lita på. Det är av den anledningen kommunister och nazister ha registrerats. Jag känner mig inte riktigt övertygad om att man ännu i dag kan vara säker på att kommunisterna — trots alla vackra fraser om bekännelse till demokratin och till nationen — verkligen i en påfrestningens stund skulle anse, att Sverige är det viktigare och att icke andra intressen åtminstone kunna vara lika viktiga, om icke ännu viktigare.

Jag har velat i någon mån belysa en del av dessa ting, icke därför att jag i och för sig fäster någon så stor vikt vid den kritik, som riktats mot mig och mot vissa andra personer och myndigheter, utan därför att jag anser att kritikerna litet grand borde tänka på hur de själva äro beskaffade och om det inte lätt nog kan bli så, att de i alltför hög grad kasta sten från glashus.

Herr Linderot: Herr talman! Det anförande, som herr socialministern här har hållit och i så synnerlig grad riktat gentemot mig och det kommunistiska partiet, har avsett att klargöra, att socialministern rimligen icke kunde ha haft kännedom om förhållanden, som på ett tidigare stadium skulle kunnat medföra ingripande mot denne chef inom främlingspolisen här i landet.

Jag vill icke underlåta att omedelbart lämna en upplysning, som kanske ställer saken i en annan dager än den framstår i genom statsrådets anförande här. För fem år sedan talade jag i Stockholms stadsfullmäktige rörande ett begärt anslag till den flyktingpolis, för vilken herr Paulson var chef, och jag talade in i protokollet två hela trycksidor med exempel på hurusom denna polis utlämnade uppgifter om flyktingar till Gestapo och satte deras anhöriga i Österrike och Tyskland i klister. Från högsta ort ombads jag nästa dag att söka inkomma med närmare data och uppgifter, vilket jag på två hela folioark prompt levererade med angivande av namn och allt som hade skett. Jag kan icke i ett kort genmäle gå närmare in på saken, men jag hoppas att det senare i debatten skall bli tillfälle att ytterligare berika kännedomen om denna sak.

Detta är fem år sedan. Därför menar jag, att man inte kan åberopa sig på att det i detta fall skulle vara nödvändigt att vara allvetande och allvis, då konkreta uppgifter rörande denna verksamhet i många år ha förelegat och varit för myndigheterna kända.

Herr statsrådet Möller: Herr talman! Jag vet inte vilka myndigheter herr Linderot därmed åsyftar.

Jag skulle inte ånyo ha tagit till orda i denna sak, om inte ur detta yttrande

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

i alla fall måste utläsas, att den svenska flyktingpolitiken har varit, låt mig säga mycket brutal och svår. Jag är den siste att förneka, att det har förekommit både missgrepp och övergrepp inom detta område, men jag vågar å andra sidan säga, att den svenska flyktingpolitiken i stort sett, med enstaka undantag, varit den humanaste, som något land i världen har fört under detta krig. Jag tror att jag lugnt kan våga stå för det påståendet, trots missgrepp och även trots övergrepp, som ha ägt rum, till och med trots att det har hänt att personer även efter min mening oriktigt ha skickats tillbaka till de länder, från vilka de ha flytt. I det sammanhanget behöva vi för övrigt inte tala om flyktingpolitik, eftersom på den tiden polisen utan vidare kunde avvisa en flykting, vilken befogenhet för länge sedan blivit upphävd.

Detta betyder inte att varje polis eller landsfiskal varit flyktingvänlig, men det har i alla fall varit så, att man ingripit från högre ort, om man upptäckt missförhållanden härvidlag.

När jag säger att flyktingpolitiken i Sverige har varit humanare, mera mänsklig än i något annat land, kan jag göra det icke blott därför att jag tämligen väl känner till hur vår flyktingpolitik har bedrivits, utan också emedan jag rätt väl känner till politiken på detta område i andra länder. Jag tror också att de allra flesta utlänningar, som vistats här i Sverige, skola vara villiga att underskriva det betyget, att den varit humanare än i andra länder. Å andra sidan har det, som sagt, i enskilda fall skett ting, som jag för min del icke kunnat gilla.

Herr **Linderot** erhöll ordet för kort genmäle och anförde: Jag har med det jag anført tidigare i dag och i min replik nyss icke velat påstå, att det ej har drivits human flyktingpolitik här i landet. Vem som helst kan konstatera, att flyktingpolitiken vid många tillfällen har varit synnerligen generös och human. Jag har till och med här i kammaren lovprisat statsrådet Möller för att han personligen i åtskilliga fall har ingripit för att hjälpa flyktingar, som hans polismakt förföljt.

Men det handlar nu icke härom, utan om att inom den polismakt, som handhaft denna flyktingverksamhet, ett rent nazistiskt arbete sedan flera år bedrivits, och frågan gäller, huruvida det är rimligt eller icke att begära, att detta skulle vara känt på högsta ort.

Herr statsrådet **Bergquist**: Herr talman! Under debatten här i kammaren i dag har då och då ordet lagröta kommit till användning. Herr Linderot lär i sitt anförande, som jag tyvärr ej hade tillfälle att lyssna på, ha talat om denna företeelse, och herr Fredrik Ström yttrade nyss sin besvikelse över att man, då vi nu voro på väg mot ett nytt och bättre rike, ej fick se några förslag med syfte att avskaffa den s. k. lagrötan.

Begreppet lagröta har väl, om icke uppfunnits, så dock lanserats här i landet av herr Branting, och jag måste ge honom min komplimang för ett väl funnet slagord. Men faran med alla slagord är ju, att de inte bara komma att brukas, utan att de så lätt också komma att missbrukas. På många håll har det nu blivit så, att man använder stämpeln »lagröta» på allting som man icke gillar i den nuvarande lagstiftningen och rättstillämpningen.

Jag tror att man gjorde klokt i att vara litet försiktig med användningen av ordet lagröta. Man gör inte någon nytta med en alltför vidsträckt användning av detta ord, utan ett flitigt bruk av det kan lätt bidra till att överhuvudtaget undergräva tilltron till lagstiftningen och rättsskipningen.

Vad som särskilt torde ha legat bakom de anföranden, som i denna fråga

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

hållits här i dag, är väl spionerilagstiftningen och kanske också lagstiftningen om särskilda tvångsmedel under krig och krigsfara samt vår utlänningslagstiftning. Herr Fredrik Ström efterlyste, som sagt, några förslag med syfte att söka skapa ett bättre sakernas tillstånd på dessa områden. I den förteckning över propositioner, som väntas bli framlagda för detta års riksdag, vilken överlämnats till riksdagens talmän, har angivits att för riksdagen kommer att framläggas förslag till ny utlänningslagstiftning. Där blir det, så vitt man nu kan bedöma, icke bara fråga om en prolongering av den nuvarande utlänningslagen, utan antagligen också om att genom lag reglera rätten att beröva utländska medborgare friheten. I det sammanhanget får riksdagen alltså direkt tillfälle att ta ställning till frågan om de regler, som böra gälla på utlänningslagstiftningens område, och hur de på bästa sätt böra utformas. Såsom herr Fredrik Ström säkerligen vet, ha under de senaste åren genomförts åtskilliga bestämmelser, som direkt haft till syfte att öka rättssäkerheten för personer, vilka kommit till vårt land som flyktingar.

Tvångsmedelslagstiftningen, vilken som bekant ger polisen möjlighet att under längre tid än eljest ha personer anhållna och att utöva kontroll över post och telefon, är en provisorisk lagstiftning, vars giltighetstid utlöper den 30 juni i år. Det blir alltså anledning, i första hand för regeringen, att undersöka, om denna lagstiftning skall förlängas och vilket innehåll den i så fall skall ha, och därefter får riksdagen taga ställning till frågan. Jag vill bara i detta sammanhang meddela, att högst avsevärda inskränkningar i fråga om utnyttjandet av denna lagstiftning ha gjorts under hösten 1944. Beskrivningarna ha i själva verket varit av ingripande betydelse.

Spionerilagstiftningen är väl det man främst tänker på, då slagordet om lagröta nämnes. Man talar om att personer ha blivit orättvist dömda eller dömda för handlingar, som egentligen ingen människa vill anse såsom brott. Jag har för min del aldrig stuckit under stol med att vår spionerilagstiftning är behäftad med allvarliga brister, och som kammarens ledamöter säkerligen veta, har en särskild kommitté, straffrättskommittén, haft till uppgift att överarbeta hela 8 kap. strafflagen. Denna kommitté har nyligen lagt fram förslag till ny lagstiftning på detta område, och det är för närvarande ute på remiss. Huruvida det skall bli möjligt att till årets riksdag lägga fram något förslag i ämnet, kan jag inte för närvarande säga, men för min del kommer jag att låta mig angeläget vara att så snart som möjligt för riksdagen framlägga nytt förslag på området.

Jag vill emellertid erinra om att tillämpningen av spionerilagstiftningen i viss mån blivit annorlunda genom de ändringar, som riksdagen år 1944 genomförde. Kritiken har ju huvudsakligen riktat sig mot bestämmelserna angående s. k. olovlig underrättelseverksamhet i 8 kap. 14 a §, enligt vilken en person straffas, som gör sig skyldig till hemlig underrättelseverksamhet i politiskt eller militärt syfte. Förra årets riksdag införde en bestämmelse som innebar, att åtal enligt denna paragraf i strafflagen icke får anställas utan Kungl. Maj:ts tillstånd, och denna lagändring trädde i kraft den 1 juli 1944. Efter denna dag har alltså icke något åtal i sådana mål fått anställas utan att frågan om åtal prövats av Kungl. Maj:t på justitieministerns föredragning.

Redan i debatten här i kammaren förra året angav jag, vilka principer jag tänkte följa vid denna prövning. Jag ämnade sålunda tillstyrka anställande av åtal i sådana fall då en person för främmande makts räkning mot ersättning bedrivit underrättelseverksamhet i militärt syfte och vidare i det fallet att en person här i riket bedrivit spioneriverksamhet mot hit inkomna flyktingar. Denna senare verksamhet faller nämligen också in under begreppet olovlig underrättelseverksamhet. Endast i de två fallen, angav jag då, hade jag för avsikt

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

att tillstyrka åtal. Däremot ämnade jag icke icke tillstyrka åtal då det allenast gällde politisk underrättelseverksamhet av annan natur än sådan som innebar spioneri mot flyktingar. Dessa principer har jag tillämpat sedan den 1 juli 1944.

Under tiden från den 1 juli 1944 till dags dato ha till Kungl. Maj:t inkommit framställningar om åtal enligt denna paragraf i 15 fall. Av framställningarna ha 2 avslagits och 13 bifallits. Proportionen mellan antalet ansökningar och antalet bifallna respektive avslagna ansökningar förefaller kanske egendomlig, men förklaringen är att jag redan på ett mycket tidigt stadium meddelat, vilken praxis jag ämnade tillämpa, nämligen att medge åtal endast beträffande den militära underrättelseverksamheten och spioneriet mot flyktingar. Till följd av denna upplysning om praxis ha åklagarna i regel icke till Kungl. Maj:t ingivit framställningar om rätt att åtala i andra fall än sådana som föllo under den praxis jag tillkännagivit.

Om det intresserar kammarens ledamöter kan jag också nämna, att av de 13 fall, som blivit föremål för åtal, gälla 7 svenskar, intet fall norrman, 1 dansk medborgare, 1 fransk medborgare, 1 polack, 1 tysk, 1 italienare och 1 statslös f. d. ryss. Alla dessa fall ha alltså, som sagt, avsett antingen militär underrättelseverksamhet, som vederbörande mot kontant ersättning bedrivit för annan främmande makts räkning än sin egen, eller också har det gällt direkt spioneri mot flyktingar här i landet.

Jag kan därför inte finna, att tillämpningen av 8 kap. 14 a § strafflagen för närvarande kan utsättas för allvarlig kritik.

Så har emellertid beträffande spionerilagstiftningen riktats kritik inte bara mot lagstiftningen, utan också mot lagtillämpningen. Man hör då och då redogörelser för utslag, som fällts av olika domstolsinstanser och som anses vara på ett eller annat sätt skrämmande. I allmänhet är det lösräckta citat ur någon dom, som man tagit fasta på. I andra kammaren nämnde t. ex. kommunisternas ledare herr Hagberg i Luleå, att ett par arbetarpojkar dömts till fyra resp. fyra och ett halvt års straffarbete för rena bagateller. Jag känner till dessa fall. Jag vill inte yttra mig direkt om domarna, men dessa personer dömdes, därför att de för främmande makts räkning bedrivit spioneri mot vårt eget land, närmare bestämt mot en betydande krigsindustri här i landet. Får man på detta sätt en uppgift om vad det verkligen gäller, få kanske också domarna en annan innebörd. Herr Linderot nämnde i sin tur ett fall, där man i en dom från Svea hovrätt skulle ha yttrat sig på ett mycket egendomligt sätt. En person hade blivit dömd, och såsom domskäl hade åberopats att han var kommunist och att han resonerat med en socialdemokrat om hurudana förhållandena voro inom det socialdemokratiska partiet. Jag kan inte närmare gå in på detta fall. Såvitt jag vet ligger det för närvarande under högsta domstolens prövning. Jag kan emellertid nämna, att detta åtal, som gällde två personer, kom till stånd, innan Kungl. Maj:t erhöll prövningsrätt i åtalsfrågan. Jag har därför inte haft med åtalsfrågan att göra. Åklagaren åtalade dessa båda personer, därför att de haft hemliga sammanträffanden med en representant för ett främmande land — herr Linderot vet vilket land det var — och för att de till denne lämnat vissa uppgifter om interna svenska förhållanden, speciellt om vissa partipolitiska förhållanden i landet, vilka voro av intresse för den främmande makten. Den ene av dessa personer bestred, såvitt framgår av domen, att han överhuvud taget sammanträffat med någon representant för den främmande makten, men domstolen ansåg genom bevisningen styrkt, att han haft sådana sammanträffanden. Vidare utsades i domen, att det — med hänsyn till att han har en politisk inställning, som gör det mycket naturligt att han sammanträffar med representanter för det ifrågasvarande landet, med hänsyn till att de uppgifter som representanterna för den

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

främmande makten fått äro sådana uppgifter om ett politiskt parti här i landet, som vederbörande diskuterat med sin medanklagade, och med hänsyn till en hel mängd olika andra omständigheter — måste mot hans nekande anses styrkt, att han lämnat uppgifter av politisk natur till den ifrågavarande representanten för det främmande landet. Han har sålunda icke blivit dömd för att han är kommunist, och han har icke blivit dömd för att han talat om det socialdemokratiska partiet. Intetdera är straffbart här i landet, och jag hoppas, att det aldrig blir det. Men, som sagt, frågan är föremål för högsta domstolens prövning, och den gäller en politisk underrättelseverksamhet.

Man har från olika håll framkommit med tanken, att regeringen skulle taga upp frågan om att utfärda en allmän amnesti för s. k. politiska domar, alltså domar för brott mot 8 kap. strafflagen. Jag har själv varit inne på den tanken, och jag har vid två olika tillfällen under förra året låtit grundligt undersöka de fall, där personer avtjänat straff för brott mot 8 kap. strafflagen. Den första undersökningen verkställdes i juni månad i fjol, och jag vill minnas, att det då var 16 eller 19 personer — jag har tyvärr inte siffrorna till hands — som då avtjänade straff för dylika brott. Den andra undersökningen utfördes i november. Syftet med undersökningen var att utröna, om det här förelåg några sådana stötande fall, att Kungl. Maj:t själv borde taga initiativ till att ge något slags allmän amnesti eller frige vissa personer. Vid båda dessa undersökningar kom jag till det resultatet, att de fall, det var fråga om, icke vore av den art, att Kungl. Maj:t hade anledning att taga initiativ till amnesti, och jag är övertygad om att om herrar Linderot och Fredrik Ström ginge igenom listan på dessa personer, skulle de säkerligen pricka för flera namn, som de anse icke böra ifrågakomma för amnesti. Det skulle säkert bli en mycket liten grupp, som herrar Linderot och Fredrik Ström skulle vilja släppa ut. Jag har därför, när personer sökt mig och begärt ett initiativ av regeringen i denna fråga, intagit den ställningen, att jag icke funnit anledning att själv taga något dylikt initiativ. Vederbörande får själv komma in med nådeansökan, som kommer att prövas i vanlig ordning med anläggande av de mänskliga synpunkter, som böra anläggas vid prövning av nådeansökningar.

Utan att alltså fälla något allmänt omdöme om lagstiftningen och rättstillämpningen tror jag mig ha rätt att säga, att förhållandena på de områden jag här berört och som i regel bruka åberopas såsom bevis på lagröten i samhället, icke äro sådana, att man har anledning att använda detta starka uttryck.

Herr Wiklund: Herr talman! Det var en god vän till mig här i kammaren, som sade till mig, när socialminister Möller begärde ordet, att jag hade tur, därför att nu skulle jag få några åhörare, och jag hoppas, att åtminstone några skola stanna under de få minuter, jag nu har ordet.

Under den hittills förda debatten ha talarna rört sig omkring rent politiska frågor och ekonomiska spörsmål, och en del anföranden ha, tycker jag, varit av både spekulativ och teoretisk karaktär, och intet ont i det. Någon fråga av speciellt social karaktär har däremot inte berörts. Jag skall därför, herr talman, taga kammarens tid i anspråk några minuter för en sak, som särskilt intresserar mig och som, såsom jag antydde, ligger på det sociala området, därvid jag särskilt vill uppehålla mig vid en synpunkt. Jag dristar mig alltså att för en stund föra över diskussionen på ett område, som jag vet, att även kammarens ledamöter intressera sig för. Det finnes nämligen fortfarande stora skaror medborgare i vårt land, som lida nöd på grund av sjukdom och brist på hjälp vid sådan. Det är just dessa medborgares existens jag nu med några ord vill erinra om.

Man kan inte påstå, att den nu framlagda femte huvudtiteln i årets stats-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

verksproposition nämnvärt skiljer sig från fjolårets. Socialministern säger, att budgetarbetet präglats av strävan att i möjligaste mån begränsa utgifterna. Visserligen visar utgiftssidan en stegring på ej mindre än 94 miljoner kronor, men häremot svara minskningar på 50 miljoner kronor, varför den verkliga utgiftsstegringen stannar vid 44 miljoner kronor. Denna stegring är dock väsentligen av automatisk karaktär, men icke desto mindre i vissa hänseenden av glädjande natur. Trots detta är femte huvudtiteln hämmad av kristiden, och jag har svårt att tänka mig, att socialministern känner någon större tillfredsställelse över ett budgetarbete, som icke återspeglar det program om den sociala säkerhet och trygghet, som vårt folk hoppas på skall bli en verklighet i framtiden.

Denna förhoppning är dock icke någon för vårt land säregen företeelse. För ungefär 60 år sedan framlade Bismarck, den store järnkanslern, ett socialförsäkringsprogram, som kom hela världen att lystra. Detta program gav genljöd även hos oss, men oaktat viljan till att lösa den s. k. arbetarfrågan på socialförsäkringens grund var berömvärd, räckte dock krafterna icke till, trots allvarliga bemödanden.

Men tanken levde dock kvar på olika håll, och det är ganska egendomligt, att det nu pågående, ohyggliga världskriget skulle komma att ge näring åt tanken på en social revolution. Ty som sådan betecknar den nu över så gott som hela världen kände juristen och socialpolitikern sir William Beveridge själv sin plan. Och denna plan, som väckt ett så oerhört uppseende, framlade han efter endast ungefär 1 $\frac{1}{4}$ års arbete. Det märkliga med denna plan är bl. a. det, att den på ett klart och genialt sätt ger en överblick över de sociala frågor och problem, som måste lösas i efterkrigstidens England. Planen har också fått efterföljare i Amerika, men i Sverige har den, åtminstone hittills, icke rönt det intresse, som den är värd. Varpå detta beror, skall jag icke här ingå på, utan i stället vill jag tala om vad planen ger sig ut för att vara. Den är en allmän attack mot fem onda ting: *mot* kroppslig nöd, *mot* sjukdomar, som så ofta förorsaka denna nöd och föra med sig många andra, *mot* bristande ansvar, som ingen demokratisk stat kan och bör tillåta bland sina medborgare, *mot* hygieniska brister samt *mot* sysslolösheten, som förstör välståndet och underminerar folkets moral.

Här öppna sig vida sociala vyer mitt under ett krig, som är ett revolutionärt avsnitt i världens historia. Det kanske mest märkliga med planen är, att dess förverkligande är möjlig omedelbart efter kriget. Någon motsvarighet härtill ha vi icke i vårt land. Hos oss har man gått en annan väg, nämligen att bitvis söka nå samma mål som i England. Jag syftar här på den år 1938 tillsatta socialvårdskommittén, i vars uppgift det ingår att framlägga förslag till lösning av socialvårdens problem. Att kommittén ställdes inför utomordentligt svåra frågor, när den skulle framlägga en plan till en centralisering av socialvården, är icke svårt att förstå för den, som aldrig så litet sysslat med dessa ting. Jag tror dock, att kommittén, om den får tid på sig, skall lyckas lösa sin jättestora uppgift.

Kommitténs hittills mest uppmärksammade bidrag är det i fjol höst avlämnade förslaget till allmän sjukförsäkring, vari man uttryckte den förhoppningen, att ett förslag till obligatorisk sjukförsäkring skulle kunna föreläggas årets riksdag. Tyvärr kommer icke så att ske, utan först 1946 års riksdag torde, enligt vad man nu vet, få en proposition i ärendet på sitt bord.

Det är öivet, att man på intresserat håll, och då särskilt ute i sjukkassorna, med stor förväntan ser fram mot denna dag. Vi hoppas, att den omarbetning av förslaget, som lär skola äga rum inom socialdepartementet, skall tilfredsställa de önskingar om förbättringar, man hyser på olika håll. Det kan icke hjälpas,

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

att allmänheten hoppas på, ja, fordrar, större sociala förmåner än vad fallet var, när kommittén tillsattes. På sjukkassehåll sätta vi vår förhoppning till socialministern, att det skall lyckas honom att framlägga ett sjukförsäkringsförslag, som är sådant, att var och en kan säga sig, att här är grunden lagd till en social trygghet åt alla.

På en dag som denna, herr talman, har man ju rätt att ge uttryck åt förhoppningar i olika hänseenden, och jag står därför här som en bland många tusen medborgare, som se fram emot den dag, då vi skola ha en socialförsäkring, som tryggar allas existensminimum vid alla tillfällen. Ja, jag tillhör den grupp människor, som hoppas att få uppleva den dag, då sjuk- och hälsovården är fri för alla. Nu finns det många, som kalla detta för en utopi, men om man vill se denna utopi förverkligad, kan den vetgirige och nyfikne, när samfärdseln mellan världsdelarna en gång efter detta krig blir fri, resa till Nya Zeeland och där på ort och ställe glädja sig åt något, som vi i vårt land med vår beprisade höga sociala standard ännu endast i viss omfattning lyckats förverkliga.

Om man ser på dessa frågor med mina ögon, ligger det nära till hands, att man ställer den frågan: hur länge kan det komma att dröja, innan vi få en plan utarbetad, som skänker social trygghet åt hela vårt folk? Svaret är icke lätt att ge, men personligen tror jag, att den dagen icke behöver vara så långt avlägsen. Man måste vara optimist, om man skall syssla med socialt arbete. Därför har Beveridge gjort en stor insats, genom sin berömda plan, på det allmänna sociala tänkandet i världen. För mig och många med mig är Beveridges förslag något av en uppenbarelse. Hädanefter kan ingen, som sysslar med socialpolitik och socialvård, stå likgiltig inför vad denne store världsmedborgare har att säga oss.

Jag har här, herr talman, tagit kammarens tid i anspråk för att med några ord erinra om nödvändigheten av att effektivisera socialhjälpens i framtiden. Mina ord äro icke någon kritik, utan de ge snarare uttryck åt en tro på att vi i vårt land rätt snart skola kunna få glädja oss åt att avskaffandet av fattigdomen ligger inom räckhåll. En gång skall väl freden återvända. Låt oss hoppas, att Sveriges folk då skall få den rätta viljan och kraften till att ta steget fullt ut till vad Beveridge kallade »frihet från nöd». Inom den rörelse, jag representerar, sätter man i varje fall sin tillit till att statsmakterna skola göra sitt bästa för att nå detta mål. Man får ej låta sig skrämmas av de finansiella svårigheterna för att genomföra ett bra socialt program. Det finns så många människor i vårt land, som ännu behöva hjälp och stöd i olika avseenden. En stor och vacker uppgift väntar oss alltså, herr talman.

Herr Heiding: Herr talman! En del av dagens talare ha varit mycket nöjda med det framlagda budgetförslaget, därför att det är balanserat. Jag för min del är inte fullt så nöjd. Jag anser det mycket oklokt att lägga fram ett sådant budgetförslag som detta. Man kan kalla det en balanserad budget, som *icke* är balanserad. Ute i landet kan man få den uppfattningen, att våra finanser äro sådana, att det inte finnes någon anledning till sparsamhet. Även riksdagens ledamöter kunna av denna budget föranledas till att se något ljusare på framtiden och lockas till att motionera om betydligt förhöjda anslag. Jag har också upptäckt, att en departementschef i två fall sagt, att det inte spelar så stor roll vilket anslag som är upptaget i statsförslaget, då man ju kan få mera på tilläggsstat längre fram.

Man grips av en viss oro, när man förstår att ett budgetförslag inte kan hållas, utan måste bli ändrat här och var. Professor Myrdal har ju varit mera uppriktig och i sitt anförande bebadat, vad som möjligen kan bli en verklighet

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

längre fram. Det sades rent ut, att man inte kan förbigå en engångsskatt. Även en skärpt arvsbeskattning var för honom ett hägrande mål. Jag hoppas emellertid, att herr statsrådet och chefen för finansdepartementet betänker sig mer än en gång, innan han lägger fram sådana skatteförslag. Men herr Myrdal har ju gått på dessa linjer tidigare. Sedan det nu blivit förhöjda taxeringsvärden överallt ute i landet, anses det väl från hans håll lämpligt att genomföra en sådan här engångsbeskattning. Beträffande taxeringsvärdena tycker jag nog att de i många fall blivit rätt avsevärt uppskruvade. Visserligen ha under nu rådande förhållanden många fastigheter både i stad och på landet gått upp i pris, men priserna kunna gå ned lika fort som de gått upp. Jag menar alltså, att dessa uppskruvade priser inte äro mycket att bygga på. Med sådana skatter som ifrågasatts av herr Myrdal och i all synnerhet med en engångsbeskattning skulle köpkraften bli dämpad. Det framhölls ju även att det skulle vara de fördelningspolitiska synpunkterna, som skulle vara avgörande.

Herr Myrdal var även inne på krigskonjunkturskatten och ansåg, att dess borttagande skulle verka i inflationistisk riktning. Jag tror inte att så skulle bli fallet. Hur många företag ha inte under kriget satt i gång arbeten av olika slag, både nybyggnads- och reparationsarbeten, för att de själva skulle kunna använda pengarna och inte behöva erlagga så mycket i skatt? I fråga om nybyggnadsarbeten får ju avdrag inte göras, men det blir dock många investeringsarbeten, för vilka avdrag kan medgivas, och krigskonjunkturskatten blir då inte så stor som den i annat fall skulle bli. Genom att på detta sätt många olika arbeten satts i gång har det väl blivit efterfrågan på varor av olika slag; och det kan ju också medverka till att priserna gå uppåt.

Herr Myrdal blev för några dagar sedan intervjuad av en stockholmsstidning, där han framhöll en del synpunkter, som jag gärna skulle ha velat gå närmare in på. Jag skall emellertid inte taga upp tiden för mycket med detta, utan jag skall endast be att få anföra en passus i intervjun. Herr Myrdal sade bland annat, att om vi i våras vetat vad vi nu veta, är det otroligt, att vi då skulle ha tagit den nya överenskommelsen om jordbrukspriserna så lättfärdigt som vi gjorde. Jag vill i anledning härav säga till herr Myrdal, att det blev ingen prishöjning i våras. Vid den beräkning, som senare verkställdes, befanns det ju vara ett visst överskott inom den tidigare beräknade ramen, och det överskottet togs i anspråk för att bereda lantarbetarna bättre lönevillkor. Jag undrar, om professor Myrdal vill missunna lantarbetarna denna skäliga förhöjning, som blev en verklighet från den 1 november i fjol. Det har ju framhållits i debatten, särskilt av finansministern, att de sämst ställda borde få bättre betalt, och bland de sämst ställda befunno sig ju lantarbetarna. Vi ha från vårt håll länge ansett, att lantarbetarna borde få bättre lönevillkor. Flykten från landsbygden har ju i många år varit så stor, att något bör göras för att folket skall stanna kvar där.

I anslutning till den nyss omnämnda intervjun vill jag framhålla, att jag ställer mig mycket tveksam mot en hel del av vad som tycks komma från efterkrigsplaneringskommissionen. Det är en del uppslag som man kan acceptera, men åtskilligt av vad kommissionen kommer fram med kan troligen inte läggas fram för riksdagen. Åtskilliga av kommissionens önskemål äro sådana, att jag verkligen inte förstår, hur de skola kunna realiseras i framtiden. Men man får väl se tiden an. I varje fall skulle det vara bra, om vi slippa en hel del av detta.

Medan jag har ordet, skall jag be att få beröra ett par punkter i statsverkspropositionen, närmast under sjätte huvudtiteln. De anslag, som där äro upptagna, äro på vissa punkter höjda, men höjningarna äro inte av den omfattning, att man kan känna sig nöjd. Om regeringen har den åsikten, att man

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

kan tänka sig ett krigsslut till hösten — därom vet man naturligtvis ingenting med bestämdhet, men statsverkspropositionen är ju uppgjord under den förut-sättningen — hade det väl varit alla skäl att upptaga dessa anslag med något högre belopp än fallet är. Jag antar att det liksom förut om åren kommer att väckas motioner om förhöjning av väganlagen både i fråga om allmänna vägar och enskilda vägar. Vägarna ha ju under de senare åren blivit sämre och sämre, därför att underhållet varit otillräckligt.

Här har ju nämnts något om vedavverkningarna, och jag har de senaste dagarna hört, att det är avsett att lämna en viss kompensation för det ute-blivna rotvärdet i de sex nordligaste länen. Jag tycker för min del, att det är egendomligt, om det skulle lämnas kompensation i vissa län och inte i andra. Jag missunnar visst inte skogsägarna i dessa län denna påtänkta förhöjning, men jag undrar, om det inte är skäl i att låta förhöjningen utgå även i övriga län. Det är inte meningen, att det skall bli så mycket, men det skall i alla fall bli så stort belopp, att det utgör ersättning för de höjda arbetslönerna. Det är så svårt att få tillräckligt med arbetare för skogsavverkningen, att förhöjningen är nödvändig. Har man duktiga skogshuggare, är det många gånger svårt att få behålla dem. Än den ena, än den andra skall inkallas på vintern, och på detta sätt dras många av de bästa bort från skogen. En annan sak, som gör det svårare nu än förr att få tillräckligt med ved avverkad, är, att gallringsskogen i stort sett är tagen och den bästa skogen är kvar, som skogsägaren inte är villig att hugga, när rotvärdet inte blir större än fallet är.

Jag hoppas i alla fall, att det skall gå därhän, att det skall bli möjligt att avverka de kvantiteter, som fordras, utan att behöva sätta i gång en tvångs-avverkning. Väderleken har ju varit otjänlig för utkörning av ved innevarande höst och vinter, varför man kommit på efterkälken med detta arbete, men vi få hoppas, att vädret skall bli bättre. Jag antar, att skogsägarna komma att göra sitt allra bästa för att få fram den behövliga mängden ved.

När jag har ordet, skall jag be att få beröra en fråga, som har väckt upp-märksamhet på vissa håll i landet. Det gäller tillsättande av ordförande i läns-arbetsnämnderna. Vid senaste årsskifte ha de förutvarande ordförandena i de flesta fall blivit undanskjutna och placerade som vice ordförande, och i stället landshövdingar blivit ordförande utom, så vitt jag har mig bekant, i två län. I det ena fallet bor landshövdingen inte i länet, och i det andra sade lands-hövdingen bestämt ifrån, att han inte åtog sig ordförandeskapet i länsarbets-nämnden. Länsstyrelserna ha emellertid under de senaste åren fått så mycket att göra, att det inte kan anses lämpligt, att deras chef skall tvingas att mot-taga ett uppdrag som detta. Jag vet inte, om detta uppslag har kommit från arbetsmarknadskommissionen eller varifrån det har kommit, men man tycker på många håll, att det inte skulle vara behövt att landshövdingen är ord-förande i länsarbetsnämnden. Likaledes anser man, att det är olämpligt, att de förutvarande ordförandena undanskjutits. Det har funnits personer, som suttit som vice ordförande eller i varje fall varit medlemmar av länsarbets-nämnden och som nu blivit undanpetade och inte fått fortsätta arbetet i näm-nerna, där de förvärvat en viss erfarenhet under de gångna åren.

Nu är vederbörande statsråd inte inne, men det hade varit mycket intres-sant att få veta anledningen till att landshövdingen skall sitta som ordföran-de i länsarbetsnämnden. Många gånger blir det så, att regeringen ålägger de högre tjänstemännen alldeles för många uppdrag, som de kanske ha svårt att fullgöra, om de samtidigt på ett riktigt sätt sköta sina ordinarie be-fattningar. Dylika frågor borde beaktas av regeringen mera än vad nu är fallet. Saken har, som jag sade, väckt en viss uppmärksamhet, och jag skulle tro, att det är berättigat att uttala sitt missnöje i denna remissdebatt.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Herr Ekströmer: Herr talman! Tiden är långt framskriden, och jag skall begränsa mig till några korta reflexioner i anslutning till statsverkspropositionen.

Beträffande anslaget till flyktinghjälpen må det tillåtas mig att uttala en icke ringa olust med anledning av att regeringen, enligt vad som uppgivits, skulle lämna tillstånd för representanter för främmande legation att besöka de flyktingläger, där baltiska flyktingar äro förlagda, för att, som det uppgives, sätta dessa representanter i tillfälle att komma i kontakt med flyktingarna och övertyga dessa om fördelarna av att återvända till sitt land.

En dylik tillåtelse synes mig å ena sidan ganska omotiverad, då en sådan aktion påtagligen lika väl kunde ske genom svenska myndigheter, och å andra sidan ej så litet oroande med tanke på eventuella konsekvenser för flyktingarna själva och framför allt för dem av deras anförvanter, som till äventyrs kvarstannat i sitt land. Man vet ju intet bestämt, men man kan frukta, att de kunna gå högst ovissa öden till mötes. Det är ju möjligt, att man ser spöken på ljusa dagen, men nog vore det i högsta grad önskvärt, att dylika besök inhärrades — om så ej redan skett.

Vi ha just med vämjelse erfarit, att svenska män gått utrikes ärenden och för främmande myndigheter inrapporterat uppgifter angående våra flyktingar. Det vore väl då underligt, om en liknande trafik rent av skulle legaliseras. Ha vi nu här i Sverige med varmt hjärta tagit emot dessa flyktingar, så böra vi väl också göra vår gästvänlighet fullständig. Alla ha väl också läst om hur någon mystisk individ tagit regeringens nämnda löfte till intäkt för besök i ett par flyktingläger i Norrland och kommit i individuell kontakt med därvarande balter. Vi veta ju intet om vad som verkligen hänt, men denna sak inger i högsta grad olust, och, som sagt, nog tror jag, att det skulle kännas som en stor lättnad i hela landet, om alla dylika besök omöjliggjordes. De fylla ej något förnuftigt ändamål, och det är ej uteslutet, att de kunna förorsaka dessa flyktingar ökade lidanden. Bara den omständigheten, att flyktingarna själva på det livligaste reagera mot dem, borde mana till eftertanke. De känna ju bättre till förhållandena än vi.

Beträffande herr Linderots påstående, att man här i Sverige numera kriminaliserar politiska åskådningar, vill jag ej närmare yttra mig, men jag tycker nog att han själv beträder vägar, som äro ännu mera betänkliga då han dömer t. o. m. på presumerade åsikter och tydligen skär alla baltiska flyktingar över en kam och kallar dem för fascister. Det enda fel de begått är kanske, att de haft det tvivelaktiga nöjet att bo i sitt land under den tyska ockupationen och nu vilja undkomma ett kanske ännu värre öde.

På den allra senaste tiden har i pressen förekommit notiser om flyktingar, som mottagit från svensk ort avsända brev, vilka censurerats av Gestapo, förmodligen i Danmark. Detta är ju något oerhört, något som måste uppröra oss i vårt innersta, och man räknar med att den nytillsatta kommissionen icke skall spara någon möda för att utforska, hur sådant kan vara möjligt.

För att återgå till statsverkspropositionen, skall jag ej närmare ingå på densamma — det har andra gjort tidigare i dag — men jag vill dock framhålla en detalj, som jag tror väcker stor tillfredsställelse, nämligen den, att herr finansministern från beredskapsstaten avfört anslaget för internationellt återuppbyggande, då detsamma kommit att utgöra underlaget för rent kommersiella krediter, vilka sålunda hädanefter få regleras över riksstatens kapitalbudget. Att denna åtgärd vidtagits tyckes mig sunt, och man får hoppas, att krediterna bliva av sådan art, att vi ej skola framdeles åsamkas förluster av desamma.

Slutligen var det en sak, som jag ville ha fram, och det gäller herr finans-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

ministerns resonemang om budgetbalans och samhällsekonomisk balans. Detta resonemang är säkerligen logiskt oangripligt, åtminstone har jag haft svårt att finna någon lucka i detsamma. Det är givetvis riktigt, att statsbudgeten kan bedömas som ett medel att påverka hela samhällsekonomin, men jag tror, att det kan vara farligt att för mycket lita på den i praktiken, och särskilt bör väl ej budgetunderskott få bli ett medel som i tid och otid tillgripes, så snart någon oförutsedd rubbning i samhällsekonomin inträffar. Förresten håller nationalekonomisk teori ej alltid streck, när den skall omsättas i verkligheten, och detta beror på att människorna ej alltid tänka och handla så som de efter beräkningen skulle handla.

Detta se vi just nu för våra ögon. Finansministern ville tydligen helst medelst en överbalanserad budget dämpa den högkonjunktur som han för den närmaste tiden befarar. Ja, detta har ju ej lyckats honom, men även om så kunnat ske, så tror jag knappt, att detta nu skulle mycket inverka på utvecklingen, ty irrationella krafter ha satts i gång, som väl i allra högsta grad korsa herr finansministerns beräkningar. De starka krav på löneökningar, som nu från alla håll resas, måste ju direkt motverka vad som åsyftas. Lönestoppet håller på att överges — enligt vad herr finansministern nyss troskyldigt sade skulle det visserligen bara justeras, men det är väl föga troligt, att jämkningen kan hållas inom sådana gränser, att prisstoppet kan bevaras, ty våra företags räntabilitet får väl ändå icke äventyras. Redan nu är marginalen åtminstone inom den medelstora och mindre företagarkvärlden och inom jordbruk och skogsbruk så liten, att en ökning av lönerna måste utlösa en ökning av priserna, om företagen skola existera. Och då äro vi snart inne på en osund högkonjunktur med åtföljande risker för vår valuta.

På samma sätt går det i motsatt fall. En mera allmän prissänkning utlöser sällan en ökad köplust. Det tycks snarare vara tvärtom, ty när priserna börja falla, hoppas envar, att de skola falla ännu mera. Man håller då inne med sina inköp i denna förvisso ganska riktiga förhoppning, och eftersom ingen kan tvinga en människa att köpa, blir det snart stagnation i näringslivet. Förtroendet för marknaden uppluckras, sysselsättningen minskar, vilket i sin tur minskar allmänhetens köpkraft, och en allmän olust breder sig över hela linjen, och man kommer ned i en lågkonjunktur. Man får nog då taga till det gamla beprövade medlet allmänna arbeten, som visserligen herr finansministern finner ofullkomligt, men om därigenom budgeten blir underbalanserad eller ej, lär ej vara avgörande. När förtroendet återvänder, så bruka bättre tider randas av sig självt. I det ekonomiska livet får man, som sagt, alltid bereda sig på att mera irrationella faktorer bliva avgörande, grundade mera på folkets känslor än på rent förståndsmässig beräkning, och sällan går utvecklingen efter en på förhand uppgjord mall.

För min del har jag därför svårt att riktigt tro på att budgeten spelar den dominerande roll i detta avseende, som herr finansministern synes vilja göra gällande, och jag tror tyvärr ej heller på att den kan utgöra någon trollformel för lösandet av problemet full sysselsättning, vilket kanske många som studerar herr finansministerns resonemang kan förledas att tro.

Hur gärna vi alla än önska, att idén om den fulla sysselsättningen förverkligas, så ha vi svårt att tro, att man kan komma dit på några genvägar. Det blir i sista hand *förtroendet* för vårt näringslivs sunda och kraftiga utveckling utan verklighetsfrämmande experiment och störande ingripanden, som härutinnan blir avgörande.

Herr talman! Jag hemställer, att propositionen remitteras till vederbörande utskott.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Herr Olsson, Oscar: Herr talman! Den förste talaren i dagens remissdebatt uttalade sin glädje över att i åttonde huvudtiteln ha läst, hurusom man där hade tagit hänsyn till den mest begåvade landsbygdsungdomens möjligheter att få hjälp att komma fram på banor, som lämpade sig för den, samtidigt som han också uttalade sin glädje över höjningen av folkhögskolestipendierna. Ja, jag delar fullständigt denna hans glädje. Men när han började med att tala om sin glädje över att den *bäst begåvade* landsbygdsungdomen skulle få tillfälle till högre studier, var det inte utan, att jag misstänkte, att det kunde ligga litet ironi just i ordvalet, som kunde föranleda en förväntan, att det skulle komma en fortsättning efter talet om den *bäst* begåvade landsbygdsungdomen.

Naturligtvis är det ett viktigt allmänt intresse, att dennas möjligheter tillvaratas, det äro vi alla ense om, och det ha vi varit ense om ett par år, vilket parti och vilken skolriktning vi än tillhöra. Men det är en del av skolungdomen, som är ännu viktigare än denna den *bäst* begåvade delen, och det är den stora massan normalt begåvad ungdom i Sveriges skolor, både i stad och på landsbygd. Jag hade verkligen väntat, att man i årets proposition efter de sex årens förfall av skolundervisningen — ett förfall, som väckt allt större betänkligheter i allt vidare kretsar — under allt talet om efterkrigsberedskap skulle ha tagit någon hänsyn till den folktillgång, som det här är fråga om och som rent av systematiskt har vanvårdats i fråga om andlig hälsa och utvecklingsmöjligheter — egendomligt nog alltsedan den stora skolutredningen sattes i gång.

För några år sedan väckte professor Cassel stor uppmärksamhet med sitt angrepp på vårt skolväsen, ett angrepp som ansågs synnerligen skarpt och av många betecknades som överdrivet. Nu efter dessa sex års förfall framstår professor Cassel som en ganska blyg och försynt kritiker av vårt skolväsen. I allt vidare kretsar får man höra sådana uttalanden som det som kom till synes för några veckor sedan i en huvudstadstidning i en intervju med en framstående och bekant författare och litteraturkritiker, nämligen att vår skola är en atavism, vars förnämsta kännetecken är den olust, som präglar både lärare och elever. Ja, jag har på mångfaldiga skoldiskussioner runt om i hela Sverige träffat många lärare, både läroverkslärare och folkskollärare, och ännu har jag inte mött någon som inte i debatten eller vid personliga samtal med mig har deklarerat denna olust, så nog finns den. Man tar ju i allmänhet större hänsyn till lärarna än till barnen — underligt nog i ett civiliserat samhälle — och lärarna ha således, så långt min erfarenhet sträcker sig, bestyrkt detta uttalande om olusten i skolan.

Men inte nog med detta. På alla dessa diskussioner ha även föräldrarna varit minst lika olustiga som lärarna. Föräldrarna ha t. ex. på alla de möten, som anordnats av målsmännens förening, vilken i dagarna lyckligtvis har tagit initiativet till en riksorganisation, varit alldeles förtvivlade över förfallet av undervisningen i våra skolor.

Innan jag går över till de egendomliga saker och ting, som stå i propositionen i samband med denna fråga, skall jag uppehålla mig vid det som lärare och föräldrar äro rörande eniga om, nämligen att det inte kan tänkas, att vår skolungdom kan räddas ifrån den misshandel och den undergrävning av dess inte bara andliga utan också fysiska kraft, som skolan nu gör sig skyldig till, så länge den överbefolkning i klasserna förefinnes, till vilken riksdagen på Kungl. Maj:ts initiativ har gett anledning under i synnerhet de senaste åren. Jag är mycket väl medveten om att man i synnerhet för folkskolans räkning kan svara, att vi ju under dessa år inte fått lov att bygga skolhus, och man kan ju vidare peka på att lärarbrist hindrar en minskning av klasserna. Man

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

behöver emellertid inte jämt och ständigt anlägga de statsfinansiella synpunkterna. Men jag vill fästa herrarnas uppmärksamhet på hur det är ställt i alla våra stora städer och så gott som alla medelstora beträffande överbefolkningen i klasserna. Det är inte bara i Stockholm — fastän förhållandena helt naturligt på grund av befolkningstätheten där måste vara mycket besvärliga, trots alla ansträngningar ifrån stadens folkskoledirektion — som man i andra småskoleklassen ofta får dragas med 26 till 28 elever. Det är nog inte heller bara i Stockholm, som man i tredje klassen, nioåringarnas klass, kan träffa på 35, 36 eller 37 elever. Detta har väckt ytterst allvarliga betänkligheter hos läkare och lärare. Barnen ha på grund av vår skolorganisation redan ifrån de tidigaste åren — således även i småskolan — varit utsatta för hets i skolan, och det har nu gått så långt, att anstalter som Erica-stiftelsen, rådfrågningsbyråer och läkare äro överhopade med förfrågningar om möjligheterna att rädda barnens hälsa, rädda dessa nervösa för att inte säga neurotiska barn, som bli sådana i vissa fall redan i första småskoleklassen, undan detta elände. Lärarna stå maktlösa. Jag tror dem — de måste vara maktlösa, så länge klasserna äro så stora. Och det gäller inte bara de lägre klasserna, ty det är naturligtvis inte bättre i de högre klasserna, om 35 elever måste pressas in där för att fylla bestämmelserna.

Hur denna ambition, hur denna hets, som fördärvar och förstör barnen i skolorna, även fysiskt, har kunnat komma in i folkskolan, är det kanske en och annan som undrar. Det är ju inte överdrivna kurser i folkskolan. Nej, det behövs inte överdrivna kurser, för att hetsen skall bli totalt förödande. Vi skola komma ihåg, att småskollärarinnorna ha över sig trycket från de lärare, som efter de två småskoleåren skola ta emot deras elever. Småskollärarinnorna äro i allmänhet en ambitiösa lärarkår — tyvärr, skulle man vilja säga — när det gäller att få gott anseende hos de lärare, till vilka de överlämna sina elever. Även om jag inte gillar de ambitiösa småskollärarinnorna i detta fall, så förstår jag dem. Man tycker ändå, att när man har en skolöverstyrelse här i landet, som har till sitt förfogande folkskoleinspektörer och överlärare i stor utsträckning, så skulle det inte ha behövt gå så långt med detta elände, som det har gått. Men hetsen förstärkes i folkskolan, därför att det på grund av vår vansinniga dubbla anknytning till läroverken blir en examen för en hel del av folkskoleeleverna redan efter ytterligare två år. Vid 11-årsåldern ha de således en ny press för att nå upp till de betyg, som behövas för inträde i läroverken. Folkskollärarna äro lika ambitiösa som småskollärarinnorna. De bli inte glada över att tänka på att läroverkslärarna skola kassera deras arbete. På landet få folkskollärarna behålla flera av barnen ytterligare två år — en del går redan efter fyra klasser, men en del först efter sex klasser över till läroverk. Och även dessa två år måste folkskollärarna arbeta under denna fördömda betygshets, som fördärvar hela vår skolundervisning.

Detta tillstånd har pågått och förvärrats sex år å rad. Det har varit på tal här i kammaren också, men man har ifrån departementschefens sida ingenting gjort för att hejda detta alltmer ökade förfall i undervisningen. Doktor Bror Jonzon gav ju ett strålande exempel på resultaten av undervisningen i läroverken, när han påpekade efter en undersökning, redan år 1939 tror jag det var, att av pojkrealskolornas elever kunde 44 procent inte flyttas vid vårterminens slut. Sedan har det blivit värre, emedan departementschefen ansåg sig nödgad att på grund av det utbrytande kriget upphäva några av de små reformer för minskande av antalet elever i klasserna, som genomförts ett par år tidigare. I åttekilliga klasser höjdes elevantalet, först och främst i avgångsklassen, som skulle ta emot 35 elever, trots den examensbrådska och examenshets, som där

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

måste råda. Även språkterrorn ökades ytterligare i skolorna. Det finns ju den egendomliga inställningen hos våra språklärare, att läroverken i första hand skola tillgodose den s. k. språkriktigheten — språkfärdigheten bryr man sig mindre om. Språklärarna hade emellertid lyckats få igenom den så vitt jag förstår rätt nödvändiga och förnuftiga reformen, att i varje klass, där man börjar ett nytt språk, således i första klassen för svenskan och även för tyskan, i andra klassen för engelskan och i tredje klassen för franskan, man fick dela klassen i två avdelningar, för att det skulle bli möjligt för lärare och lärjungar att få något ordentligt resultat av undervisningen.

Denna ordning upphävdes sedan *provisoriskt*, men det är nu fem år och på det sjätte, som detta »provisorium» har upprätthållits. Riksdagen sade i fjol ifrån — denna kammare liksom andra kammaren — i anledning av ett utlåtande från statsutskottet, att de där försämringarna skulle tagas bort så fort som möjligt. Ja, så fort som möjligt är ett tänjbart begrepp, och departementschefen har ansett, att så fort som möjligt var åtminstone inte i år.

Nu finns det ju en möjlighet att klara barnens hälsa utan att det kostar pengar, även om elevantalet i klasserna inte kan minskas, och det är att Kungl. Maj:t ser till att kurser — dessa orimliga kurser i folkskolan och realskolorna — och kursmoment beskåras i rimlig omfattning, så länge denna överbefolkning upp till 35 elever i klassen är oundviklig. Det är väl ändock bättre att barnen i våra skolor bevaras vid andlig hälsa och även fysisk än att traditionella, av åtskilliga gamla fördomar krävda kurser skola bibehållas obeskrivna. Det kan man åtminstone göra till en början utan pengar. Men jag skulle ändå tro, att svenska riksdagen bör komma fram till den ståndpunkten att även kräva drägliga arbetsförhållanden för lärarna, vilket de nu inte längre ha.

Detta var det viktigaste, jag hade att säga, men jag har också ett par saker att säga om departementschefens behandling av riksdagen, sådan den kommer till uttryck i årets statsverksproposition. Det var en bondeförbundsmotion i fjol, som intresserade båda kamrarna så djupt, att de, trots alla formella svårigheter och trots motstånd från skolöverstyrelsen och departementschefen, drev igenom ett beslut i enlighet med den motionen. Denna kammare antog utan vidare motionen, fastän det var ganska svårt för kammaren att förstå, hur Kungl. Maj:t skulle kunna använda de fattiga 100 000 kronor det gällde enligt de riktlinjer som voro angivna i motionen. Men kammaren var så förbittrad över förhållandena, att kammaren tog motionen. I andra kammaren togs inte motionen, därför att man där påpekade, att om motionen avslogs av kammaren kunde man möjligen komma fram till en bättre ordning i sammanjämkningen.

Saken gällde landsbygdens skolor, dess fattigaste skolor och sämsta skolformer. När en del skolor ute i bygderna i sparsamhetssyfte indrogos, så sänktes skolformerna runt om, och vad som väckte riksdagens vrede var att riksdagen på grund av denna motion kom underfund med att just dessa försämrade skolformer fingo materielanslagen minskade i större utsträckning än de bättre skolformerna, t. ex. städernas A-skolor. Det var inte underligt, att denna motion väckte en sådan förtrytelse, att riksdagen skrev om saken, och det är detta, som nu har blivit så egendomligt behandlat av departementschefen — fast jag vet ju att den nuvarande departementschefen inte har kunnat göra så mycket åt saken på den korta tid, som han haft till sitt förfogande. Riksdagen fann goda skäl tala för att en skyndsam utredning verkställdes rörande de i motionen berörda spörsmålen, i syfte att främst tillgodose de svagare skolformerna, och vid denna undersökning skulle särskilt övervägas — sade riksdagen — på vad sätt och i vilken omfattning flerklassiga läraravdelningar

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

kunde ställas i ett ur anslagssynpunkt gynnsammare läge än för närvarande. — Det var just fråga om den fattigaste landsbygdens fattigaste skolor.

Så stod där en sak till, som departementschefen tappat bort i referatet; i riksdagsbeslutet stod det nämligen också att riksdagen ville, att Kungl. Maj:t skulle framlägga förslag såvitt möjligt till 1945 års riksdag. Jag vill inte göra några fula insinuationer, men det är verkligen ett bortfall, som kunde se ut som en tanke.

Nå, Kungl. Maj:t gjorde denna utredning. Skolöverstyrelsen föreslog att detta anslag — vi skola tänka på jättesummorna i vår budget — till våra sämst ställda skolor skulle ökas från 100 000 till 200 000 kronor och att byggnadernas underhåll inte vidare skulle ingå däri. Skolmateriel skulle således kunna skaffas i ökad omfattning, så att undervisningen kunde bli bättre. Det föreslogs 25 kronor för varje folkskoleavdelning i A-skolor — där är det alltid många skolavdelningar, så där blir det ju ändå sammanlagt en större summa — 40 kronor för varje avdelning i B 1-skola och D 1-skola och 50 kronor för varje avdelning i B 2- och B 3-skolorna, precis som riksdagen ville ha det!

Vad har då föranlett Kungl. Maj:t att inte framlägga det förslag, som riksdagen direkt begärde? Jo, den omständigheten, att myndigheterna icke kommo överens om principerna. Statskontoret, styrelsen för Svenska stadsförbundet, styrelsen för Svenska landskommunernas förbund och centralstyrelsen för Sveriges allmänna folkskollärarförening kunde inte komma överens om huruvida man skulle ge bidrag bara till skolmaterielen eller till mera. Men de kommo i alla fall överens om huvudprincipen, och de understödde skolöverstyrelsens förslag i överensstämmelse med riksdagens beslut så pass långt, att de *allesamman* föreslogo, att anslaget skulle ökas — till och med statskontoret, trots sin surhet. Men i detta fall var Kungl. Maj:t så oerhört känslig för det »stora» anslagsbelopp, som det här var fråga om, att Kungl. Maj:t ansåg, att eftersom det rädde så olika meningar om vilken väg man skulle välja, fick saken vila, och Kungl. Maj:t hänsköt frågan till behandling av den nyligen tillsatta utredningen rörande förhållandet mellan staten och skoldistriktet m. m. Dessa landsbygdens sämsta skolor få alltså vänta. Och ändå hade Kungl. Maj:t av Landskommunernas förbund fått en anvisning, som Kungl. Maj:t annars visat sig vara mycket pigg på att följa, när det gällt försämringar, nämligen att ordna saken provisoriskt. Landskommunernas förbund har nämligen ansett, att saken kan ordnas provisoriskt på sätt skolöverstyrelsen föreslagit.

Jag antar att riksdagen håller på att den hade goda skäl för sin ståndpunkt i fjol, och när Kungl. Maj:t inte gör, som riksdagen vill, finns det väl ingen annan utväg, än att riksdagen själv i år gör vad den hade tänkt att Kungl. Maj:t skulle göra till detta års riksdag.

En annan fråga, som också här i kammaren föranledde en stor debatt och väckte mycket stort intresse, är behandlad på ett något egendomligt sätt, nämligen frågan om slöjdundervisningen i folkskolorna.

Denna kammar avslag förra året den kungl. propositionen på den punkten, ehuru med endast 57 röster emot 50. Det gällde även i det fallet de sämsta och fattigaste landsbygdsskolorna, men det kan väl inte vara anledningen till att frågan icke anses vara så viktig. Man hade förra året begärt en återgång till den gamla ordningen, som innebar, att när tre elever anmälde sig till slöjd, skulle anslag utgå till slöjdavdelning. Det erforderliga antalet elever i slöjd vid landsbygdens skolor har under krisåren höjts till sex, men när det t. ex. gäller en lektor i grekiska med sju å åtta timmars undervisning i veckan på gymnasiet, går det an att ha en sådan, om det bara

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

är *fyra* elever, som anmäla sig — det har alltid varit litet differens på åtskillnad!

I den motion, som väckts i den frågan, anfördes emellertid de allra starkaste skäl för en återgång till den gamla ordningen. Varje folkskollärare torde t. ex. vara medveten om att sjukligheten aldrig är så låg i landsbygdens skolor, som under de dagar, då barnen ha slöjd, och detta är ganska betecknande för det värde man sätter på denna undervisning. Varje folkskollärare begriper också vad slöjden betyder för eleverna. Kungl. Maj:t säger dock inte ett ord om denna sak i år.

Kungl. Maj:t har emellertid gjort en annan sak i det sammanhanget, som har mitt stora och odelade gillande. I det nyssnämnda fallet gällde det en så stor summa som 200 000 kronor för dessa fattiga skolor. Kungl. Maj:t har nu i stället under samma anslag föreslagit ett belopp av 575 000 kronor till arvodesförhöjning till slöjdlärarna. Efter den upprörande orättvisa, som under flera år varit begången mot folkskolans lärare, är det ju tacknämligt, att dessa äntligen få sitt. Men varför skola *barnen* i de sämsta skolorna vänta längre än lärarna på rättvisa? Det är således inte bara den stora principfrågan rörande fördärvandet av undervisningen genom de allt för stora klasserna, som det här gäller, utan det är också fråga om huruvida icke Kungl. Maj:t skulle kunna ömma, åtminstone så pass mycket som riksdagen begärt, för de sämsta skolformernas förhållanden så att skolundervisningen enligt dessa skolformer åtminstone kunde bli något effektivare än den nu är.

Herr talman! Denna fråga är ju inte någon stor ekonomisk fråga, och därför misstänker jag, att en och annan anser, att den är för liten att ta upp, när det gäller budgetbehandlingen. Men å andra sidan har jag inte kunnat finna annat än att den beredskap, som ligger i att undervisningen i skolorna icke får ytterligare fördärvas och vanskötas, kan vara lika god som någon annan, och jag ber slutligen att få uttala den förhoppningen, att herr statsrådet skall beakta både den mindre och den större fråga, som jag här har berört. Jag har liksom på känn att det kan bli ett något gynnsammare klimat för dessa frågor i framtiden.

Då tiden nu var långt framskriden och många talare funnos anmälda, beslöt kammaren, på hemställan av herr talmannen, att den fortsatta överläggningen angående ifrågavarande kungl. propositioner skulle uppskjutas till morgondagens sammanträde.

Avgåvos och bordlades nedannämnda motioner:

nr 42, av herr *Näsström* m. fl., angående utredning rörande säsongarbetslösheten inom sågverksindustrien m. m.;

nr 43, av herr *Hansson* och herr *Elowsson*, *Nils*, angående viss ändring i lagen om nyttjanderätt till fast egendom; och

nr 44, av herr *Elowsson*, *Nils*, m. fl., om statsunderstöd till Balsgårds växtförädlingsanstalt.

Kammarens sammanträde avslutades kl. 11.47 eftermiddagen.

In fidem

G. H. Berggren.